گێڕانەوەی بەسەرهاتی
بێسەروشوێنکراوێکی بێ گڵکۆو مەزار

سەدیقی ئەنجیری ئازەر

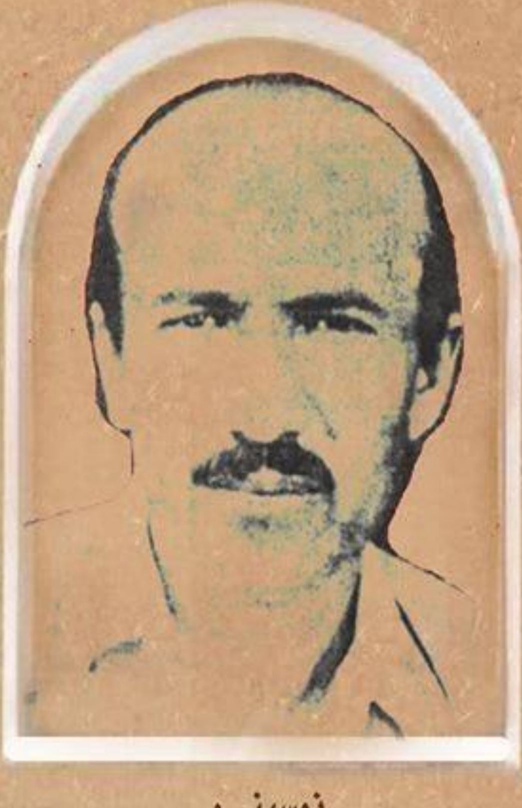

نوسینی :
دکتۆر یاسین سەردەشتیی
زانکۆی سلێمانی

سەدیقی ئەنجیری ئازەر
دکتۆر یاسین سەردەشتی

2015

ناوی کتێب: گێڕانەوەی بەسەرهاتی بێسەروشوێنکراوێکی بۆ گڵکۆ و مەزار
(سەدیقی ئەنجیری ئازەر)
نووسینی: ی/ پرۆفیسۆر دکتۆر یاسین سەردەشتیی
شوێنی چاپ : سلێمانی
ساڵی چاپ: 2015
لەسەر ئەرکی نووسەر لەچاپدراوە

پێشەکیی :

نزیکەی 10 ساڵ بەر لەئێستا, بابەتێکمان بەناونیشانی :"لەیادی چل ساڵەی شوێنەونکردنی (سەدیقی هەنجیری)دا ", لەسایتی دیمانە بڵاوکردەوە, کە تێیدا هەوڵماندابوو بەپشتبەستن بەهەندێ سەرچاوەو بیرەوەریی چەند سەرنجێك سەبارەت بە رووداوێکی گرنگ و لەڕاستیدا "تاوانێکی گەورە" لەمێژووی هاوچەرخی کوردو مێژووی حیزبی دیموکراتی کوردستان لەناوەڕاستی شەستەکاندا بخەینە بەرچاو, ئەویش رووداوی بێسەروشوێنکردنی رۆژنامەنووس و تێکۆشەرێکی کورد و ئەندامی کۆمیتەی ناوەندی حیزبی دیموکراتی کوردستان "سەدیقی ئەنجیری ئازەر"ە, کە چەند رۆژێك پێش شەڕە بەناوبانگەکەی (هەندرێن) ی نێوان شۆڕشی چەکدارانەی باشووری کوردستان و سوپای عێراق, لەسەرەتای مانگی ئایاری 1966، لەگوندی (مامە رووت)ی شوێنی ئێستگەی شۆڕشی کوردستان، بێسەروشوێن کرا. ئەم بابەتەی ئێمە ببووە هاندەری کاك سەعید کاوە (کوێستانی) کە لەساڵی 2006و لەسایتی "پێشمەرگەکان" روونکردنەوەیەك بنووسێ – کە بەداخەوە درەنگ بینیمان و خوێندمانەوە– و جارێکی تر ئەم بابەتە بێتەوە بەر باس و زانیاریی و پرسیاری تری لەبارەوە بوروژێ. لەو ساتەشەوە, بەردەوام لەگەڵ نووسینی بیرەوەریی کادرو پێشمەرگە دێرینەکانی ئەو قۆناغەی خەبات و دەرکەوتنی هەندێ بەڵگەی لایەنە سیاسییەکان و نووسینی بابەتە مێژووییەکان زانیاریی زیاتر کەوتۆتە بەردەست کە, بەکۆکردنەوەیان و شرۆڤەکردنیان دەکرێ سەرنجێکی گشتگیرترو خوێندنەوەی روونتر و

وروژاندنی پرسیاری زێدەتر لەمەڕ ئەم تاوانە مێژووییە پێشکەش بکرێت، ئەوەی لەڕاستییدا ئامانجی ئەم هەوڵەیە، چونکە ئەرکی کۆڵەرو مێژوونووسە راستیینەکانە، کە بەردەوام سەبارەت بە سەرنج و تێڕوانینەکانی پێشوویان، کۆڵینەوەو پێداچوونەوە بکەن و کار بۆ ئەوە بکەن بە بابەتی نویٚ و ئامانجدار دیمەنێکی چەسپاوترو ئاشکراتر، لەمەڕ رووداوە لێڵ و شاراوەو ناڕوونەکان بخەنە بەرچاوی بایەخدارانی ئەو رووداوە هێشتا یەکلانەکراوانە، تاکو گەنگەشەیەکی جیددی تر لەبارەیانەوە بخرێتەگەڕ. شایەنی باسە، هیچ کات ئەم هەوڵە شوێنی لێکۆڵینەوەیەکی تاوانکاریی (تحقيق جنائي) ناگرێتەوە، کە بەداخەوە لەبەر زۆر هۆی دیارو نادیار لەتاوانی بێسەروشوێنکردنی سەدیقی ئەنجیری ئازەر نەکراوەو لەکاتی خۆیداو پاش چەندین ساڵیش هەمیشە هەولی لێنەکۆڵینەوەو شاردنەوەو بەدوادانەچوون و نەگەڕان بەدوای وردەکارییەکانی تاوانەکە لەئارادایەو وا نیو سەدە بەسەر ئەو تاوانەدا تێدەپەڕیٚ هێشتا نەك هەر وردەکارییەك و لێکۆڵینەوەیەکی چەسپاو نەخراوەتە بەرچاو، بەڵکو ناوی سەدیقی ئەنجیری و چارەنووسی خەمناك و تراژیدییشی لەلای نەوەی نویٚ شاراوەیە، هەروەها تاوانبارەکانی ئەو چارەنوسەش نەك هەر دەستی دادگاو دادپەروەرییان نەگەشتۆتی، بەڵکو دەشیٚ هەمان چارەنووسیان بەسەر چەندین کەسانی تردا هێنابیٚ و بیٚ لێپرسینەوەو ئاشکرابوون لەنێو کۆمەڵگادا تەراتێنیان بێت. ئەوەی کە دواجار ئەرکی دەزگا دادوەرییەکانە کار بۆ دەرخستنی راستیینەی رووداوە تاوانکارییەکان بدەن و دادپەروەریی بچەسپێنن.

باسی یەکەم :

سەدیقی ئەنجیری ئازەر کێ بوو؟

بەداخەوە تاکو ئێستا لەهیچ یەك لەسەرچاوەکانەوە زانیاریی تەواو لەسەر وردەکاریی ژیان و بنەماڵەی سەدیقی ئەنجیری ئازەر نەخراوەتە بەرچاو و هەرکاتێك باسی ئەم کەسایەتییە هاتبێ یەکسەر بە یەك دوو نیوەدێڕی کورت کۆتاییان پێهێناوە، ئەوەی لەم بارەیەوە دەستکەوتووە ئەوەیە کە سەدیق لەدایك بووی ساڵی 1924ی شاری مەهابادەو کوڕی کاك حەمە ڕەسوڵو ئایشە خاتونەو خاوەنی دوو برا بوو کە یەکێکیان لەساڵانی پەنجاکاندا مردو بۆخۆشی زەماوەندی نەکردووەو بەڕەبەنی مابۆوە. خوێندنی سەرەتایی لەشاری مەهاباد تەواو کردووەو پاش تەواوکردنی خویندنی ناوەندی, چۆتە دانیشسەرای موقدەماتی(پەیمانگای پەروەردەکردنی مامۆستایان) کەماوەی خوێندن تێیدا دوو ساڵ بوو بڕوانامەی دپلۆمی وەرگرتووە.[1] ناوبراو لەساڵی 1944دا وەك مامۆستای قوتابخانەی سەرەتایی لەئیدارەی فەرهەنگی مەهاباد دامەزراوەو خەریکی وانەگوتنەوە بووە. ئەندامی کۆمەڵەی (ژ ك) بووەو ناوی نهێنی (ئاگریان) بووە,[2] دوای دامەزراندنی حیزبی دیموکراتی کوردستانو لەدەورانی جەمهوریەتی کوردستاندا، سەدیقی ئەنجیری لەساڵی 1946بۆتە ئەندامی حیزبی دیموکراتو ئەرکی

---

[1] محەمەدی خزری، لاپەڕەیەك لەتێکۆشانو جولانەوەی ساڵەکانی 42-47 (1963-1968)ی حیزبی دیموکراتی کوردستان، سوید، 2003, ل 6.

[2] کەمال عەبدوڵلاهی, سێبەری ئازادی (هەورازو نشێوەکانی مێژووی خەباتی کۆمەڵەی ژێ کاف, سلێمانی , 2008, ل237.

لێپرسـراوی تـەبلیغاتی خوێنـدکارانی لەئەسـتۆگرتووە[3] و ئەنـدامی (یـەکێتی جـەوانانی دیمـوکراتی کوردسـتان) بـووە, دەوترێـت لەچاپکردن و دەرچوونی گۆڤاری (کوردستان)ی زمانحالّی حیزب و کۆماردا رۆڵی هەبووە. بەپێی قسەی (سیامەند بایەزیدی)، سەدیقی ئەنجیری لەو سەردەمەشدا چەپ و مارکسیست بووە و پاش ئەوەی هانی کرێکارەکانی چاپخانەی کوردستان بۆ مانگرتن دەدات، لەلایەن حەمە حسێن خانی سەیفی قازییەوە لەسەر کار لادەبرێت,[4] بەڵام ئەم قسەیە پێناچێت زۆر راستییەکی چەسپاو بێ و پەیوەندی بە هاندانی کرێکارانی چاپخانە بۆ مانگرتن هەبێت, چونکە ئەو یەکێك نەبووە لەکارمەندانی چاپخانەکە, بەڵکو لە گرنگترین و هەستیارترین قۆناغی کۆماری کوردستاندا, سەدیقی ئەنجیری ئازەر بەڕێوەبەری بەرپرسیاری (مدیر مسئول) بڵاوکراوەی "هاواری نیشتمان"بووە کە ژمارەیەکی بەشێوەی گوڤارو چەند ژمارەیەکیشی بەشێوەی رۆژنامە لەچاپخانەی کوردستان لە شاری مەهاباد چاپ و بڵاو کراوەتەوەو خودی سەدیق چەند بابەتێکی گرنگی تێدا نووسیوە.

عەبدولقادر دەباغی (مامە قالە), لەبارەی سەدیقی ئەنجیری و بڵاوکردنەوەی هاواری نشتیمان وتویەتی :" سدیقی ئەنجیری ئازەر ئەم گۆڤارەی بەپارەی خۆی و بە تیراژی 2000 دانە چاپکرد . لەبەرئەوەی لەو کاتەدا سدیق ئەنجیری ئازەر وەك دۆست و لایەنگری حیزبی تودەی

---

[3] بیوگرافی صدیق انجیری آذر , چپ در ایران بەروایت اسناد ساواك حزب دموکرات کردستان، ج1، مرکز بررسی اسناد تأریخی وزارت اطلاعات، چ1، تهران، 1378, ل 253

[4] سیامەند بایەزیدی، ئەحمەد تۆفیق و ئیسماعیل قاسملۆو عەبدولڕەحمان قاسملۆو 2006/1/26، سایتی: www.dimane.com

ئێــران ناســرابوو, لــەو گۆڤارەشــیدا هەنــدێك بابــەتی لــەو جــۆرەی بڵاوکردبوەوە, ئیدی خەڵك پێشوازی لە گۆڤارەکە نەکردو هەر چەند کەمیشی لێ چاپ کردبو. بەڵام زۆربەی لای خۆی مایەوەو بۆی نەفرۆشرا. سدیق ئەنجیری ئازەر, بەر لەوەی گۆڤارەکە چاپ بکات بە قازی محەمەدی گوتبو نیازم هەیە گۆڤارێکی لەو جۆرەو بەو ناوەرۆکە دەربکەم. قازیش گوتبوی: باشە دەریبکە, بەڵام تۆ دەبێت بڕوات بە دیموکراتی هەبێت و ئەگەر رەخنە لەناوەرۆکی گۆڤارەکەت گیرا نیگەران نەبیت و رەخنەی خەڵك قبوڵ بکەیت..."[5]

بەبڕوای ئێمە, ئەو بابەتەی کە دەگونجێ بەنەرێنی لەسەر پەیوەندی حەمە حسێن خانی سەیفی قازی و سەدیقی ئەنجیری ئازەر کاریگەریی هــەبووبێ و چارەنووســی هــاواری نیشتمانیشــی پێوەبەســترابێتەوە, بریتیبووە لەو وتارە رەخنەییە توندەی کە ماملۆستایەکی کۆمۆنیستی کــوردی باشــوور کــە (محەمــەد تۆفیــق ووردی) بــوو, لەمــەڕ کەموکوڕییــەکانی پــەروەردەو خوێندنگاکانــەوە لــەژمارەی 3ی رۆژی پێنج شەممەی 7ی جۆزەردانی 1325 هەتاوی بەرامبەر 30 مایۆی 1946 لــە (هــاواری نیشــتمان) ی ئۆرگــانی یەکیــەتی جــەوانانی دیموکراتی کوردستاندا بەناونیشانی " چیمان دەوێ" بڵاویکردۆتەوەو تێیــدا زۆرینــەی مامۆســتاو بەڕێوەبــەرەکانی خوێنــدنگاکانی ژێــر دەســەڵاتی کۆمــاری بــە نــەزان و کۆنەپەرســت نێــوزەد کردبــوو, ئــەوەی حەمە حسێن خانی سەیفی قازی زۆر بێزار کردبوو بەجۆرێك فەرمانی کرد محەمەد تۆفیق ووردی بخرێتە زیندانەوەو بۆ خۆشی شەقازلەیەکی

[5] ل34.

لـێ دابـوو. پـاش ئـەوەی ئـەم مەسـەلەیە گەیشـتبووە پێشـەوا قـازیی محەمەد, ناوبراو چونکە بـە قووڵی بڕوای بـە ئازادیی بیروڕاو دەربڕین هەبوو, هەڵوێستێکی فرە ئەرێنی لەم رووەو پێشانداو فەرمانیدا ووردی لەزینـدان ئـازاد بکـەن, رووی زمـانی کردبـووە نـەیارەکانی ووردی و وتبوی: " ئەگەر ئەمن عـەیبێکم بـوو لـە ئیدارەی حکومـەت هـەموو کـەس حـەقی هەیـە کـە رەخنـەم لـێ بگـرێ و زۆر شـادم بەوە...قەڵـەمتان هەیـە, فکرو هۆشدارن, جوابی خەڵك بدەنەوە , دەلیل بهێنن ئەو شتانە دوورن لە حەقیقەت و ووردی درۆزنە", ووردیش ئەم قسەیەی پێشەوای کردۆتە بناغـەی بەرگریینامەیـەك و لـەژمارە 53ی رۆژی دوو شـەمووی 13ی جـۆزەردانی 1325هـەتاوی بەرامبـەر 4ی ژونـی 1946 ی رۆژنامـەی "کوردستان" ی ئۆرگانی حیزبی دیموکراتدا لەژێر ناونیشانی " چەند گلەیەك" بڵاوکردۆتەوە. دیارە پاش نزیکەی مانگێك بەسەر وتارەکەی ووردی و زینـدانیکردنی, ژمـارە 5ی بڵاوکـراوەی هـاواری نیشـتمان لـە 2ی پوشـپەڕی 1325 بەرامبـەر 24ی ژونـی 1946 بڵاوبۆتـەوەو هـەر سەدیقی ئەنجیری ئازەریش وەك بەرێوەبەری بەرپرسیاری بڵاوکراوەکە ماوەتەوەو نەگۆڕاوە.بەڵام دواتر هاواری نیشتمان لەدەرچون وەستاوەو لەوەدەچێ هەر ئەو کاتەو پێش رووخاندنی کۆمار سەدیقی ئەنجیری, مەهابادی جێهێشتبێ.

سـەدیقی ئـەنجیری, وەك کـوردێکی نەتـەوەیی دیموکراتیـك و ریفۆرمیسـت و پێشـکەوتووخواز, لـەو وتارەیـدا کـە لـە ژمـارەی 1 ی بڵاوکراوەی هاواری نیشتمان بەناونیشانی " ئاقای قەوام ئەلسەڵتەنە" دا نووسیویەتی, رووی دەمی خۆی دەکاتە سەرۆك وەزیرانی ئەو دەمـی ئێران و جیاوازی قۆناغە نوێیەکەی بزوتنـەوەی نەتـەوەیی کوردسـتانی

دەخاتەبەرچاو کە وەك پێشوو بزوتنەوەی ناوچەیی و خێڵەکیی نییە, بەڵکو بزوتنەویەکە لەناوەرۆکدا دیموکراسییەو تەواوی کوردستان و نەتەوەی کوردی بەبنەما گرتووەو جێگای ئومێدی تێکڕای کوردانە. هەروەها لەم وتارەدا دەورانی ئیستیبدادی حکومەتی ناوەندگەرایی ڕەزاخانی ڕسوا دەکات و دۆخی نایەکسانیی و سیاسەتی ئیستیعمارییانەی ناوەند سەبارەت بەکوردستان و سیاسیەتی بایەخنەدان و پەراوێزخستن و هێشتنەوەی ناوچەکە بەدواکەوتوویی پێشان دەداو تاوانەکانی ئەفسەرانی ئەرتەشی شاهەنشاهیی وەك هۆشمەند ئەفشار لەقاو دەدات, جگە لەوەی سەدیق لەم وتارەدا قامك بۆ مەترسیی هێزە شاپەرستە کۆنەپارێزەکانی وڵات ڕادەکێشێ و هانی ئاغای قەوام دەدا لەمەسەلەی چارەسەر کردنی کێشەی نەتەوە غەیرە فارسەکانی ئێران بە کوردو ئازەرەوە هەنگاوی جیددی بنێت و لەبراکوژیی دوور بکەوێتەوە, چونکە چارەسەرکردنی ئەو کێشەیە بەقازانجی مەسەلەی دیموکراتیی و هێزە پێشکەوتووخوازەکان لەئێراندا دەکەوێتەوە! ئەمەش دەقی وتارەکەیە:

" ئاقای قەوام ئەلسەڵتەنە

کوردستانی ئەوڕۆ یەکجار دەگەڵ کوردستانی کۆن فەرقی هەیە, نەهزەتی دیموکراتیکی کوردستانی شیمال کە بەسەرومێشکی کوردستان دەژمێردرێ, ئەوڕۆ پشتیوانی کوردی هەموو جێگایەکیە.

میللەتی کورد قەت ڕشتنی خوێنی برایانی کوردی جنوب, لەدەربەدەری و ئاوارەگی ژن و منداڵی وان بەدەست هۆشمەندان لەبیر ناباتەوە.

ئەمە دەزانین کە هێشتا دەلـلالان و نان خۆرانی ئیستعمار یا لەسەر کارن یا لەبنەوە دەستیان بەدوایێنی ئەربابیان گرتوە. ئەوانەی کە ئەحقاقی حەق و موبارەزە بۆ دیموکراسی لەکنیان ڕێگری وڵاتە و بە نێوی دیسپلین و ئیتاعەت لەحکومەتی مەرکەزی.!! هەزاران زوڵم و فەجایعیان لە کوردستان کرد و میدالی ئیفتیخاریان وەرگرتووە, ئێستاش وەزیرو هەیئەتی حاکمەن.

بەوانەی کە بۆ کوشتاری کورد و فەجایع لە کوردستان سنگیان پڕ لەمیدال و سمێڵیان بادەدەن بڵێ: بومە گەربانەیی, مەریوانیی و هەورامانیی...دەیان کوت چی کە ماڵ و منداڵتان وەبەر بۆمب و موسەلسەل دان؟!!

بەتێکڕا دەیان کوت: بۆ خاتری خودای ئیستیبدادی بیست و چەند ساڵەی مەرکەزی ڕەزاخانی بەسە.!

دەیان کوت لێمانگەڕێن با لەگەڵ براکانی کرماشانیی, گەڕوسیی, قوچانیی, مەهابادیی ببینە یەك و بەئازادی بژین.

ئاقای قەوام ئەلسەڵتەنە! میللەتی گەورەی کورد خیانەتی زەمانی دکتاتۆری کە لەژێر نسێی سیاسەتی ئیستیعمار کراوە لەبیرنەچۆتەوە, مەگەر کوردستان کە ڕۆژئاوای ئێرانی داپۆشیوە هەمیشە سنورێکی تەبیعی بۆ پاراستنی ئێرانیٚ نەبووە؟!!

ئایا بە نەوت و دەغڵ و خاروباری کوردستان نیە کە ئێوە هەمیشە شانازیتان پێوە کردوە؟! بەفیداکاریی و لەخۆبوردنی کوردی ڕەشید بۆ پاراستنی ئێران ئیمانتان هەیە؟!

جا لەبەرابەری ئەو هەمو چاکانەدا, هەیئەتی حاکمەی تاران کیهە مەدرەسەی دانا, کهە بیمارستان دروست کرا, کیهە چاپخانە و سینەما

تاسیس کرا؟! مەگەر کەس لەوان نەهاتۆتە کوردستان نەیدیتوەکە لە ئوستانی پێنج هەتا کورستانی شمال دەبیرستانێکی تەواوی نیە! بیمارستانێکی تێدا نیە! بە ئومێدی هەیئەتی حاکمە نەخۆشی کوردستانیی لەبەردەستی پڕوپیرەژناندا بە دوعا و دم و بەتەنی دەستی خۆیان لەگلی دەخەن؟!!

ئاغای قەوام!

چاوت مەقوچێنە, بەچاکی بڕوانە ئەوزاعی کوردستانو بزانە دەستی ئیستیعماری لەئێراندا کوردستانی چەند وێران کردوە؟! بڕوانە نێو هاوکارانو کاربەدەستان و بزانە: کە هێشتا لاگیری ئەو جۆرە بیرە هیچ‌وپوچانە زۆرن!

کۆنەپەرستیی و دکتاتۆریی لە ئێراندا پشتیان شکاوە, بەڵام هێشتا زیندون, وەك هەژدیهایەکی برینداریان لێهاتووەکە خۆی دە کونێ کێشاوەتەوەو برینەکەی دەلێسێتەوە.! زۆر پێویستە لێی وریابین و کارێکی وانەکەین بێین دەباوەشی بگرین.!

کوردستانو ئازەربایجانی دیموکرات بۆ لەبەینبردنی ئەو هەژدیهایە هاتۆتە گوڕو خۆیان ئامادە کردوە.

میللەتی کوردی رەشید لەپێناو بیرو تەدبیری رەهبەری خۆی, بەدڵێکی پرش لەهێزو ئومێدێکی گەورە چەکی بەدەستەوە گرتوە , داینانێ هەتا ئەو هەژدیهایە نەفەوتێنی و جەزای خەیانەتکاران و خوێنمژەکان نەداتەوە.

ئەمە لەژێر چاودێریی سەرەنێزەو هێزی دیموکرات و پشتیوانی تەواوی میللەتانی دیموکرات لەشەپۆلی خوێن و بڵێسەی ئاگر ناترسێن و دەچێتەپێش.

ئاغـای قـەوام ئەلسـەڵتەنە: تـۆ کـە خـۆت بەشەخسـێکی دیمـوکرات دادەنێی و ئێستا کورد لەو هەمو خەراپەی کە لێی کراوە چەشم پۆشـی کردوەو نمایندەی وان بە نائومێدی مەنێرەوە, بە تانك و تۆپ و تـەیارە کوردان مەترسێنە, مەعلوم نیە ئیدی لەبراکوژیی صرفەی بەرن."[6]

لـەوتارێکی دیکەیـدا سـەدیقی ئـەنجیری بـاس لـەوە دەکـا کـە چـۆن دەسەلاتدارانی حکومەتی ناوەندیی لەتاران بەبیانوی مادەکانی قانونی ئەساسـی و فرتوفێڵـەوە ئامـادەنین دان بەمافـە رەواکـانی نەتـەوەکانی ئێرانـدا بنـێن و خۆیـان دەدزنـەوە, سـەدیق سـەرکەوتنی بزوتنـەوەی دیموکراتیـك دەبەسـتێتەوە بـە پتـەویی هاوپـەیمانیی و هاوکـاریی نەتەوەکانی ئێران لەگەل یەکتردا, ئەوەش دەقی وتارەکەیەتی:

"ئەی برایانی ئازەربایجانی

ئێسـتا کـە نوێنـەرانی مـە گەڕاونـەوە, رەنگـە دیکسـیونێری "قـانونی ئەساسـی" تـاران کـە بەدەسـت جیرەخـۆران لێـك دەکرێتـەوە, قسـە حەقـەکانی ئێمـە نـەگرێ و نەچـێتە دە گوێیانـەوە. دەیانـەوێ بـە "مادەسازی" چاو و گوێی مە ببەستن, و بە وەعدەو فڕوفێڵ هەڵمان فریوێنن. ئێستا کە حکومەتی تاران لەژێر نسێی هەوری رەش! نایـەوێ رووی برایەتی لەئێمە بکاو دەردی دڵی ئێمەو تەواوی میللەتی ئێرانێ کولی بێ. و بە ئانتریك و چەند خسون مژ خەیاڵی هەیە ماڵ وێرانی و

---

[6] هاواری نیشتمان , ژمارە 1 , پێنجشەموو,19 بانەمەڕ 1325 هەتاوی بەرامبەر بە 9 مایس 1946 زاینی.

براکوژی بکرِدریَ, ئێمەش کە باسکمان هەڵکردو تفەنگمان دەشان کردو : دەبی کە دەستێکی کە دەدەستی یەکترمان ناوە توندتری رێك بۆکوشین...هەتا چاکتر دڵی دوژمنانی دیموکراسی تێك بشکێنین.

نوێنەرانی خۆشەویستی ئێمە : پێویستە وریا بن کە: هەیئەتی حاکمەی تاران بەقانونێکی کە لەدەمی "بابا دەمەوە" دانراوە و تا ئێستا لە بەردەم موجریان خائین دا هیچ ئیمتحانێکی باشی نەداوە, ئێمەو دانیشتوانی ئێرانی پێ لەخشتە نەبەن.

ئایا بە قانونێکی کە تا ئێستا بە وشکی ماوە, و موجریان وی غەیر ئەز تەفسیرو تەعبییر مردنەوەی وی بەسودی سیاسەتی ئیستیعماری و کۆنەپەرستی چی دیکەیان بە ئیچمە نیشان داوە, ئەورِۆ دەتوانێ پارێزگاری قازانجی ئێمە بێ؟!

هێشتا لەدەس مجریانی ئەو قانونە لە دڵی میللەتی کوردو تەواوی دانیشتووی ئێرانیٚ خوێن دەتکێتەوە, کەچی دووبارە هەیئەتی حاکمەی تاران دەیانەوێ "بگرەو بکوژەی" رەزاخانی زیندوو کەنەوە!

برایانی خۆشەویستی ئازەربایجانی, دکتۆر ئارانی ئێوە کە لە رەشەچالاندا بەدەس مجریان ئەو قانونە شەهید بوو, لە محاکەمەدا فەرموبووی: (ئەگەر بێتو ئابوری (ئیقتساد) کە پایەی کۆمەڵە وە قەوانین کۆمەلایەتی بە جێیەك بگا کە چی دیکە خۆی پێ رانەگیرێ, بەهۆی (ئینقلاب) خۆی دەگۆرِێ...

قانونی ئەساسی ئێران بەخوێنی ئەو میللەتەیە کە بۆ بەدەستهێنانی وی لەهەموو قونیچکان لالەشین بوون, هەزاران نفوس بۆ دەستخستنی ئەو چەند مادەیە بوونە قوربانی. ئەو ئینقلابە بەرخلاف مەشهور بەدەستی بێگانان نەکرا, بەڵکو بێگانە ئیستفادەیان لیٚ کرد. هێشتا

ئـەو ئینقلابـە ناتـەواو بـوو: چـونکە ئسـولّی ئـەو قانونـە لـە نفـوزی بـیر مونتسـکیو, ولـتر , رووسـۆ, بـە قـەوانینی فەرەنسـەو لـەوێش ڕا بـە قەوانینی میللەتی دیکە کە ئێران یەکێك لەوانە نفوزی کردوە.

تازە ولتر خۆی ڕاجع بەو قانونە دەنوسێ: ئەو قانونـە مەشروتەیە وەك زەنگوڵەیـەك وایـە کـە مشـکان پشـیلەیان بەسـتبوو, یـانی ئیسـتیبدادو زۆری لـەبین نـەبردوە فەقـەت هـاتنی زوڵمـی لـەپێش دا خەبـەر دەدا. ڕووناکە : کە قانونی ئەساسی لەبەر چاوی "عەدالەت" زۆر ناتەواوە, وە هەر بەوجۆرەی کە بەدەست هاتووە دەبێ تەواو بکرێ..."

بـەڵام هەیئـەتی حاکمـەی تـاران چـاویان بەسـتراوە و لۆکـەیان لـەگوێ ناوە, وە نازانن ئەو قانونەی کە لە عەسری ئەتۆمداسەری میللـەتی بێ دەسەڵاتی ئێرانی پێ دەبەستن لە قەوانینی فەرانسەو...وەرگیراوەتەوە. لەکاتێکـدا ئـەوڕۆ میللـەتی فەرانسـە خـۆی لـە چـنگ ئـەو قانونـە ڕزگـار دەکا.

ئایـا بەشـێکی زۆر لـە دەوڵـەتانی ئـەوروپا (کـە چـەند قـەرن لـە ئێمـە لەپێشترن) دەستیان بەگۆڕینی قانونی ئەساسی خۆیان نەکردوە؟!!

ئەمـە لێرەدا نامانـەوێ کـە ناتـەواوی ئـەو قانونـە کەپێویسـتی ئـەوڕۆی دانیشـتوانی ئێرانـی پـیچ لا نـابردرێ بنووسـین (چـونکە زۆر لـە ڕۆژنامەنوسـانی تـاران نوسـیویانەوە دانـانی مەجلیسـی موئەسسـان لەدەوڵـەت دەرخواسـت کـراوە) بـەڵکو دەمانـەوێ بەتـەواوی بـە دانیشـتووانی ئێرانـی بڵـێین کـە : هـەموو لێکـڕا لەبەرابـەری خەتـەری کۆنەپەرستی بین المللی و ئیستیعمار ڕاوەستاوین بۆ نزیك بونـەوە

لەیەکتر پێویستە زیاتر تێبکۆشین چونەکە سەرنوشتی ئێمە, سەرنوشتی نەتەوەکانی دیکەی ئێرانیش تەعین دەکا..."ابی

سەدیقی ئەنجیری, وەك سەرنوسەر, لەو بابەتەدا کە بەناونیشانی "تاران مەنوە" نووسیویەتی, هەوڵدەدا ئامارژە بەو راستییە بدات کە تاران وەك پایتەختی وڵات کاریگەرییەکی زۆری لەو گۆڕانکارییانەدا دەبێ کە لەتەواوی وڵاتدا روودەدەن و بێ بزووتنی تاران و پشتکردنە دەسەڵاتی وەخت و هەوڵدانیان بۆ گۆڕانکاریی ئەستەمە پرۆسەی گۆڕانی سەرتاسەریی لەئێراندا رووبدات, چونکە هەر لەدامەزراندنی دەوڵەتی هاوچەرخی ئێرانەوە تاران پێگەیەکی چارەنووسسازی لەبڕیاردان و گۆڕانکارییەکاندا هەبوو. لەم وتارە سەدیق وەك چەپێك سستی تاران لەوەڵامدانەوە بەگۆڕانکارییەکانی پاش جەنگی دووەمی جیهانیی بۆ بەرژەوەندیی وڵاتانی سەرمایەداریی و جیاوازییە چینایەتییەکان دەگێڕێتەوەو ئامارژە بە هەژمونی باکووری تارانی سەرمایەدار بەسەر باشووری زەحمەتکێش و هەژارنشیندا دەدات و پێی وایە لەو ساتەدا کە نوێنەرانی هەردوو گەلی کوردو ئازەر بۆ دانوسان و دیالۆگ چونەتە تاران دەبێ لەبەرامبەردا تارانیش وەخۆکەوێ و چالاکانە گۆڕان و وەرچەرخان بەئاراستەیەکی ئەرێنیی لەوڵاتدا رێبەرایەتیی بکات. ئەمەش دەقی وتارەکەیە:

[7] هاواری نیشتمان , ژمارە 2 , 1شەمو ,29 بانەمەڕ 1325 هەتاوی بەرامبەر بە 19 مایس 1946 زاینی.

" تاران مەنووە!؟

بەسە مەنوو چیدی ؟ راپەڕە هەتا مێژووی خۆت لە رۆژهەلات بگۆڕی.

کەمێك لەسەری سپیی (دەماوەند) خەجاڵەت بکێشە! قەصرو خانو بەرەی چەند نهۆمی شمالت چاوی زەحمەتکێشان و بێدەسەلاتی جنوبی کوێر کردوە.

تۆ بەخەوی ناموبارەکی خۆت کە ئیستیعمار لای لایەی بۆ کردوی و دەخەوی خستوی بەهەشت لەسەر سەری و جەهەندەمت لەبن پێدایە.

زنجیرە کێوەکانی (ئەلبرز) سالآنی ساڵە شاهیدی فەجایع و تاوانی تۆن.

لەخەوی تۆ نوێنەرانی کۆمپانی...قازانجێکی یەکجار زۆریان کردو.

تۆ خۆت دەزانی کە ئێمەیان کردۆتە دیوار, دیوارێکی کە لەپێناو وی‌دا نەتەوەکانی رەنگاو رەنگ لە کۆت و زنجیر کراون, دیوارێکی کە دەیانەوێ بەوی بچنە بەهەشتی مەوعود(!).

ئەو رۆژانە خودا رەحمی پێکردووی , نوێنەرانی دوو میللەتی دیموکرات (کوردستان–ئازەربایجان) بۆ لای تۆ هاتوون, کە لەخەوت راپەڕێنن.

بەلأم پیاوی چاك بە وەکو کەرەتی دی مەنووو!! باوەڕ کە : ئەو نوێنەرانە هەر ئیی کورد و ئازەربایجان نین, بەڵکو نوێنەرانی تەواوی دانیشتوانی ئێرانین.

جا ئێستا واباشە کە برێك چاوی خۆت خورت کەوە! و لۆکەی کۆنەپەرستانی مزدوری بێگانە لەگوێی خۆت دەربێنە, هەتاکو 15 ملیۆن ئێرانی بۆت لە چەپڵەدا و هوورات بۆ بکێشن.

دەنـا نەتـەوەی رووت و حـەقخواز لـەدەوران دەورتـدان, وەهـات رێـك دەگوشن كە قەسر و بەزمت لیّ تێك بدریّ !!

جا خـۆت دەزانـی و ئاوالـە كونـەكانی خۆت!!بـەلاّم ئەوەشـت پـی بلّـێم كەمن لەگەلّ هەیئەتی حاكمەمە كە لەنێو خۆت گرتوون, نەك لەگەلّ دارو بەردی تۆ, لەگەلّ شاهڕەزا و ئیستامبول و نادری تۆ!! "[8]

لـەژمارە 5ی هـاواری نیشـتمان دا, سـەدیقی ئـەنجیری, قامـك دەخاتـە سەر تـەنیا سیاسـەتێكی دروسـت بـۆ هێنانـەئارای ئێرانێكـی هاوچـەرخ, ئەویش ئیسلاح یان ریفۆرمە لەژیانی سیاسیی و پەیوەندییـە دەرەكیـی و نێوخۆییەكانـدا , بەشـێویەك كـە سـەرەك وەزیـران هـەنگاوێكی بـەو ئاراستەیەدا ناوەو لەگەلّ شورەویدا, سەدیقی ئەنجیری داوای لـە قـەوام كـردوە تـەواوكاریی لەهـەنگاوی چاكسـازییدا بكـات و بایـەخ بـەدۆخی ئابووری بدات و ئاوڕ لەژیانی چینی هەژارانی ولاّت بداتەوەو لە ریگـەی ئەنجامدانی پرۆسەی جیایای ئابوورییەوە گوزەرانیان چاك بكا, پێشـی وایە كە ئەو هەنگاوە هەر وا ئاسان نییـە و كۆسـپ و تەگـەرەی زۆری لـە رێدایە, ئەو دەلّێت:

"رێگای ئیصلاحات كراوە

هـەموو كـەس دەزانـیّ كـە ئاغـای قـەوام بـە پشـتیوانی ئازادیخواهـانی ئێـران كـە ئەقەلیـەتی سـالّحی پێشـووش لـەوان بـوو هاتنەسـەر كـار.

---

[8] هـاواری نیشـتمان , ژمـارە 3, شـەممو,7 جـۆزەردان 1325 هـەتاوی بەرامبـەر بـە 30 مـایس 1946 زاینی.

وەختایەکی بونە هەوەڵ وەزیر کە سیاسەتی داخلی و خارجی ئێران بەدەست مزدوران وەکو ماست و دۆشاو لیکدرابوو. وە هەوەڵ وەزیرانی پێشوو وەك : صدر , حکیمی, ساعد لەم بابەتەوە دەلیلیان ئەوە بوو کە دەبێ تەوازنی سیاسیی بەرقەراربی و لێکڕا بەرنامەیەکی موشەعشەع!! یان دەنووسی کە هەموو رەنگێکیان هەبوو و جۆرێك دیکتەکرابوون!

ئەوان دەیانەویست بە موازەنەی سیاسەتی! هەمیشە ترسی وتونی رووت و قوتی دەسەلآت بمێننەوە, وەکی قرونی وسطی بژین و بە دەست نوێنەرانی کۆمپانی...وەك مانگا بدۆشرێن. تاکو مەنافیع و قازانجی ئیستیعماری لێ کەم نەبێتەوە.

بەلآم هێندێکیش لە ئازادیخواهان لەو سیاسەتەی سوویەتی کە هان دەدران نەگەیشتبوون و کورکورانە رەوشی شومی وانیان دەکرد. مەسەلەن یەکێك لەنوێنەرانی تاران لەم بابەتەوە لە مەجلیسی شورای میللی گوتبوی " ئێمە لەنێوان دوو دەوڵەتی دۆست و بەهێز هەڵکەوتوین کە ...ئێمە پارێز دەکا, سیاسەتی عاقلانە ئەوەیە نە بەتەنیا لە ئموری سیاسی بەڵکو لە ئموری ئیقتیسادیش دادەیی ریعایەتی بێتەرەفی بکرێ." " لەنەزەر بێتەرەفی عەرز دەکەم ئەوڕۆ لەو کیشوەرەدا مەرامی کۆمۆنیستی پرۆپاگان دەکرێ کە موخالیفی بێتەرەفی ئێمەیە, چون دەوڵەتێکی جیران لەگەڵ ئەو مەرامە موخالیفە".

"هەرواش ئەگەر مەرامی سەرمایەداری لێرەدا دەست پێبکرێ و تەشویقی لێ بکەن دیسان موخالیفی بێتەرەفی ئێمەیە" ئێمە دەبێ کیشوەری خۆمان بەجۆرێك رێکبخەین کە هیچ یەك لەو دەوڵەتانە نەتوانن ئیرادمان لێ بگرن..."

تێبفکرن! بزانن ئەو دپلۆماتانە!! بەو تئۆری پوچانە دەیانەویست : کریکار, جوتیار, دێهاتی و کاسپکارو باسەواد...ئێرانی هەمیشە لەژێر چەپۆکی واندا لەبرسا بمرن و دەنگیان دەرنەیە!!!لەوی رۆژێوە کە ئاغای قەوام بەپشتیوانی ئازادیخواهانی کوردو ئازربایجانی هاتۆتە سەر کاروەزع زۆر گۆڕاوە و ئاسۆی (افق) سیاسەتی خارجی و داخلی روناك بۆتەوە.

هەوەڵین کاری باشی وان ئەوە بوو کە واردی موزاکەراتی موستەقیم لەگەل مۆسکۆ بوون کە دووایە با وجودی ئانتریکی محافل ئیرتجاعی بین المللی بە نتیجە گەیشت!! واقیعەن کارێکی کە دەیانەویست و چەند ساڵ لەوە پێش بەدەست دەوڵەتان بکردرێ ئەوان دەستیان پێکرد.

لەپاش وەی بەرزترین و بەنرخترین ئیقدامی ئیسلاحی ئاغای قەوام تەوەجوهکردن بە وەزعی خراپی ئیقتیصادی ئێران بوو کە ئێستا دەست پێکراوە.

هوورای ئیقتیصادی بەسەرۆکی خۆیان وە دامەزراندنی بانکی سەنعەتیی و مەعدەنی چاترین رێگا بووە پێشخستنی ئێران و سەنعەتییکردن و دۆزینەوەی کار بۆ بێکاران.

بەشدارکردنی جوتیارو کرێکار و کارمەندانی ئیدارات لە عەردگە کابینەکانی ئیرتیجاعی پێشوو بە ((کفری)) یان دەزانی و بەرزترین هەنگاو بۆ خۆشبەختکردنی دانیشتووی ئێرانیە کە سەد دەر سەد بیری موقەدەسی وان بەهێز دەکا.

وە ئەگەر هێندە پێویستییەکی دی وەکوتوو: نرر ئاو, ئەبزارئالانی کیشاوەرزی و وەزع بهداشتی کرێکاران و جوتیاران و دیهاتیان چاتر پێشبینی بۆ تامین کردبایە زۆرباش دەبوو.

بەنرخترین ئیقدامی ئیسلاحی دیکەی ئاغای قەوام داخلبوونی موزاکەرات لەگەڵ حکومەتی میللی کوردستان و ئازربایجان بوو.

دەزانین کە ئیرتیجاع بەتەواوی هێزی خۆی دەیەویست ئامانجی موقەدەسی نەهزەتی دیموکراتی کوردستان و ئازربایجان خراپ بەدنیا مەعرفی بکا, وە دەیەویست براکوژیی و هەرای داخلی لە ئێرانێ سازکاو لەئاوی قوڕاوی ماسی بگرن. بەڵام تیرەکەی وەبەردی کەوت و لەرۆژی 23- 3- 25 دا پێکهاتن.

چون ئاغای قەوام دەیزانێ کە ئەگەر ئێمە (کوردستان و ئازربایجان) نەبانایە قەتعەن بەو شەرائیتانەی کە ئیرتیجاع بین المللی لەتاران و هەندەران سازی کردبوو کەس نەیدەتوانی هەنگاوێك بۆ ئیسلاحات هەڵبنێ.

بەڵام ئێستا دەیزانین کە: ئەگەر بیتو ئاغای قەوام تەرمیمی کابینە بکا و عەناسری فاسید لەسەر کار نەهێڵێ دیسان لەخۆبورینێکی زۆری دەوێ تێکشکاندنی جەبهەی ئیرتیجاع وە دیسان ریگایەکی درێژو پڕ بەرهەڵست لەپێش ئازادیخوازانەکە دەبی بۆ گەیشتن بە ئامانج بیپێون.[9]

[9] 2 پوشپەڕ 1325 هەتاوی بەرامبەر بە 24 ژوون 1946 زاینی.

بەپێچەوانەی ئاوات و خولیای سەدیقی ئەنجیری, نە قەوام هیچ هەنگاوێکی جیددی بۆ چاکسازیی نا, نە تاران لەخەوی خەفڵەت و خەوبین بەئارەزووی ناوەندگەرایی توندوتیژو حوکمی هەڵاوێردکاریی وەبەخەبەرهات, نە ئەو رێگا درێژەی خەبات دژی فەساد و خراپکاریی و ملهوڕیی چینی فەرمانڕەوای ئێران تەی کرا, بەڵکو جەبهەی ئیرتیجاع بەپاڵپشتی وڵاتانی هاوپەیمانی وەك ئەمریکا وبریتانیا هەستایەو ئاکامەکەشی بە رووخاندنی هەردوو دەسەڵاتەکەی ئازەربایجان و کوردستان و گەڕانەوەی ئەرتەشی شاهەنشاهی کۆتاییهات. لەپاش ئەوە سەدیقی هەنجیری راستەوخۆ رووەدەکاتە گوندی (گلندوك) کە ئێستا کراوەتە گەڕەکێکی شارۆکەی لواسان لە باکووری تاران و لەوێ بەکاری مامۆستایەتییەوە خەریك دەبێت. ناوبراو وەك گەنجێکی خوێنگەرم و خوێندەوار هەر لەسەردەمی کۆمەڵەی (ژ ك) وەو دواتر کارکردنی لەیەکێتی جەوانانی دیموکراتدا لەژێر کاریگەریی بیری چەپ و سۆسیالیستیدا بووەو کاریگەری دەورانی جەنگی دووەمی جیهانیی و سەرکەوتنەکانی شورەوی دژی نازیزم و چالاکیی و پرۆپاگەندەی شورەویخوازەکانی لەئێران لەو قۆناغەدا بەسەرەوە بووە, هەر بۆیە دوای چوونی بۆ نێو تارانی پایتەخت لە ساڵی 1948دا, کە ناوەندی چالاکیی و هەڵسوڕانی لایەنگران و بەڕێوبەرانی حیزبی تودەی ئێران بوو, لەساڵی 1949دا دەبێتە ئەندامی حیزبی تودەی ئێران و کارەکەشی دەگوازێتەوە بۆ تاران و دایك و باوك و دووبراکەشی دەباتە ئەوێ, دەبێتە کارمەندی پلە نۆی ئیدارەی باڵای فەرهەنگ, بەشی نیگارش, هەر لەتارانیش لە گەڕەکی تەجریش نیشتەجێ دەبێت و

ماڵەکـەی کـە تـەنیا وەتـاغێکی رووبەهـەتاوە, وەك بنکەیـەکی نهێنیـی حیزبی تودەی لیٚ دێت.[10]

لـەم رووەوە, سـارم خـانی سـادق وەزیـری دەڵێـت: " سـاڵی 1326ی هەتاوی (1947ی زاینی/س) دوو گەنج بە ناوەکانی: رەحیمی خـەرازی و رەحیمـی سـوڵتانیان لـە تـاران هاتنـە لام. وتیـان: دەمانهـەویٚ حیزبـی دێمۆکڕاتی کوردستان زینـدوو کەینـەوە. داوای رێنـوینی وهاریکاریـان لێکردم. منیش وتم: من لـە تـاران دەژیـم. لـە کوردسـتان دوورم ونـاتوانم کـاری تەشـکیلاتی بەڕێوەبـەرم. وتیـان: ئـەوە دەزانـین. بـەڵام دەمانـەویٚ وەعـدەمان پێبـدەی کـە لـە بـاری نـەزەری ورێکخراوەییـەوە یارمـەتیمان بدەی. ئێمە جارجارێك بە یەکەوە، یان هەرجارە یەکێکمان دێینە لاتـان، موشـکیلاتەکانی خۆمانتـان بۆبـاس دەکـەین وگـویٚ لـە بـۆ چـوون و رێنوێنییەکانت دەگرین و بۆ هاوڕیانی خۆمانی دەگێڕینـەوە. مـن قـەولم پێدان چیم لە دەست بیٚ ل یارمـەتی و هاریکـاری بیکـەم. نزیکـەی یـەك، دوو، حەوتوو، تا مانگێك دواتـر هاتنـەوە بۆ لام... ئـەو دووکەسـە هـەتا 15ی مـانگی رێبەنـدانی 1327، بـە یەکـەوە، یـان هـەر جـارە یـەکێکیان دەهاتنە لام، مەسەلەی نەزەری ورێکخراوەیی وشتیتریان لێدە پرسـیم، منــیش رێنــوێنی پێویســتم دەکــردن. دوای 15 رێبەنــدانی 1327 و ماجـەڕای تەقـە کردنـی کەسێك بـە نـاوی (ناسـری فـەخرارایی) لـە شـا، بـەهۆی فشـاروگرتنی خـەڵکێکی زۆرەوە، پێوەندییەکـەی ئێمـەش پسـا. بەڵام پاش 8–9 مانگ دووبارە پەیوەندیمان گرتەوە. سەدیقی ئەنجیری ئازەریش پاش هاتنی بۆ تاران لە 4–1325 (1946/س) هاتە لام و بوو

---

[10] برایم فەرشی, سەدەی کارەسات (گفتوگۆ لەگەڵ غەنی بلورین), سلێمانی, 2008, ل 115.

به ئاشنام. ئەویش مەسایلی کوردستانی لە لا باس دەکردم و بیرو بۆ چوونی منیشی لەسەر مەسەلەکان دەویست. بەڵام من قەت ئەو سێ کەسەم بە یەکەوە نەدیت و بە یەکترم نەناساندن. باسی خەرازی و سوڵتانیانم لە لای سەدیق نەدەکرد. کەواتە من لە دوو کاناڵەوە پێوەندیم بە کوردستانەوە هەبوو. پاش بوونیشم بە ئەندامی حیزبی توودە پێوەندیم بەو رەفیقانەوە هەر مابوو... ئەو رەفیقانەی نامەیان بۆ ئاستالین نووسیبوو و، داوای ئیجازەی زیندووکردنەوەی حیزبی دێمۆکڕاتیان لێکردبوو، نیسبەت بە ڕابردووی حیزبی دێمۆکڕات لە باری فکری وشێوەی کارەوە رەخنەیان هەبوو. ئەگەرچی لێکدانەوە وهەڵسەنگاندنە کانیان عیلمی و دەقیق نەبوون، بەڵکوو زۆرسادە و ساکاریش بوون. بەڵام هەر ئەوەی کە بەو ئاکامە گەیشتبوون: کە دەبێ بە چاوێکی ڕخنەگرانەوە بڕواننە رابردوو، کەم و کووڕییەکانی دەستنیشان کەن، خۆی کارێکی باش و هەنگاوێکی بەرە وپێش بوو. ئەو گەنجانە خاوەنی یەك بۆچوونیش نەبوون. بەشێکیان لایان وابوو، بەرنامەی حیزبی دێمۆکڕات، مەسەلەی عەداڵەتی کۆمەڵایەتی و هەوڵدان بۆ چەسپاندنی عەداڵەتی لە بەرچاو نەگرتووە. تەنیا لەسەر مەسەلەی نەتەوایەتیی و وشیاریی میللیی حیسابی کردووە. بە بەراورد لەگەڵ (فیرقەی دێمۆکڕاتی ئازەربایجان) بۆ بردنە سەری رادەی وشیاریی زەحمەتکێشان بە تایبەت وەرزێران، کاری نەکردووە. لە باری رێکخراوەییشەوە, کەڵکی لە ئەزموونی عیلمیی وە رنەگرتووە. بەرپرسایەتی بە حیسابی خزمایەتی وعەشیرەگەریی و دۆستایەتیی بووە، نەك لە سەر ئەساسی لیاقەت ولێهاتوویی وئوسول و مەبانییە تەشکیلاتییەکان و....ئەولاوانە لایان وابوو: لە داهاتوودا دە بێ هێزی

سەرەکیی حیزب لە زەحمەتکێشانی شار ودێ و وەرزێرانی فەقیر ومام ناوەندی پێکبێت. بە واتەیەکی‌تر: دەبێ دامەزراندنی سۆسیالیزم ئامانجی نیهایی بێ.[11]

شایەنی باسە, لەسەرەتای سالآنی پەنجاکاندا، جولآنەوەی دیموکراتی ئێرانیی بەسەرکردایەتی جەبهەی میللی و دکتۆر موسەدیق تادەهات زیاتر پەرەی دەگرت و پاشەکشەی بەشاپەرستەکان دەکرد. پاش ئەوەی جەبهەی میللی حکومەتی گرتە دەست فەزایەکی ئاوەڵە لەتاران و هەرێمەکانی دیکەی ئێران هاتەدی، حیزبی تودە لەو دەمەدا لەدوای جەبهەی میللی مەزنترین هێزی سیاسیی و جەماوەریی سەر گۆڕەپانەکە بوو. حیزبی دیموکراتی کوردستانیش کە لەلایەن چەند لاوێکی خوێن گەرمی وەك: (عەبدولآی ئیسحاقی (ئەحمەد تۆفیق)، غەنی بلوریان، رەحیمی سوڵتانیان، عەزیز یوسفی، عوبەیدولآی ئەیوبیان) سەر لەنوێ دامەزرابۆوەو کەوتبووە گەشەکردن، بەهۆی سەدیقی ئەنجیری و (سارم خانی سادق وەزیری) وەکیلی پایەی یەکی دادوەریی لەتاران، لەگەڵ حیزبی تودە، لەهاوینی ساڵی 1951دا رێکەوتن، کەحیزبی دیموکراتی کوردستان هەر بەو ناوە لەکوردستان وەك شاخەیەکی حیزبی تودە کاربکات و لەژێر رێنماییە سیاسیی و رێکخراوەییەکانی سەرکردایەتیی ئەو حیزبەدابێت کە رێبەرایەتییەکەی ئەو کاتە لەتاران دادەنیشتن. بەوەش حیزبی دیموکراتی کوردستان بۆ ماوەیەك سەربەخۆیی بڕیاردانی لەدەستداو خەباتی نەتەوایەتی

---

[11] وەرگیراوە لە:عومەر عەسری, کۆمەڵەی ژ.ك . و کورتەی بەشێك لە رووداوەکانی حیزبی دێموکوراتی کوردستانی ئێران. http://archive.is/Lsy0Y

متكردو لەهەموو رووبەكى ئايدۆلۆژى و سياسيى و حيزبييەوە بووە وابەستەى حيزبى تودەى ئێران لەتاران.[12]

ديارە, لەگەرمەى ململانێى نێوان دەربارو دكتۆر موسەديق و دەست لەكاركێشانەوەى ناوبراو وەك نارەزايەتييەك بەدەستێوەردانى ئەرتەش و دەربار لەهەڵبژاردنەكانى خولى حەڤدەهەمى مەجليس و هەروەها رازينەبونى شا بە دانى سەلاحييەتى سەرپەرشتيكردنى وەزارەتى جەنگ بە سەرۆك وەزيران, قەوام ئەلسەڵتەنە بووە سەرۆك وەزيران و بەبۆنەى دەست بەكاربونيەوە بەياننامەيەكى توندى خوێندەوە كە بووە هۆى خرۆشانى سەرجەم نەيارانى رژێمى شاهەنشاهى بە ئيسلامى و چەپ و ميللييەوە,ئەوەش خۆپێشاندانيكى گەورەى لێكەوتەوە كە لەلايەن هێزە چەكدارەكانى رژێمەوە دەستڕێژيان لێكراو 180 كوژراوى لێكەوتەوە. جێى ئاماژەيە, حيزبى تودە لەدواى نيوەڕۆى رۆژى 30 تير 1331 هەتاوى بەرامبەر 20 ژوئيەى 1952, بەدەيان هەزارى لەئەندام و لايەنگرانى خۆى رژانە سەر شەقامەكانى تاران و بەشدارييەكى گەرمى لەو رووداوەدا كرد. غەنى بلوريان كە بۆخۆى بەشدارى ئەو خۆپێشاندانەى تاران بووە دەڵێت :" ...چوومە ماڵى سەديق, پەرويز حيكمەت جوو لەوێ بوو. حيكمەت جوو رەفيقى زۆر نزيكى سەديق بوو. ئەمنيش بەهۆى سەديقيەوە لە ساڵى 30يەوە لەگەڵ حيكمەت جوو ئاشنا بووم. چونكو سيەمى تيرى سى...

[12] **بڕوانە: د. ياسين سەردەشتى، هەڵوێستى حيزبى تودە لەحاست كێشەى نەتەوايەتى گەلى كورد لەئێران** (1941–1983)، **سلێمانى،** 2005– ل70–77.

لەکافەی فیرووز• لە مخبردەولەی دەگەڵ پەرویز حیکمەت جوو بە وەسیلەی سەدیق ئەنجیری ئاشنا بووم. کاک فیروز ساحەبی کافەکە کوردێکی تورکیا بوو، پیاوێکی زۆر باش بوو، محەلی رەفت و ئامەدی تودەییەکان بوو. سەدیقی ئەنجیری و قاسملوو ئەغڵەب لەوێ بوون کە چووبایەن تاران، ئیواران حەتمەن یەك لەوانەمان دەدیت. ئەو دەمی قەوام سەڵتەنە هاتەسەر کارو موسەدیق یان ساقت کرد. ئەمن دەگەڵ حیکمەت جوو بووم لەوێ، کە سەعات دوو رادیۆ ئەخبارەکەی گوت، قەوام ئەلسەڵتەنە کوتی تریبۆناڵی ئینقیلابی دروست دەکەم بۆ کەسانێك کە موقاوەمەت بکەن لە حکومەت. پەرویز حیکمەت جوو هاتە دەرێ، چووە سەر دژی شا و قەوام ئەلسەڵتەنەی و خەڵکی هۆشیار کردەوە کە دودەتا بووە. تەزاهورات دەستی پێکرد، کە ئەمن لەتەواوی تەزاهوراتی سی تیردا شیرکەتم هەبوو، بەڵام لەماڵی سەدیقی ئەنجیری نەمامەوە و چوومە ماڵی سادق وەزیری".[13]

• کافە یان قاوەخانەی فەیروز دەکەوتە سەر شەقامی نادری کە ئێستا بۆتە شەقامی جەمهوری و لە کەناری دەستە راستی سینەما ئیڤڵەوە بوو، نەختێك لەولای چواڕیانی قەوام ئەلسەڵتەنە بوو کە دوایی ناوی لێنرا چواڕیانی(30ی تیر)، لەبەرامبەری کۆشکێکی بچووکی لیٚ بوو بەناوی کاشانی رۆژنامەی دەفرۆشت و بۆ خوێندنەوەش بەکرێی دەدا. دەسەڵاتدارانی ئێرانی دواتر رووخاندیان و لقێکی بانکی ملیان لەشوێنی بنیاتنا. ئەم کافەیە سالۆنێکی گەورە بوو بەدرێژیی مێزی تێدا هەریەکەو چوار کورسی بەدەورەوە دانرابوو. لەڕاستیدا کافەی فەیروز، شوێنێکی دیاری لە ئەدەبیاتی هاوچەرخی ئێراندا هەیە و جێگای کۆبوونەوەی خوێندەوارو ئەدیبان و وەرگێڕان و شاعیرانی وەك: جەلال ئال ئەحمەد، خەسرەو گلسرخی، شاهرودی ، صادق هیدایەت و هوشەنگ تاهیری..هتدو جێگەی گەنگەشی سیاسیی و فیکریی و ئەدەبیی بوو ، بۆ زیاتر : مهدی اخوان لنگوردی، از کافه نادری تا کافه فیروز، تبریز، 1392.

[13] برایم فەرشی، هەمان سەرچاوە151-152.

وێنەیەکی خۆپێشاندانەکەی سی تیر لەشەقامی نادری

لەوەدەچێ ئەم پەیوەندی و تێکەڵاوییە زۆرەی سەدیقی ئەنجیری بە بەشێك لەکەسایەتییە ناسراوەکانی تودەو دەرکەوتنی لەکافەی فەیروز کە ناوەندی مەحفەلی تودەیی و سۆسیالیستەکان بوو, بوبێتە هۆی راکێشانی سەرنجی دەزگا سیخوڕییەکانی رژێمی شاهەنشاهیی, هەربۆیە نزیك بەمانگێك لەدوای رووخاندنی حکومەتەکەی موسەدیق لە19ی ئابی 1953دا و دەستپێکردنی شاڵاوی قۆڵبەستکردنی نەیارانی رژێم لەلایەن حکومەتی کودەتاو فەرماندەی نیزامی و پیاوەکانی (تەیمور بەختیار)وە, بەشێکی زۆری کادێرو ئەندامەکانی حیزبی تودە بۆ دەزگای ئەمنیەتی رژێمی شاهەنشاهی ئاشکرابوون, سەدیقی ئەنجیریش یەکێك بوو لەو کەسانەی کە لەرۆژی پێنج شەممەی 2ی

پەرویز حیمکت جو

رۆژی ئەنجامـــدانی كودەتـــای 28ی مـــورداد ئوگوســـتی 1953 لەتاران

رەزبـــەری 1332 ی هـــەتاوی بەرامبـــەر 23ی ســـێپتەمبەری 1953 دەستبەسەر كراو پاشتر بە قەیدی كەفیل لەلایەن دادستانی ئەرتەشەوە ئازاد كرا, بەڵام لێرە بەدواوە سەدیقی ئەنجیری بەوردیی لەلایەن دەزگا سیخوڕیی و ئەمنییەتییەكانی رژێمەوە چاودێریی خۆی و ماڵەكەی دەكرێ.[شمتر]

لـــەدوای كودەتاكـــەی ژێنـــڕاڵ زاهیـــدی, رێبـــەرانی لاوی حیزبـــی دیمـــوكراتی كوردســـتان كـــە ئـــەو دەم ببونـــە شـــاخەی حیزبـــی تـــودە لەكوردســـتان, بەســـوود وەرگـــرتن لەفـــەزای ئاوەڵـــەی گونـــدەكانی كوردستان و دوور لەرێنماییەكانی رێبەرایەتی حیزبی تودەكە ئەو دەم كەوتبوونـــە بـــەر فشـــارو پـــەلاماری فەرمانـــدەی نیزامیـــی لـــەتاران بەســـەركردایەتی ســـوپەهبود (تـــەیمور بـــەختیار)، كەوتنـــە كـــاركردن و لەســـەرەتای ســـاڵی 1954، لەشـــاری تـــەورێز بـــەهاوكاری (فیرقـــەی دیمـــوكراتی ئازەربایـــنجـــان) توانیـــان پێـــنج ژمـــارە لـــە (كوردســـتان)ی ئۆرگـــانی حیزبـــی دیمـــوكرات چـــاپ و بـــڵاو بكەنـــەوە، شـــایەنی باســـە ســـەدیقی هـــەنجیری یـــەك لەوانـــە بـــوو كـــەبۆ چـــاپكردنی كوردســـتان لەتارانەوە خۆی گەیاندە تەورێزو لەگەڵ (عەبدولڕەحمانی قاسملو)دا پێكەوە وتارە فارسییەكانی رۆژنامەكەیان دەنووسی. ئەو رۆژنامەیەی

---

[14] چپ در ایران بەروایت اسناد ساواك حزب دموكرات كردستان، ج1، مركز بررسی اسناد تأریخی وزارت اطلاعات، چ1، تهران، 1378, ل 253.

کە بەئاشکرابوونی چاپخانەکەو دەستبەسەراگرتنی لەلایەن پیاوانی رژێمەوە وەستا و لەبڵاوکردنەوە کەوت.

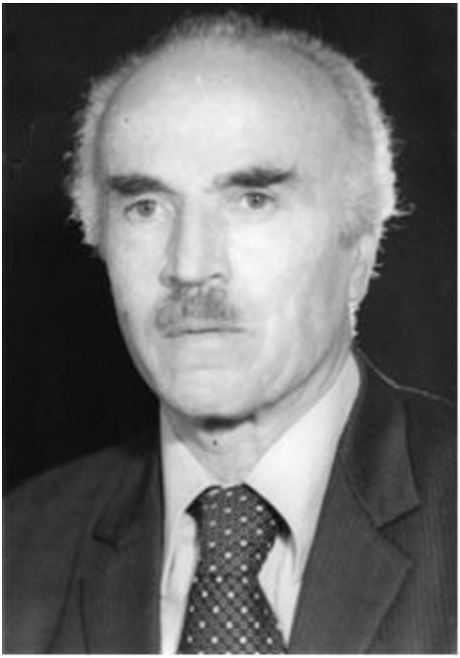

غەنی بلوریان

لەم رووەوە، (غەنی بلوریان) دەڵێت:" ئەمن و قاسملوو لە تەورێز بووین. ئەمن ماڵێکم گرت لە گەڕەکی ئەرمەنیان...سەدیق ئەنجیری ئازەر لەتارانێ ڕا هات بۆ تەورێز بۆ ماڵی من، ساحەب ماڵەکەم ناوی مەروسیا بوو، وەتاغێکم گرتبوو، ماڵێکی ئاسۆریش لە حەسارێدا بوو...لەوێ جەلەسەیەکمان گرتبۆ کاری رۆژنامەکە...سەدیق ئەنجیری

و ئەمن و قاسملوو تەدارەکی رۆژنامەکەمان دیت.''الهتر

عەبدولڕەحمان قاسملو

هەروەها رێبەرایەتی حیزبی دیموکراتی کوردستان لە بەهاری ساڵی 1955، لەشاری تاران و لەماڵی سەدیقی هەنجیری کۆبوونەوە و بەمەبەستی خۆپارێزیی و هەڵوێست وەرگرتن لەرۆڵی مەنفی و ئاکاری ناشۆڕشگێڕانەی حیزبی تودە لەشکستی جوڵانەوەی دیموکراتی ئێرانیی و سەرکەوتنی کودەتاکەی زاهیدی ، بڕیاریاندا پەیوەندی تەشکیلاتی لەگەڵ حیزبی تودەدا بپچڕێنن و نامەیەکی رەخنە ئامێزیش سەبارەت بەو بێ هەڵوێستیەی حیزبی تودە لەمەڕ کودەتاکەی 19ی

[15] برایم فەرشی, سەرچاوەی پێشوو, ل 148–149.

ئاب بنووسن و حیزبی کۆمۆنیستی شورەوی لێ ئاگادار بکەنەوە.[16]

غەنی بلوریـان لـەو بارەیـەوە دەڵێـت:" لـەماڵی سـەدیق ئـەنجیری بـووم, دەعوەتێکمـان کـرد لـە بـرادەران کـە لـە کوردسـتانەوە بـێن بـۆ ئـەو جەلەسەیە...ئەسـعەد خودایـاری, سـولەیمانی مـوعینی, حەمـەدی مـیر راتبی, قادر شەریف, ئەحمەد تۆفیق, ئەمن بووم و قاسملوو, سـەدیقی ئـەنجیری شیرکەتیان کـرد کـە سـەدیق ئـەو دەمـی جیـددیتر لەگـەڵ ئێمـە هاوکـاریی دەکـرد چـون لـە رۆژنامـەی کوردسـتان عـوزوی هەیئـەت تەحریریە بوو, ئیرتیباتیشی لەگەڵ حیزبی تودە قەتع کردبوو, زۆریـش زیددایـەتی لەگـەڵ حیزبـی تـودە دەکـرد, پـەرویز هـەر مـابوو کـە جەلەسەکەمان تەشکیل دا, تاقە وەتاغێك بوو ماڵی سـەدیق کـە ئـەویش لـە جەلەسـەکە بەشـدار بـوو, گوتمـان خـوب ئیشـکالی نییـە. مـەوزوعی جەلەسـە...قەتعی ئیرتیبـات لەگـەڵ بەدەنـەی حیزبـی تودە...ئێمـە لـەو جەلەسـەیە گەڕاینەوە...بـەڵام ئـەو دەم مـاڵی سـەدیق ئـەنجیری دوچاری شـەك و تەردیـد بـوو, حیکمـەت جـوو رۆیشـت ئیحساسـی خەتـەری لـێ دەکرا.[17]

وا دەردەکـەوێ, کـە شکسـتی رەوتـی دیمـوکراتی و چاکسـازیی و باڵادەستبوونەوەی دەربارو گەڕانـەوەی دۆخێکی داخـراو لـە ئێرانـدا و پاشەکشـەی ئـازادیی و سـەرکوتی ئۆپۆزسـیۆن دۆخیکـی دەرونیـی دژواری بەگشتیی و بۆ بەشێك لە نووسەرانیش بەتایبەتی, پێکهێنابێ, ئـەوەش دۆخێکـی لـەنامۆبوون و بەسـەرخۆدا داخـران و و نقـوم بـوون

---

[16] غەنی بلوریان، ئاڵەکۆك، بەسەرهاتەکانی سیاسی ژیانم، ستوکهۆڵم، 1997، ل155–156.

[17] برایم فەرشی, سەرچاوەی پێشوو, ل 156–157.

لەنێو دێڕی شیعرو تێکستە ئەدەبییەکاندا و گەڕان بەدوای شێوازێکی دیکەی بەرگریی و خۆڕاگریی لێکەوتەوە, ئەم دۆخە بەشێوەیەك کاریگەریی لەسەر ژیانی سەدیقی ئەنجیری ئازەریش هەبوو, ئەو پاش وازهێنان و بڕوانەمان بە سەرکردایەتیی حزبی تودە, زیاتر خۆی بە خوێندنەوەو وەرگێڕانەوە سەرقاڵ کرد و رووی لە رێبازی ئەدەبی (ئیگزیستانسیالیوم Existentialsim) کردووە.

سەدیقی هەنجیری بەجەستە کەسێکی باریکەلەی بالا مامناوەندی رەنگپەڕیو, بە ئاکاریش کەسایەتییەکی زۆر سادەو ساکارو خاکی بوو، هیچ کات هەڵپەی ناوبانگو لێپرسراوێتی حیزبیی نەدەکرد، ئۆگرێکی بەردەوامی خوێندنەوەو کتێبو قەڵەم بوو، شارەزایی زمانی فەرەنسیی هەبوو، دوو شانۆنامەی (مگسها/مێشەکان) و (مردەهای بی کفن ودفن) ی ژان پۆڵ سارتەری (Jean-Paul Sartre) لەفەرەنسییەوە وەرگێڕایە سەر زمانی فارسیی و لەساڵی 1960دا چاپیکرد و لەتاران بڵاوبۆوە, کە ئەو کاتە لەنێوەندی ئەدەبی ئێرانییدا دەنگدانەوەیەکی زۆری هەبوو.[18] بەپێی بەڵگەنامەی ساواك هەر لەم ماوەیەشدا واتە لەساڵانی 1957–1959 رۆڵی لەهاوکاریکردنی چالاکییەکانی حیزبی دیموکراتی کوردستاندا گێڕاوە.[19]

بەخوێندنەوەی کتێبی ""برگزیدە آثار نیما یوشیج – نثر", کە بەشێکە لە بیرەوەریی و شێوە پەخشانەکانی شاعیری گەورەی ئێرانیی عەلی ئەسفەندیاری (1895–1960)ناسراو بە (نیما یوشیج) کە بە

[18] درنگی بر نمایشنامه مگس ها ژان پول سارتر ، مجله گلستانه ، شماره 96 ، اسفند،1387 ، ص 55.

[19] **چپ در ایران بەروایت اسناد ساواك**, ل 253.

باوکی شیعری نوێی فارسیی دادەنرێ, دەتوانین سەبارەت بە ئاستی تێگەیشتن و ئاکارو خویندەواری سەدیقی ئەنجیری ئازەر لەسەر زمانی خودی نیما یوشیجەوە زۆر شت بزانین. ئەوەی دەتوانرێ بەمشێوەیەی

مگس ها
ژان پل سارتر
ترجمه صدیق آذر
JEAN PAUL SARTRE

لای خوارەوە کورت بکرێتەوە:
" ئەنجیری ئازەر تەنیا پیاوێك بوو کە بینیم...ئەگەر ئەو لاوە نەجیب و هۆشیارەی کورد نەبووایە، من زۆر خەمناکتر دەبووم. یەکجار تێگەیشتووە. زۆر هەستیارە. باشتر وایە بڵێم فرە خوێندەوار و لێوەشاوەیە...خەڵکانی دیکە لە بنەمای کاری من نەگەشتوون... بەڵام یەکێك هەیە کە هەموو دەرد و ڕەنجی منی لە ڕێی شیعرەکانمەوە هەست پێکردووە، ئەمە لە کاتێکدایە کە ئەوانەی ژیانی منیان دەزانی نەیانتوانیوە بەهۆی ژیانمەوە لە دەردە شاراوەکانی نێو شیعرەکانم تێبگەن. ئەو تەنیا کەسێکە دەردەکانی منی وەها ناسیوە کە بۆتە هۆی ئەوەی خودی خۆم سەرسوڕماوە . لە خۆم و لە هەموو کەس باشتری ناسی. تەنانەت ئال ئەحمەدیش (مەبەستی جەلال ئال ئەحمەدە/س). چونکە ئال ئەحمەدیش زۆر لە دەردەکانی منی لە ریێی بەرهەمەکانمەوە ناسی. بەلاَم ئەم کەسە بە شێوەیەك دەمناسیٚ کە بۆخۆم دەبیٚ لەو بپرسم کە من کێم؟ ئەم تەنیا کەسە لاوێکی کوردە و پەرێشانی رۆژگار. ناوی ئەنجیری ئازەرە... ئەم لاوە کوردە کارامەترین پیاوێك بوو کە ئەمساڵ شانازیی ئاشنابوونم لەگەڵی هەیە. ئەم لاوە، ناڵێم چەند زمان دەزانیٚ، ناڵێم شیعری ئەمڕۆ و دوێنیٚ و شیعری هەر ڕۆژێك لە هەر شاعیرێك باشتر تێدەگا، ناڵێم شیعر ناڵیٚ، بەڵام دەزانیٚ شیعر چییە. ناڵێم تێگەیشتنێکی چەندە مەنتیقییە. ناڵێم لە باری قەزاوەتەوە چەند گەشەی کردووە. ناڵێم چ کەسایەتییەکە و بە چییەوە خەریکە...ئەو گەورەترینی ئەو مرۆڤانەیە کە من لە ماوەی ژیانی خۆمدا تووشیان

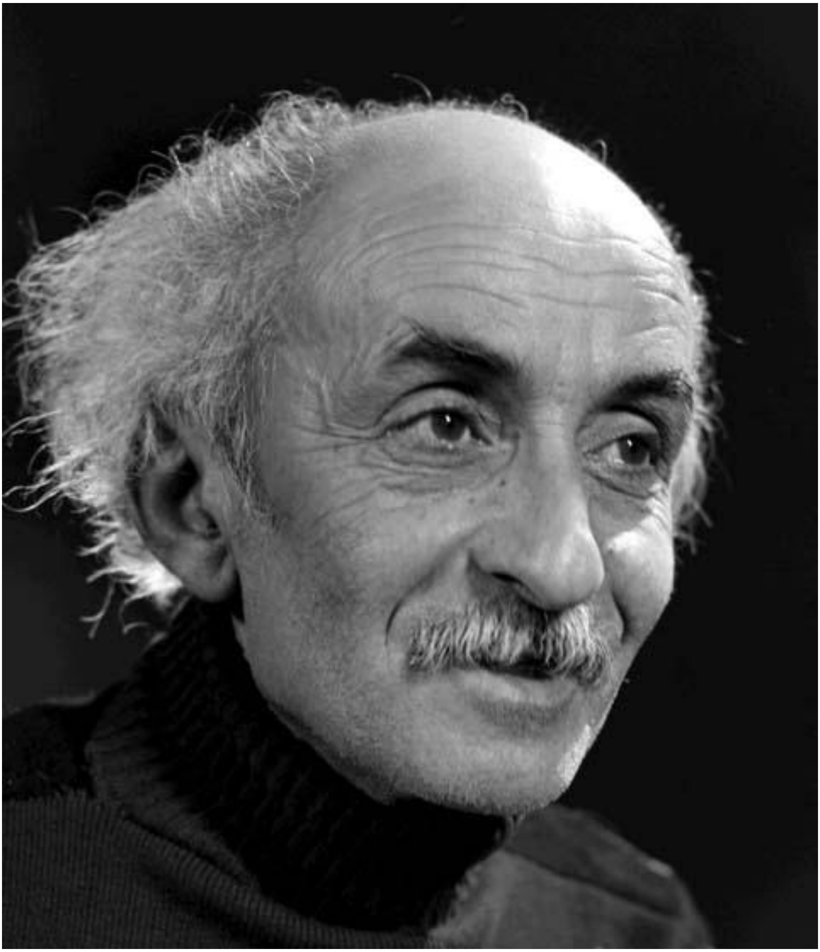

نیما یوشیج

بووم. من زۆر جار تووشی مرۆڤی هاودید و هاوبیری خۆم بووم. ئەو هەموو ئەمانەی تێپەڕاندووە... ئەم کوردە ئەوەندە تێگەشتووە کە تێگەیشتنی لە سەرووی زانایییەوەیە و زانایییەکەی لە سەرووی تێگەیشتنەوەیە. من لە باری زانستی ئەوەوە، دیسان هیچ ناڵێم. ئەو زۆر شتی خوێندۆتەوە و لە کەسانی تر باشتریان دەزانیٚ. ئەگەر بە

زمـانی عیرفـان بـدویم دەبـێ بڵـێم کـە ئـەو گەشـتۆتە حەقـە ئەلیـەقینی زانستەکانی خـۆی... پێمخۆشـبوو شـەوو ڕۆژ ئـەم لاوە نەجیبـە کـوردەم ببینیایە. ئەم لاوە خاوەن زانستە و تێگەیشتووە کە من تەنیا بە نەجیب و مرۆڤ ناوی دەبەم. کاتێك دەبینێ من خەریکە دەگریم، ئەویش گریانی دێت. من لـەم لاوەدا ڕەنگدانـەوەم نییـە، ئـەو لـە منـدا ڕەنگـی داوەتـەوە. من و ئەو لە یەکتردا رەنگمان داوەتەوە. ئەو ئاوێنەیەکی خـاوێنی دەردە ئینسانییەکانە"[20]

جێگـای ئاماژەیـە, ئـەم فەرهـەنگ و پـەروەردە شـارەکییەو ئـەو لاوازییـە جەستەییەو هەستیاریی و ژیندۆستییەی بەجۆرێك بـوو کـە لـەقۆناغی دواتریشـدا کاتێـك لـەکۆتایی نیـوەی یەکـەمی شەسـتەکاندا تـارانی جێهشـــێت گەڕایـــەوە کوردســـتان و پەیوەنـــدی بەخـــەباتی پێشـمەرگایەتییەوە کـرد, کاریگـەریی خـۆی لەسـەر هەڵسـوکەوت و تەنانەت بۆچونە فیکریی و سیاسییەکانیشی هـەبوو. تەنانـەت لـەکاتی جەولەو هاتوچۆی پێشمەرگەکاندا لەسەر ئەوە دەوەستا کە ناکرێ لـە ڕۆشتندا پێ بەسـەر ئـەو گژوگیایانـەدا بنرێن کـە سوودبەخشـن و مـرۆڤ سـوودیان لێ دەبینـێ. مـەلا رەسـوڵی پێشـنماز لەچـاوپێکەوتنێکدا دەڵێت :" دەرۆیشـتین, بـەهارە, لـەپڕ دە دوازدە نەفـەرین, دەڕۆیـن, ئـا کاکە ڕاوەستە, کاکە بۆ وادەکەی!!؟, ئەتۆ بۆ کوشتت؟! ئەوەت کوشت! ئـێ بابـە ئـەو خەڵکـە قـوت دەبـوو! جارێکیـان ئـەمن ئـاوا, کاکـە چـم کوشتووە؟! مەبەستی گیا بوو, ئەو زیست ناسیی کە لە دونیادا هەیـە,

---

[20] نسخه برداری و تدوین: سیروس طاهرباز, با نظارت شراگیم یوشیج, ناشر: بزرگمهر , تهران , 1369. ل 235, 245, 252,254.

ئەی گووت کاکە تۆ بۆ بەنێو ڕێگادا, بۆ ئەوەی دەکەی بۆ لات داوە, جارێکیان گووتم : کاك صەدیق ئەمن بەبی لاق مەگەر بە هەنگڵم ببەی! باشە چۆن بڕۆم؟!"[21]

دیسان, حوسێنی مەدەنی لەوبارەیەوە دەڵێت: کاك صەدیق ئینسانێکی هەتا خوا حەز دەکات, نەرم و لەسەرخۆو بێ دەنگ بوو, قسەت دەگەڵ نەکردبایە لەوانە بوو هەر قەت قسەت لەگەڵ نەکات...ئینسانێکی باسەواد بوو, ئینسانێکی تێگەیشتوو بوو...شتی زۆریی دەزانی, یاعنی بیری زۆری دەکردەوە, بەڵام کاك صەدیق ئینسانێك نەبوو کە بۆ شۆڕش دروست کرابێت, لەبارەی بەدەنیەوە جەستەی زەعیف بوو, ئەو توانایەی نەبوو, ئەو خۆڕاگرییەی نەبوو... بەڵام لەباری فکرییەوە شتێکی باش بوو, دەیانتوانی لە شوێنێك دایبنێن,ئیستیفادە لە تەوجیهاتەکەی بکەن"[22]

پاش هەڵگیرساندنی جولانەوەی چەکداریی ئەیلولی 1961 لەباشووری کوردستان بەڕێبەرایەتی پارتیو مەلا مستەفا بارزانی، حیزبی دیموکراتی کوردستان لەسایەی ڕێبەرایەتی ئەحمەد تۆفیق (عەبدوڵای ئیسحاقی)دا، بەگەرمیی باوەشیان بەو جولانەوەیەدا کردو لەهەموو روویەکەوە: سیاسیی، دبلۆماسی، تەبلیغاتیی، چەکداریی و بەشدارییکردنی شەڕەکانو دابینکردنی پێویستییە ماددیەکانی هێزی پێشمەرگە، یارمەتی گەورەو کاری بێ درێغیان پێشکەش بە جولانەوەکە کرد.

---

[21] رامانێك لە تراژیدیای براکان!, ئامادەکردن و سازدانیی: شەریف عەلی هەژاری, سلێمانی, 2010, ل 105.

[22] هەمان سەرچاوە, ل 36,

پـاش ئـەوەی بەعسـییەکان لـە شـوباتی 1963دا کودەتایـان بەسـەر کەریم قاسمدا کردو کەوتنە وێزەی شیوعییەکان و دواتریش بەخێرایی جـەنگیان لەگـەڵ کـورددا هەڵگیرسـاندەوەو هەوڵیانـدا لەگـەڵ وڵاتـانی هـەرێمیی وەك سـوریا و ئەنـدامانی پـەیمانی سـەنتۆی وەك ئێـران و تورکیا, هاوپەیمانییەك پێکبێنن و پەلامارێکی سەرتاسەری بکەنە سەر کوردسـتان و جوڵانەوەکـەی بەتـەواویی لەناوبـەرن. لـەم دۆخـەدا, مەلامسـتەفا بـارزانی, داوای لـە ئەحمـەد تـۆفیقی سـەرکردەی حیزبـی دیمـوکراتی کوردسـتان کـرد کـە نامەگـەلی شۆڕشـی کوردسـتان بـۆ هاوکاریی و پشتگیریی و شیکردنەوەی مەترسیی دۆخەکە بگەیەنرێتە باڵیۆزخانـەی شورەوی لـە تـاران, ئەحمـەد تـۆفیقیش بـۆ ئـەو مەبەسـتە کـادرێکی حیزبـی بـەناوی خـدر مەرەسـەنە بـۆ ئەنجامـدانی ئـەو ئەرکـە دەسنیشان کرد.

خدر مەرەسەنە, لەم بارەیەوە لەبیرەورییەکانیدا دەڵێت:" لەسەر داوای بارزانی و کـاك ئەحمـەد بـۆ ئـەو سـەفەرە ئـەمن دیـاری کـرام, ئەگـەر چـی منـیش ئەوەنـدە شـارەزای ئـەو شـوێنانە نەبووم...ئـەو سـەفەرە دەبـوو لـەرێگای نهێنییـەوە بکرێـت , بـۆ رێنـوێنی کـردن پێویسـتیم بـە چـەند کەسێکی شـارەزاو جێگـای بـاوەڕ هـەبوو, ئـەو کارانـەش بـە کەسـانێك دەکرا کە زانیاری و هۆشیاری تـەواویان هـەبێت و لەسیاسـەت و کـاری نهـێنی و دپلۆماسـیدا شـارەزا بـن, بـۆ ئـەو مەبەسـتە لەلایـەن کـاك ئەحمـەدەوە کـاك سـەدیقی ئـەنجیریم پـێ ناسـێنرا کـە لـەتاران دەژیـا, کاتیش حەساس بوو, چارەنووسـی شۆڕش و کـورد لـە خەتـەردا بـوو, دوژمنان لەهەموو لایەکەوە دەوری شۆڕشیان تەنیبو...لەئاخرین مانگی بەهاری 1963 دا ئـەو نامانـەی بـارزانی کـە بـۆ باڵیۆزخانـەی شـورەوی

نوسیوونی وەرمگرتن و لەناوچەی بارزانەوە بەرەو حاجی ئۆمەران کەوتمە ڕێ...دواتر گەیشتینە تاران و لەگەڵ سدیق ئەنجیری نامەکانی بارزانیمان دا بە باڵیۆزخانەی شۆرەوی. (18) ڕۆژ بۆ وەرگرتنەوەی وەڵامی نامەکان لەتاران مامەوە, لەو فرسەتەشدا گەلێك پرسیارم لە كاك سدیق کردن دەربارەی کۆمیتەی کاتی و زۆر شتی بۆ باسکردم...وەڵامی یەکیەتی سۆڤێتی هەڕەشەو ئۆڵتیماتۆمیك بوو كە لەلایەن دەوڵەتی شۆرەویەوە درا بە دەوڵەتەکانی ئێران, تورکیا و سوریا کە هەرچی زووترە هێزەکانیان لەسنوری عێراق بکێشنەوە, ئەگینا دەوڵەتی شۆرەوی لەبەرامبەر ئەواندا بێدەنگ نابێت.[23]

هەر لەو سەوروبەندەدا, ململانێ و ناکۆکییە نێوخۆییەکانی حیزبی دیموکراتی کوردستان لەنێوان رابەری فیعلی حیزب ئەحمەد تۆفیق و هەندێك لەکادێرەکانی حیزب لە لاوە خوێنگەرمە چەپەکانی لەدوای ساڵی 1963 لەژێر فشاری رژێمی شاهەنشاهی هەڵاتبوونە کوردستان بەتوندیی سەری هەڵدابوو. ئەو ململانێیەی لەنێوان دوو فیکرو ئاکارو رەوتی کارکردنی جیاوازو لەسەر هەڵپەی گرتنە دەستی دەسەڵات و گرتنەدەستی جڵەوی بڕیارسازیی حیزب بوو. هەرچی ئەحمەد تۆفیقە خاوەن کەسایەتییەکی دەسەڵاتخوازو توندو بیرێکی ناسیونالیستی کوردستانیی و دژەچەپی هەبوو، لەگەڵ هاوکاریی و پشتگیریی و بەشدارییکردن بوو لەشۆڕشی باشووری کوردستاندا بوو، دۆستایەتی مەلا مستەفای بارزانی پێ مەسەلەیەکی هەرە گرنگ و بنەڕەتیی بوو, بەئاشکراش دوژمنایەتیی نەیارە سیاسیی و حیزبییەکانی مەلا

---

[23] خدر مەرەسەنە , ئاوێنەی راستیەکان , بەرگی یەکەم , چاپی دووەم, سلێمانی , ل 51-52.

مستەفای لەنێوخۆدا دەکرد کە ئەو دەم خۆیان لە هەندی لە عەشیرەتەکانی ناوچەکەو دواتر دەستەی مەکتەب سیاسییدا دەبینیەوە, جولانەوەکەی کوردستانی باشووری پێ لەپێشتر بوو ، دژی بەستنەوەی حیزبی دیموکرات بوو بەفیکری ئێرانچێتیی و وابەستەیی بەحیزبی تودەوە، لەگەڵ خۆهەڵواسین بەبلۆکی سۆسیالیستی و رەوتی شورەویخوازییدا نەبوو، هاوکاری هەموو چین و توێژەکانی بەموڵکدارو دەرەبەگەکانی کوردیشەوە بۆ سەرکەوتنی جولانەوەی سەربەخۆخوازیی نەتەوەیی کوردستان بەپێویست دەزانی, زۆریش پابەندی بنەمای کاری رێکخراوەیی و تێفکرینی قووڵی سیاسیی نەبوو. بەپێچەوانەوە نەیارانی فیکرێکی نەتەوەیی چەپیان هەبوو، مەسەلەی شۆڕشی کوردستان و پەیوەندییان لەگەڵ مەلا مستەفادا کە ریشەیەکی خێڵەکیی هەبوو, پێ مەسەلەیەکی زۆر بایەخدار نەبوو، بڕوایان بەئێرانییبوونی خۆیان و هاوبەستەگیی لەگەڵ هێزە سەراسەرییە ئێرانییەکان و دۆستایەتیی لەگەڵ ئەنتەرناسیونالیزمی نێو نەتەوەیی و بلۆکی سۆسیالیستیدا هەبوو، خوازیاری سەپاندنی ئسوڵی تەشکیلاتیی و پرەنسیپی حیزبی و کاری دەستەجەمعیی بوون و لەئاکاری توندیی و خودخوایی ئەحمەد تۆفیق و ملنەدانی بۆ بڕیاردانی دەستەجەمعیی و پشتگیرییکردنی بەردەوامی مەلامستەفا لێی, بێزاربوون و بەلەمەپەرێکی گەورەیان لەبەردەم پەرەسەندنی حیزب و خەبات لە رۆژهەلاتی کوردستان دەزانی.

سەدیقی هەنجیری, لەگەڵ هەڵگیرساندنی شۆڕشی کوردستان لەباشوور و چالاکبونەوەو هەڵسوڕانی حیزبی دیموکراتی کوردستان, پێی باشبوو بۆ دەربازبوون لەو دۆخە نالەبارەی لەتاران تێیدا بوو روو

لـه باشـوور بكـات و بەهاوخەباتەكانييـەوە پەيوەسـت بـێ, بـەڵام هـەتا ماوەيـەك پـێش كۆنگرەى دووهـەمى حيـزب ئـەو خواسـتەى نەهاتـەدى. لـەم بارەيـەوەى سـەلاحودينى موهتــەدى چـۆنييەتى چـيرۆكى بيـنين و خواستى سەديقمان بۆ دەگێڕێتەوەو دەڵێت:

سەلاحودينى موهتەدى

" سـاڵى 1961ى زايـنى بـوو, لام وابـێ نێـوان هـاوين و پـايز مـن خوێندكارى كۆلێجى حقووق بەشى قانون بووم, تارانم بەجێ هێشتبوو تا لەم ئێوارە شيرين و شادەى قۆپى قەرەگوێز, بە نهێنى و نەناسراوى هەڵگەڕێم بەرەو لوتكەى شاخى حاجيكيمى. لـەماڵى كـاك حەسـەن نـانم خواردبوو, عەبە نەوتەشم وەكو چاوساغ وەپـێش كـەوتبوو, شيواوشيو بە تەنيشت قەبرە جولەكاندا رێم دەبڕىو چاوم لەبەرزايى چياكە بوو. كەچـى لـە نيـوەى رێگـاو پـێش جێـژوانى ديـاريكراو پۆلێـك پێشـمەرگە سـەرەرێيان لێگـرتم و لەپێشـەوەيان پيـاوێكى بالادەسـتە, رانكوچۆغەيەكى كـاڵ لەبـەرو شـەدەيەكى دابـى موكوريـان لەسـەر, بـە

پێستێکی زۆر سپی, سمێڵێکی ڕەش و دووچاوی گەشەوە, زەردەخەنەیەکی تێکەڵ لە میهرەبانی و پرسیار لەسەر جووتێك لێوی تەنك, لەناکاو دەستی درێژ کرد, لەپێشدا دەستی گوشیم و لەپاشان لەباوەشی گرتم. لەو کاتەوە تا ئێستاو لە ئێستاشەوە تا مردن هەرگیز سەرخۆشی و شادمانی ئەو باوەشەم لەبیرناچێ!

ئەمە یەکەم پێشمەرگەیەك بوو کە لە ژیانمدا دەمدیت و هەموو ئازادی و سەربەستی کوردو کوردستانم لە بەژنی ڕێکوپێك و روخساری خوێنشیرین و جوانچاکیدا بەدی دەکرد. سولەیمانی موعینی لێم بوو بە ڕەمزی پێشمەرگایەتی و لەو کاتەوە تا تراژیدیای مەرگە خەمبارەکەی لەساڵی 1968 (1347) زۆر جار لێك دوورکەوتینەوەو نزیك کەوتینەوەو سەرەنجام لە پرۆسەی شۆرشە چەکدارییەکەی 67-68 یەکجاری یەکترمان گرتەوەو هەردووکمان بەسەرو ماڵەوە تێوەچووین. ئەو لەشاخ بوو شەهید کراو من لەشار بووم کەوتمە زیندان. بەڵام ئێستاش و دوای چل و شەش ساڵ کە چاو لێك دەنێم و بیر لە پێشمەرگە دەکەمەوە, سولەیمانی موعینی دەبینم لەشێوی قەبرەجولەکان بەرەو لوتکەی حاجیکیمی!

تا بەر لەوەی لە ساڵی دواییدا لە پایزی 1962 بەخۆی و بیست پێشمەرگەوە لەدووم بێ و بمبا بۆ ناو شۆڕشی ئەیلول, زۆرجاران حاجیکیمیمان لێ بوو بە جێژوان, گەلێك ئەرك و ڕاسپاردەی سیاسی و تەنزیمی کەوتە ئەستۆی من و هاوڕێکانم لە تاران و لە کوردستان. بەڵام ئەوەی هەرگیز لە یادم ناچێ ئەو نامەیە بوو کە دەبوو بۆ خۆم بیبەم و بیگەیەنمە دەست " سەدیقی ئەنجیری ئازەر".

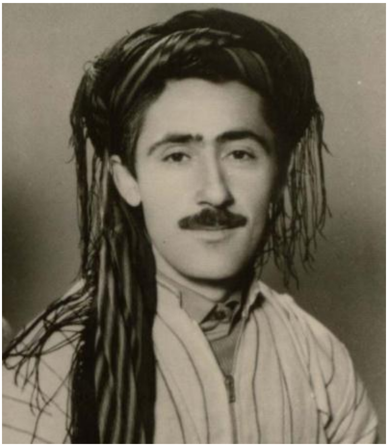

سولەیمانی موعینی (فایەق)

ئەو پیاوەم قەت نەدیبوو, ناویشم بە دەگمەن بیستبوو, بەڵام کە زانیم سولەیمان زۆری خۆش دەوێ, خۆشەویستییەکی دووراودووری کەوتە دڵمەوە. هەر بەو هەوایە بە پەلە گەڕامەوە تاران و بەهاوکاریی هاوڕێکانم ئەدرەسەکەم دۆزیەوە. پێش دیداری بڕێکم پرس و جۆ کردو زانیم کە لەسەردەمی جمهووری کوردستاندا چالاك بووە, یەکیەتی لاوانی بەڕێوە بردووە و ڕۆژنامەیەکی دەرکردووە. بۆشم دەرکەوت دوای رووخانی جەمهوری و دوای رووخانی دەوڵەتی دکتۆر موسەدیق و زاڵبوونی دیکتاتۆری دەستەڕاستی شا بەنیوە نهێنی لەتاران دەژی. بەگوێرەی ئادرەسەکە, رووم کردە تەجریش لە شیمالی تاران. لەگەڕەکێکی هەرە هەژارنشینی تەجریش کۆنە دەرگایەکی نیوەکراوەی دارینی رەنگپەڕیو بردمیە ناو کۆڵانێکی لە گوین داڵانی تەنگەبەر کە دەرکەکان—چەمۆڵە لێدراو—چاویان لە یەکتر بڕیبوو. وادیار بوو هەر کام ماڵە هەژارێکیان حەشار دابوو!!

دوو کۆڵەمستی سووکم لەدەرگایەك داو زۆری پێ نەچوو ژنێکی بەتەمەن بە جلێکی نیوە کوردی و نیوە عەجەمی و بەدووچاوی پڕووشی پڕ لەترس و پرسیارەوە دەرگای لێوەکردم. کە بە کوردی گوتم دایەگیان و ناوی سەدیقم برد, خوێنێکی گەشی حەسانەوەو دڵنیایی پەڕیە سەر گۆنا ویشك و بێرشەنگەکەی و پێی گوتم "بەقوربانت بم وەرە ژووریٚ".

چوومە ژوورەوە, ژوورێکی فەقیرانە, بەڵام زۆر پاك و خاوێن, چوار دەورە پڕ بوو لە کتێب و کاغەز, سەماوەرێکی دەستە, لەبەر خاوێنی دەدرەوشایەوەو قوڵتەی دەهات, قۆریەکی سووری چکۆلەی لەسەر بوو. وادیار بوو کاتی چا خواردنەوەیانە.

فریا نەکەوتم لەسەر ئەو پەتووە گوڵئاڵە چوار قەدکراوە دانیشم کە سەرینێکی لەسەر و باڵشێك لەسەر سەرین پاڵیان بەدیوارەوە دابوو کە دەرگایەکی چکۆلە کرایەوە و سەلامێکی گەرم و نیگایەکی پڕ لەپرسیار سەرنجی راکێشام.

پیاوێکی تەمەن مام ناوەنجی بە بەژنێکی باریك و لاواز, گۆنایەکی زەردو رەنگپەڕیو, دەموچاوێکی کەمێك درێژۆکە, ئێسقانی دەستی بۆ لا درێژ کردم و لەگەڵ یەکەم دەستگوشین نەمهێشت لە چاوەڕوانی و دڵەڕاوکێدا بمێنێتەوە, گوتم: ((لەلایەن سولەیمانی موعینیەوە هاتووم نامەیەکم بۆ هێناوی)).

هەرگیز نەمدیوە لە چاوتروکاندنێکا گۆڕانێکی وا زەق و ئاشکرا لە روخساری کەسێك خۆی دەرخا. ئەو چاوە لێڵ و کزانە لەناکاو گڕیان تێ بەربوو. وەك دوو پۆلووی سوور, وەك ئەستێرەی سیوەیل

گەشانەوەو سەرتاپا پڕاوپڕ بوون لە پێکەنین. ئەمجارە بە ئاسودەیی دانیشتین.

لەم دانیشتنە تێرو تەسەلەدا, لە شیعرو ئەدەب و سیاسەت و پێشمەرگایەتی و کوردایەتی و چەپایەتیدا چ نەما لیی نەدوێین. من گەنجێکی گەرموگوڕ, کەللەپڕ, دەمهەراش و شایی بەخۆ, نوێنەری شۆڕش بووم, ئەو پیاوێکی ئارام و بەئەزموون, لەسەرەخۆو میهرەبان, لوتکەی کۆنەکێوێکی ئاگرپرژێن کە خۆڵەمێشی جەوری زەمانە سەر لاجانگ و پشت گوێی شینکی کردبوو, بەلأم تا بڵێی زانا لە هەموو بوارێکدا. لەبەردەم ئەو پیاوە خاکینەدا, لەخۆبایبوون, لەشەرما دەتوایەوە و من هەستم کرد بەشی ساڵێك و بەشی تەمەنێك توێشووم هەڵگرتووە.

لەدانیشتنەکەماندا, زۆر بەوردی و بەپەرۆشەوە دەنگوباسی شۆڕشی کوردستانی عێراق و رەفیقانی حیزبی دەپرسی. بە پرسیارەکاندا لێی گەیشتم لەمێژە دوورکەوتۆتەوە لەکاروبارو حاڵ و هەوای کوردستان و هەر وشەو وەلأم و زانیارییەکی منی وەك قومێك ئاوی سارد لە چلەی هاوین تا چۆڕەی ئاخر هەڵدەقوڕاند و دەگەشایەوەو دەحەسایەوە. هەر لەوی داوای لێکردم بینێرم بۆ کوردستان و بۆ ناو پێشمەرگە. تێم گەیاند کە خۆم دەسەلأتی ئەو بڕیارەم نییە, بەلأم داواکارییەکەی دەگەیەنم. ئادرەسێکیشم پێدا کە جوابی نامەکەم بۆ بنێرێ تا بەڕێی بکەم. هەربۆیەش کاتێ وەلأم نامەکەم پێ گەیشت, دەمزانی چیی تێدایە.

چەرخی زەمانەو مەلەی ناو دەریای سیاسەت وای لێ هات کە هەر زۆری پێنەچوو من لەلایەن (کۆمیتەی حیزبی) و (یەکێتی خوێندکاران)

ەوە دەستنیشان کرام کە بڕۆم بۆ کوردستانی عێراق و گوزارشتێك هەم لەسەر شۆڕشە تازەکەی کوردستان و هەم لەسەر وەزعی ناوخۆی حیزبی دیموکرات بنووسم, چونکە لەناو شۆڕشەوە دەنگۆی ناتەبایی و لەحیزبیشەوە قسەو باسی بێ سەروبەرەییمان پێ دەگەیشت.

وەك سەعدی دەڵێ ((دامنابوو کاتێك گەیشتمە داری گوڵ , کۆشێك گوڵ بێنمەوە بۆ دیاری یاران, هەر کە گەیشتمێ, بە بۆنی گوڵ وا سەرخۆش بووم, دەستم لەداوێنم بەربوو)). منیش بەپێی بڕیاری یاران لەتاران دەبوو دوای کوردستان بچمە ئوروپاو لەدامەزراندنی کۆمەڵەیەکی هاوبەشی هەموو ڕێکخراوە خوێندکارییەکانی هەر چوار پارچەی کوردستان بەشدارو نوێنەری خوێندکارانی کوردستانی ئێران بم, کەچی گەردەلولی سیاسەت و خەبات و پێشمەرگایەتی و گەنجایەتی توڕی دامە ناو نێرینەی گێژاوەکە کە ئوروپا و یەکێتی خوێندکارانم هەر لەبیر نەما , بەڵام نامەکەی سەدیقی ئەنجیریم لەبیر نەچوو. زۆر بەوردی لەگەڵ سولەیمان باسی سەدیقمان دەکرد و زۆر زانیاریی دامێ: سەدیق چالاك بووە لەدەورەی جمهووری کوردستاندا و لە یەکیەتی لاوان و لەرۆژنامەوانیدا. سەدیق, وەك هەموو روناکبیرانی ئەو سەردەمە چەپێکی سەر بەتودە و پرۆ سۆڤیەت بووە. لە تاران لەگەڵ ئۆپۆزسیۆنی چەپ و دیموکراتی ئێراندا هاوکاریی کردبوو. تێکەڵبوون لەگەل خەباتی سەراسەری, تا ڕادەیەك دووری خستبووە لە گیروگرفتەکانی کوردستان. سەدیق لەناو رووناکبیرانی ئێرانی خۆشەویست و بەڕێز بوو.

ئەمانەو زۆر شتی دیکەم لە سولەیمانی موعینی بیستبوو, نامەکەشمان بە یەکەوە خوێندەوە, خەتێکی خۆشی میرزایانەی شێوە

فارسی و تێکەڵێك لە ئیملای کوردی و فارسی. زمانێکی کوردی پاراو, بەڵام کەمێك کۆن کە گۆڕانکاری و گەشەسەندنەکانی پازدە بیست ساڵی دوایی پێوە دیار نەبوو...

شابەیتی نامەکەش داخوازی بوو بۆ هاتنە کوردستان و ناو ریزی پێشمەرگە. لەنامەکەدا رستەیەکی تێدا بوو کە من چونکە لەتارانەوە هاتبووم و زاراوەی تابەتی رووناکبیرانم دەزانی, زوو سەرنجم چووە سەری. نووسیبووی ((تەنیا ئاوهەوای ساف و کەژ و کۆی کوردەواری دەتوانێ رزگارم کا لە چنگ دێوی سپی)). من وای بۆ چووم کە ئالودەی هێرۆین بووە و دەیەوی لەدەستی راکا. کە بۆ سولەیمانم گێڕایەوە تێر گریا و بڕیاری دا تەرتیبی هاتنی بۆ بدا. ئەو تەرتیبدانە زیاتر لە ساڵێکی خایاند و تا سەدیق گەیشتە کوردستان من لە حبزبی دیموکراتدا نەمابووم.

...دووراودوور دەمبیست سەدیق بەوردی و ژیری خەریکی ریفۆرمە, یا باشتر بڵێم خەریکی بنیاتنانەوەی ئەو حیزبەیە کە دووبەرەکایەتی و نەخوێندەواری و ملهوڕی بەرۆکی گرتبوو. سەدیق نە گوێڕایەڵی سەرکردایەتییەکەی ئەحمەد تۆفیق بوو, نە لەگەڵ ئۆپۆزسیۆنیش کەوت. ..ناوەندی گرتبوو, بێ شەڕ و بێ کۆدیتا, بە کاوەخۆ دەیویست لەحیزبێکی چەکدارو زۆردارەوە بیکا بە حیزبێکی سیاسی و دیموکرات. ساڵەهای ساڵ کار لەتاران لەگەڵ حیزبی تودە ئەزموونێکی بەنرخی کاری تەشکیلاتی و نهێنکاریی پێ بەخشیبوو. هەر بۆیەش

سەدیق نە تەنیا لەگەڵ دیکتاتۆرییەتی ئەحمەد تۆفیق, بەڵکو لەگەڵ شۆڕشگێڕی و رادیکاڵیزمی سەردەمیش نەدەهاتەوە.[شمیر]

ئەوە بوو لەساڵی 1964 و لەسەر داوای سەدیقی ئەنجیری خۆی, لەکارەکەی خانەنشین کراوو کاتێك لەسێپتەمبەری ئەو ساڵەدا هاتە باشووری کوردستان تەقریبەن ململانێی و دەستەبەندییەکانی نێو حیزبی دیموکرات بەقازانجی رێبەریی ئەحمەد تۆفیقدا کەوتەوەوو ئەوانەی بەناوی (کۆمەڵەی رزگاری کوردستان) و (کۆمیتەی ساخ کەرەوە) جیاببونەوە, کاریگەرییان تاڕادەیەکی زۆر کاڵ ببۆوە. دیارە رۆڵی مەلا مستەفا بارزانی لەپشتگیریکردنی ئەحمەد تۆفیق لەبەرامبەر نەیارە شەخسیی و فیکریی و حیزبییەکانیداو سەرکەوتنی لەو ململانێیەدا یەکلاکەرەوە بوو, بەلام هێشتا حیزبی لەحالەتێکی ناکۆکیی و دووبەرەکییدا هێشتبۆوە، لەبەرامبەردا (مەکتەبی سیاسی) پارتی کەدوژمنی ئەحمەد تۆفیق بوون و پشتگیری نەیارانیشیان دەکرد، نەیانتوانی بەهۆی شکستییان لەبەرامبەر بارزانیدا, تاسەر بیانپارێزێن و لەناوچەکانی خۆیاندا رایانگرن و هاوکارو پاڵپشتیان بن.

بەم شێوەیە, لە19ی تشرینی دووەمی ساڵی 1964، لەگوندی (سونێ)ی داوێنی چیای (مامەندە)، کۆنگرەی دووەمی حیزبی دیموکراتی کوردستان دەستی بەکارەکانی خۆی کرد، راپۆرتی رێبەرایەتی حیزب لەلایەن ئەحمەد تۆفیقەوە خوێندرایەوە، شایەنی

[24] پاشکۆی ژمارە (1) لە : رۆژنامەی کوردستان مەهاباد 1324–1325ی هەتاوی (1946), ئامادەکردنی : رەفیق ساڵح و سدیق ساڵح, سلێمانی , بنکەی ژین,2007, ل 334–336.

باســـه ســـەدیقی هـــەنجیری وەك ڕێكخـــەری دانیشـــتنەكان و بەســـەر ڕاگەیشتنی وەرگرتنی دەنگەكان و كۆكردنەوەیان لەكۆنگرە هەڵدەسوڕا، پاش تەواوبوونی كارەكانی كۆنگرە لە30ی تشرینی دووەمی 1964، هەڵبـژاردنی كۆمیتـەی ناوەنـدی و كۆمیتـەی چاودێری بـەرز، سـەدیقی هەنجیری بەئەندامی كۆمیتـەی ناوەنـدی حیزبـی دیمـوكراتی كوردسـتان هەڵبژێردرا.

ویڕای ئەوەی حیزبی دیموكراتی كوردستان پاش كۆنگرەی دووهەمی چـالاكییەكانی زیـاتر پـەرەیان سـەندو سـەردانی پێشـمەرگە بـۆ ناوچـەكانی ڕۆژهـەڵاتی كوردسـتان بایـەخیان پێدرایـەوەو خـودی ئەحمەد تۆفیق چەند جەولەیەكی بەنێو گوندە سنورییەكاندا كرد، بەڵام ناتـەبایی و ناكۆكییـەكانی نێـو ڕێبەرایـەتی كۆتـایی نـەهات و سەركردایەتی حیزبی لەحاڵەتێكی شل و شێواویدا هێشتبۆوە. سەدیقی هـەنجیری كـەدوای كـۆنگرە ببـوە ئەنـدامی كۆمیتـەی ناوەنـدی، بـەهاوكاریی چـەند كـادیرێكی ڕێبەرایـەتی وەك سـولەیمانی مـوعینی و حەمـەدەمینی سـیراجی هـەر لەسـەرەتاوە لەهـەوڵی یەكخسـتنەوەی تواناكـان و گێڕانـەوەو ئاشـتكردنەوەی پێشـمەرگەو كـادرە تـۆراو و ناڕازییەكان بوو لەڕێبەریی ئەحمەد تۆفیق، لەم ڕووەشەوە تاڕادەیەكی باش سەركەوتنی بەدەستهێناو ئەندامە دەركراوەكانی كۆمیتـەی ساخ كەرەوەی وەك: سەعید كاوە، حەسەنی ڕستگار، مەلا ئاوارە گێڕرانەوەو كرانە مشاویری كۆمیتەی ناوەندی. مەسەلەیەكی وا كەئەحمەد تۆفیقی وا لێكـرد هەسـت بكـات كـە بـەناوی ئـسوڵی حزبییـەوە نـەیارەكانی توانیویانە بەهۆی سدیقی ئەنجیرییەوە بێنەوە سەر شانۆو لەبەرەیەكدا لەبەرامبەر ئەودا بەرجەستەبن. هەر بۆیە ناوبراو دوای ئەوە لەگەڵ چەند

کادیرو پێشمەرگەی پەیوەست بەخۆی, چووە بنکەی شێخان و بەئامانجی کارکردن بۆ گەڕانەوەو چالاکی لەنێوخۆیی وڵات و خۆرێکخستنەوەو خۆبەدوورگرتن لە نەیارە حیزبییەکانی لەکۆمیتەی ناوەندی هەڵسوڕا, بۆئەوەی پەرتەوازە بە بێ کاریگەریی بمێننەوەو نەتوانن بەشداریی لەبڕیارسازیی و تۆکمەکردنەوەی حزبدا بکەن و خۆبچەسپێنن.[لهیر]

شایەنی باسە, دەرکەوتنەوەی جموجۆڵی پێشمەرگەی حیزبی دیموکرات لەسەر سنورەکانی ئێران و ئەنجامدانی چەند چالاکییەك لەنێوچەکانی لاجان و مەنگوڕایەتی ڕژێمی شاهەنشاهی هاروژاند، ئەو ڕژێمەی کە لەڕێگای ساواك و بەقۆستنەوەی درزەکردنە نێو سەرکردایەتی شۆڕشی کوردستان و بەهۆی ئەو نفوزە زۆرو تۆڕە سیخوڕییە بەرفراوانەی دایانمەزراندبوو، ڕاستەوخۆ بۆ بنکۆڵکردنی حیزبی دیموکرات و لێدانی سەرکردایەتییەکی

---

[25] سەید ڕەسوڵی بابی گەورە سەبارەت بە دۆخەکەی ئەو سەردەمەو هاتنی خۆی بۆ باشووری کوردستان دەڵێت: " من لە چ کاتێك هاتم بۆ کوردستانی گەرمێنی و وەزعی نێوخۆی حیزب چ بوو و چۆن بوو؟ کۆنگرەی 2ی حیزب گیرابوو, دەفتەری سیاسی و کۆمیتەی ناوەندی هەڵبژێردرابوون. کۆمیتەی چاودێری بەرزیش هەڵبژاردەی کۆنگرەبوو کە لەوێدا بێ ئەوەی من بۆ خۆم بەشداربم بۆ چاودێری بەرز هەڵبژێردرابوم. بەخەیال کۆمیتەیەك هەیە و دەفتەری سیاسیەك هەیە و ڕێگاو شوێنێك هەیە کە بەداخەوە بێجگە لە ناکۆکی و دووبەرەکی هەرکەس هەرکەس و شتێك بەناوی حیزبەوە نەبوو. هەر برادەرەش وەك بەرپرس دەگەڵ دەستەیەك ڕیچك کەوتبوو. جاروبار بەچەکەوە هاتوچۆی ئێرانێ دەکرا و لەوی دەستەیەك لەدژی دەستەیەك ئەوی دیکەی تاوانبار دەکردو ناوی نرابوو کاری حیزبی. ماوەی دوو ساڵ دەگەڵ ئەو وەزعە پەرێشانە هەرچۆنێك بوو ڕامان بوارد, بەڵام تاڵ بوو, ناخۆش بوو. کەس کەسی قەبول نەبوو هەرکام بۆ لایەکی ڕادەکێشا. ئەحمەد تۆفیق سکرتێری حیزب بوو, زۆرتر بە هومێدی بارزانی, کە بەڕاست کاریشی بۆ کردبوو, تێکەوتبو کە بەداخەوە وەزعێك هاتبووە پێشێ کە بارزانی لەگەڵ ئێران دۆست بوو هەر لەو کاتەدا ئەحمەد تۆفیق لەگەڵ سەدیقی هەنجیری و سولەیمانی موعینی ناڕێك بوو. هەرچەند دەستەیەك دەیان ویست کە سەدیقی هەنجیری دەبەرانبەر ئەحمەد تۆفیق پشت بگرن وەك هێزی موخالیف ڕاستی بکەنەوەو کەڵکی لێ وەرگرن, بەلام زۆر بەداخەوە کاك سەدیقی هەنجیری دەگەڵ ئەوەشدا زۆر باسەواد بوو, کوڕی ئەو مەیدانە نەبوو دە دنیای خەیاڵاتدا دەژیا. بڕوانە:
http://shehid.com/zede.php?id=2641

کەوتنە کار. لەلایەکەوە فشاریان خستە سەر مەلا مستەفا کە ئەحمەد تۆفیق بۆ ناوچەی (کانی ماسی) بەرواری بالاّ لەنزیك سنوری تورکیا دووربخاتەوە. لەلایەکی تریشەوە کەوتنە راوکردنی هێندێك لەکادێرەکانی حیزبو داوایان لەلێپرسراوانی شۆڕش دەکرد، تەحویلیان بدەنەوە، ئەو لێپرسراو و فەرماندانەی شۆڕش کەهێندێکیان بەئاشکراو بەبەرچاوی سەرکردایەتیی شۆڕشەوە, ببونە کەواسووری پێش ساواكو لێرەو لەوێ ئەندامانی حیزبی دیموکراتیان بۆ راودەکردن و تەسلیم بەئێرانیان دەکردنەوە. شایەنی باسە زۆر بەسەر دوورخستنەوەی ئەحمەد تۆفیق بۆکانی ماسی تێنەپەڕیبوو کەپیلانێك بۆ تەحویلدانەوەی ناوبراو بەساواك لەلایەن مەلا مستەفاوە پووچەلّ کرایەوە، پاش ئەوەی فەرماندەیەکی بارزانی کەدۆستی ئەحمەد تۆفیق بوو، مەلا مستەفای لەو پیلانە ئاگادار کردبۆوە. دیارە لەنێو سەرکردایەتی شۆڕشیش, بەتایبەت لە نێو مەکتەبی تەنفیزی و عەسکەری پارتیدا, کەسانێکی دەستڕۆیشتوو هەبوون کە دژی ئەحمەد تۆفیق و نزیکایەتیی ئەو بوون لە مەلا مستەفاو هەولّی تێکدانی ئەو پەیوەندییەو کارشکێنیان لەگەلّ ئەحمەد تۆفیق دەداو پیلانیان لیّ دەگێڕا.

دروست لەکۆتایی مانگی نیسانی 1966 و چەند رۆژێکی کەم پێش شەڕە بەناوبانگەکەی (هەندرێن)، سەدیقی هەنجیریو سەعید کاوە کەئەوکات پێکەوەو نزیکەی چەند مانگێك بوو, لەگوندی (دەربەند)ی بالّەکایەتی لەدۆلّێکدا خانۆچکەیەکی هاوینەییان گرتبوو تێیدا دەژیان، سەردانی گوندی (لێوژە) دەکەنو پاشان دەچنە مالّی (خالیدی حیسامی /هێدی شاعیر) لەمامە رووت. سەدیقی هەنجیری بەمەبەستی مانەوەو دیتنی مەلا مستەفا بارزانی, سەعید کاوە دەنێرێتەوە دەربەندو خۆی لەمالّی حیسامی دەمێنێتەوە. ئیتر لێرەوە کەس سەدیقی هەنجیری نەدیتەوەو بێسەروشوێن کرا.

باسی دووەم : چەند تێکستێکی مێژوویی سەبارەت بە دۆخی بێسەروشوێنکردنی سەدیقی ئەنجیری

لەم باسەدا، هەوڵدەدەین بەمەبەستی روونکردنەوەی ئەو بارودۆخەی تێیدا تاوانی بێسەروشوێنکردنی سەدیقی ئەنجیری روویداوە، چەند تێکستێك لە بیرەوەریی و گێڕانەوەی ئەو شایەتحاڵ و کەسایەتییانەوە رابگوێزین کەلەو ماوەیەدا لەبێسەروشوێنکراوەکە نزیك بوون یان پەیوەندییان پێوەی هەبووە یانیش بەجۆرێك دەتوانن لەشیکردنەوەی ئاکامگیریی و دوا سەرنج سەبارەت بەم تاوانە مێژووییە یارمەتیدەرمان بن، چونکە پایەیەکی سەرەکی بۆ گەڕان بەدوای تاوانکارە نادیارەکاندا بریتییە لە گوێگرتن و وردبوونەوە و پشکنینی قسەو لێدوان و بۆچوونی ئەو شایەتحاڵ و کەسانەی کە لە قوربانییەکەوە نزیك بوون، هەتاکو زەمینەی گشتیی دۆخی ئەنجامدانی تاوانەکەمان لا ئاشکرا تر بێ. هەر بۆیە وەك لای خوارەوە ریزبەندیان دەکەین و وتەو دانپێدانانەکانیان تۆمار دەکەین:

شایەتی یەکەم: عەبدولڕەحمان شەرەفکەندی یان هەژار موکریانی

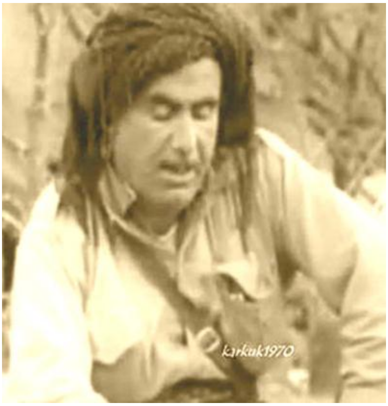

: (کوردێکی سابلاغی بەناوی (سدیق ئەنجیری) ماوەیەك بوو لەتارانەوە (دەربەند)... تاریفی خوێندەواری و زانایيان دەکرد، پیاوێکی هێدیو هێمن و لەسەرخۆ بوو. لەو سەردەمانەدا کەئەحمەد دوورخرابۆوە بۆ سنوری تورکیا و ئێمە لە (لێوژە) بووین، رۆژێك لەگەڵ سەعید ناوێك (کە بەچاوێك بوو) بونە میوانی بنکەکەمان. پازدە رۆژ مانەوە. رۆژانە خۆی سەعید دەچوونە دەری دێ، بۆ جەمی نیوەڕۆو شەو دەهاتنەوەو تەواو هۆگری سدیق ببوین. چەند جارێك لەمەکتەبی سیاسیەوە- کەزۆرمان لێ نزیك بوو- خەبەریان داینێ کەئێرانی ناوی ئەویان پرسیوە، بالەو نزیکە نەمێنێ. سامی و من حاشامان کردو جوابمان نەدانەوە. رۆژێك دەبوایە دوو رۆژنامەنووس و فیلم بەرداری ئەڵەمانی بێنە لامان لەلێوژە. کاك سامی بەسدیقی گوت: (ئەمڕۆ مەچنە ئەو سەکۆیەی ناودارانە کەهەموو رۆژ لەوێ دادەنیشن. چونکە نازانین کێ لەگەڵ ئەو ئەڵەمانیانە دێ، لەوانەیە جاسوسی ئێرانی دەگەڵیان کەوتبێ). سەدیق لەو قسەیە نارەحەت بوو، گوتی: (دیارە دەتەوێ رام نەگری). ئیتر بێ خواحافیزی کردن لەگەڵ سەعیدە کوێر رۆیشتن. چوینە جێگەی رادیۆ لە (گردێم)، ببونە میوانی (خالیداغای حیسامی) گوتبووی هێلکەی هەیە چۆنی

دروست کەین؟ سدیق گوتبوی: (دەچم لەو دەم چەمە پنگە دێنم، کوکی دروست ئەکەین). ئیتر ئەو روینە بوو نەهاتەوەو بێ سەرو شوێن چوو، کەس خەبەری نەزانی."[26]

شایەتی دووەم : خدر مەرەسەنە

" رۆژێك کاك سەدیق ئەنجیری لەگەڵ کاك فایەق هاتنە قەلادزە, منیش کە لەتاران میوانی کاك سدیق ببوم یەکترمان دەناسی, دەبوو میوانداریيەکی فەقیرانەیان بۆ بکەم, بە بۆنەی ئەو دانیشتنەوە کاك مەلا رەسول پیشنمازو چەند هاورێیەکی تریشم بۆ دڵخۆشی ئەوان بانگ کردن لەدەوری یەك کۆبوینەوە. باسی کردەوەکانی کاك ئەحمەد تۆفیقمان بۆ کاك سدیق گێڕایەوە کە بەرامبەر ئەندامانی حزب ئەنجامی دابوو. کاك سدیق زۆری رەخنە لەکاك فایق گرت کە لەو ئاستەدا

[26] چێشتی مجێور، چاپی یەکەم، پاریس، 1997، ل 490-491.

هاوکاری کاك ئەحمەدی کردوە. کاك فایق ئەوەندە نارەحەت بوو کە گورگور ئاوی بەچاوان دا دەهاتە خوارو گوتی" شەرمەندەی هەموو ئەندامانی حزبم کە نەمتوانیوە وەك ئەندامێکی حیزب دیفاع لە ئەوان بکەم, ئێستا لۆمەی خۆم دەکەم کە شەریکی ئەو تاوانەم کە ئەحمەد تۆفیق دەرهەق بە ئەندامانی حیزب ئەنجامی داون". ئیتر لەوکاتەوە کام فایق بۆچوونەکانی گۆڕانیان بەسەردا هات, بەلاّم بەکردەوە حاز نەبوودەگەلّ کاك ئەحمەد بیپسێنێ, چونکە کاك ئەحمەد بەهۆی ئەوەی کە بارزانی پشتیوانی لێدەکرد, دەسەلاّتی یەکەم بوو لە حزبداو کاك فایقیش لە کاك ئەحمەد دەترسا, بۆ زۆر کاری خراپیش کە هاوکاری کاك ئەحمەدی دەکرد هەر لەبەر ترسان بوو...نەمر سدیقی ئەنجیری زۆریشی هەولّدەدا کە ناکۆکییەکانی نێوان ئەندامانی حزب و کاك ئەحمەد چارەسەر بکات و هەموو ئەندامانی حزب لەریزەکانی دیموکراتدا کۆبکاتەوە, کە بەداخەوە لەو کارەیدا سەرکەوتوو نەبوو, دواتریش وەك باس دەکرا گۆیا هەر بەپلانی کاك ئەحمەد لەلایەك و لەلایەکی تریشەوە بە پلانی ساواك شەهید کراو قاتلّەکەی سەید حەسەنی برازای ئەحمەد تۆفیق بوو, خۆی تەسلیم بەرژێمی ئێران کردەوە.[27]

[27] ئاوێنەی راستیەکان , ل 64-65.

شایەتی سێیەم : حەمەدەمینی سیراجی

" شەهید سدیق لەساڵی 1964 چوە کوردستانی عێراق و لەو کاتەدا ئەحمەدی پێ فیدڵ کاسترۆیەك بوو. لەکۆنگرەی دوو بە ئەندامی رابەری هەڵبژێردراو بۆ وتووێژ بە مەبەستی یەکگرتنەوە لەگەڵ شەهید سولەیمان و شەهید نوح پاشایی. کاك ئەمیری قازی و رەشە لەلایەن کۆنگرەوە دیاری کران , پاش وتووێژو رێکەوتن لەسەر چەند خاڵ دەستەی نوێنەرایەتی بەگشتی و شەهید سولەیمان و کاك سەدیق بەتایبەتی کەوتنە بەر پلارو هێرشی ئەحمەدەوە, شەهید سولەیمان و کاك سەدیق و نحۆ لێی دوورکەوتنەوە بۆ لای ئێمە قۆڵی پێشکەوتووی

حیزب هاتن. ئەحمەد وەك تووڕەیی و زیزبوون ئیستیعفای کرد, هێندێ لایەنگرانی لەگەل خۆی هەڵگرت و بنکەی شێخانی لەنزیك دەربەندی باڵەکایەتی کردە ناوەندی کاروباری خۆی. مەودای نێوان دۆستەکانی دوێنێی ئەحمەدو بەرهەڵستکارەکانی ئەوڕۆی هەر لە زیادیی دەدا, راست لەو کاتەدا بەرەو کانی ماسی دوور خرایەوە.

ئێمە هەوڵی بەستنی کۆنفرانسێکمان دەدا کە دەسەڵاتی کۆنگرەی پێ بدرێ و سەورلەنوێ رابەری هەڵبژێرێتەوە کاك سەدیق لەلایەك لەو هەوڵەدا بوو و پەیوەندی بەرابەری پارتیەوە دەگرت (حەبیب محەمەد کەریم) و, لەلای تر نەخشەی پەیوەندی سازکردنەوەی لەگەڵ دۆست و ناسیارەکانی ناوخۆی وڵات هەبوو.

دوای دوورخستنەوەی ئەحمەد, بنکەی شێخان بەکردەوە هی لایەنگرانی ئەحمەد بوو. لەناوخۆی وڵاتیش (مراد) و چەند نوێنەری ئەحمەد تۆفیق بەتایبەتی لە لاجان خەریکی کۆکردنەوەی یارمەتی بوون و هەڕەشەیان لەم و لەو دەکرد. (سوارە سەکر) یەکێك لەو کەسانە بوو کە لەو پەیوەندییەدا دەهات و دەچوو, تفەنگ و تەقەمەنیش لەبنکەی شێخانەوە دابین دەبوو, گۆیا کاك سەدیق ئەم مەسەلەیەی لەلای (سەدیق ئەفەندی) و (فەڕانسو) درکاندوەو هەر لەبەر ئەوەش سوارە سەکر گیراوەو دراوەتەوە بەئێران.

ئەو کارە بەگوێی ئەحمەد دەگاتەوەو تەندوری توڕەیی دەهاروژێنێ و بڕیاری کوشتنی دەدا. حەسەنی برازای ئەحمەد جێبەجێکردنی ئەو کارەی دەخرێتە ئەستۆ.

لەهاوینی 1966 تەنیا سی رۆژ دوای ئەوە کە لە لێوژە بە یەکەوە لەگەڵ کاك سەدیق و کالارو مەلا سەید رەحمان و سەعید نانی

نیوەڕۆمـان خـوارد و ئـەو بـۆ دیـتنی حـەبیب بـەرەو قەسـرێ, جێگـای رادیـۆی شـۆڕش چـووبوو بـەدەنگۆ کـە کـاك سـەدیق نـانی نیـوەڕۆی بەجێهێشتووەو نەگەڕاوەتەوە, ماویـەکی زۆر شایعەی سـەیر سـەیر لـەم بـارەوە بڵاودەکرایـەوە. پـەیگیری و دواکـەوتن بـە دوای ئـەو رووداوەدا نیشانی دا دوای ئەوەی حەسەنی برازای ئەحمەد تۆفیـق لـە جەماعـەتی رادیـۆی شـۆڕش دووری خسـتۆتەوە و بـەرەو (وەسـان) هەڵکشـاون ئیتر سـەدیق بەزینـدویی نەبینراوەتـەوە, حەسـەن گۆیـا حاصـل و محەمـەد حەرەس و دوو کەسی تریشی لەگەڵ بووە.

کاك هەژار ئەگەر لەبیری مابێ و حاشـای لـێ نـەکا خـۆی سـاڵی 1971 باسـی چـاوپێکەوتن و هەڕەشـەو گوڕەشـەی ئەحمـەدی کـرد کـە ئەگـەر وابـێ و وابکـرێ وەك سـەدیقی کـە (تۆپانـدویـەتی) بەرهەڵسـتکارانی تریشـی دەتۆپێنـێ, چـەند مـانگ دوای بـێ شـوێن بـوونی کـاك سـەدیق برادەرانی (حشـع) لاشـەیەکی سـەربڕاویان لـە چـەم دۆزیبـۆوە کـە پێیـان وابوو دەبێ کاك سەدیق بێ.[28]

---

[28] بڕوانە : کەریمی حیسامی، لەبیرەوەرییەکانم 1970–1975، بەرگی چوارەم، ستوکهۆڵم، 1990، ل 6–7.

شایەتی چوارەم : مەلا رەسووڵ پێش نماز

مەلا رەسووڵ پێش نماز لە بیرەوەرییەکانیدا لەژێر ناونیشانی " یادێك لەشەهید سەدیقی هەنجیری" دا دەڵێت:

" رۆژێك لەبازاڕی قەلادزە وتیان, سولەیمان لێت گەڕاوە کەوتمە دۆزینەوەیو دوای چاك و چۆنی وتی, سەدیقی هەنجیریم هێناوەو لەو ماوەیەدا زۆری پەرێشانەو بیرهاڵۆزی بۆ هێناوەو پێشی خۆشە زۆر کەس لە ئێوە ببینێ چونکە سەدیق مرۆڤێکی باش و زاناو خاوەن رابردوە لەمێژە مەشروب و شتی وای نەخواردۆتەوە دەبێت جێگایەك کە ماڵ و منداڵی لێ نەبێ بدۆزیەوەو چەند شەوێك بەدەوری یەکەوە بین. ئەو کات قادری مامەند ئاغای نوورەدین وابزانم لەقەڵادزە

دەیخوێند یا هەر ماڵی لەوی بوو, چووم و کلیلەکانم لیٚ وەرگرتو وتم شەو لەماڵەی کەی تۆ کۆبوونەوەمان هەیە. شەوی یەکەم لەو ماڵە سەدیق و سولەیمان و مینەی سیراجی و سەید حەسەن بەبەر مەشروب خواردنەوە زۆرمان سیاسەت کردو چەندجار سەدیق لە چەککردن و بێزارییەکانی ئێمە کە لەو ماوەیەدا لەگەڵمان قسەی دەکرد, هەموو جاریش سولەیمانم دەکردە شاهید ئەویش نەیدەوت وایە, چونکە ئەوەی راست با ئەوەم دەوت , دوو سیٚ جار لەگەڵ جنێودان بە ئەحمەد تۆفیق یەك دوو جنێویش راهێش حەواڵەی سولەیمان دەکردهەر زوو رووی لە سولەیمان دەکردو دەیوت: سولەیمان پێم ناڵێی تۆو ئەحمەد تۆفیق کێن کە بەدەستی بارزانی برادەری خۆتان بە چەك کردن دەدەن , لەسەر کێشەی خۆتان بارزانیتان تێوەرداوەکوا ئەوە کاری سیاسیە ئێوە کردووتانە. لەجیاتی ئەوەی لەناوجەرگەی وڵات کاری رێکخراوەیی و نهێنی بکەن هاتون لێرە خۆتان کردۆتە قوڵەچماغی مەلا مستەفاو ئەویشتان لەگەڵ خۆتان تووشی کێشە کردوە لەگەڵ ئەو هەموو گرفتاریەی کە هەیەتی, یەك دوو وردە نامەردو ناپیاویشی پێوتن و ئەو شەوەمان ئاوا گوزەرانو ئەو بۆ خەوتن چوو بۆ لای مینەی سیراجی و شەریف زادەو سالار کە پێکەوە دەژیان لەولای ماڵی ئێمە, من و سولەیمان و سەید حەسەنیش هاتینەوە ماڵی ئێمە. بۆ بەیانی سولەیمان وتی: ئەدی ئەمشەو لەکویٚ بین وتم: جێگایەك هەر دەدۆزمەوە بەڵام داوای لێمکرد زۆر باسی شتی رابردوو نەکەم چونکە ئەو پیاوە دەماری کوتراوە ئەوەندە لەوبارانەوە قسەکراوە, هێندە قسەی لەگەڵ مەکە چونکە زۆر هەستیار پاکە, تووشی پەرێشانی دەبێت.

حەمەی حاجی سەعیدی سەردەشتی کۆنە برادەرم کە ئێستا لە سویدەو بە جەمال ناوی دەرکردوە, ئەو کات لە کۆلانێکی سەر بازاڕی قەلادزە لەماڵێك ژوورێکی گرتبوو کاسپی دەکرد, لەبەر سووربوون لەحیزبی تودە نەبێت لە هیچ حیزبێکدا نەدەحاواوە...پاش ماوەیەك دۆزیمەوەو پێموت, شتێك هەیە پێتی دەڵێم بەلام لای کەس باسی مەکە وتی : سەرچاو, وتم: تۆ هەرگیز ناوی سەدیق هەنجیریت بیستوە؟ وتی: ئەرێ وەڵلا رادەمەنیش زۆرجار باسی کردووە, ئەو دەم رادەمەنیش سکرتێری حیزبی توودە بوو, وتم جا ئەو شەو ئەو سولەیمانی موعینی و چەند کەسی دیکە دێنم بۆ ماڵی ئێوە هەم تۆزێك دەخوێنەوەو هەم باسی سیاسیش دەکەین. هێندەی پێخۆش بوو باوەڕی نەدەکرد...ئەوانەی شەو پێشوو لەگەڵ سمایلی شەریف زادەو سالاری حەیدەری لەو ماڵە کۆبووینەوە, هێشتا دەستمان پێ نەکردبووپەنجەرەیەکی چکۆلە هەبوو بەسەر حەسارەوە بوو, ماڵی خاوەن ماڵیش لەو حەسارەدا بوون پەردێکی پێدا بەردابووەوە لەبەر ئەوەی ئەوکات لە قەلادزەو ئەو ناوە خواردنەوە زۆر کارێکی نالەبار بوو, پارێزی کردبوو نەمکا لە حەوشە بمانبینن, یەکسەر سەدیق وتی مەلا رەسوڵ ئەو کابرایە بۆ ئێمە رەنگ کردوە؟ زۆرم پێ سەیر بوو هیچ کوێمان رەنگی پێوە نەبوو,وتم: سەدیق رەنگی چی؟ وتی, ئەدی ئەو پەردەیەی بۆ دادوەتەوە بەهەزار حاڵ لێرە ئەو جۆرە کارانە جێگە لۆمەو سەرکۆنەیەو جوان نییە بمانبینن کە ئێمە دەخۆینەوە دوایی ئەو برادەرە دەردەکەن, باس دامەزرایەوەو کێشەیەکی کۆنگرەو ئەحمەد تۆفیق و زۆر شتی تر, لەو ناوەشدا یەك دوو جاری دیکە لەلایەن کاك سەدیقەوە هێرش کرایەوە سەر کاك سولەیمان, لەو کاتەدا خاوەن ماڵ

لێوانی هەڵگرت و بە سلامەتی هەرچی کۆمۆنیستە دەستی پێکردو کاک سەدیق جنێوێکی خەستی حەواڵە کردو دیار بوو کاری دەرەوەی هەبوو , جەمالی خاوەن ماڵ لەگەڵی چوو زۆری پێ نەچوو بە پرتەو بۆڵە وەژوور کەوتنەوە, لەوی جەمال دەڵێ لەبەر ئەو برادەرانە پێم باش نەبوو پێت بڵێم رادەمەنیش زۆر باسی زانایی و فیداکاری تۆی کرد, ئەویش دەڵێت بە گۆڕی بابی خۆت و رادەمەنیشەوە ئەدی ئەگەر راست دەکەیت بۆ لای برادەران قسە ناکەی مەگەر ئەوانە بڕوایان بە تۆ نەکردوە, بە کورتی بەوجۆرە بەبۆڵەبۆڵ هاتنە ژوورو یەکسەر سەدیق وتی, سەدیق ئەگەر دەزانی ئەو کابرایە ئاوای پیاوی رادەمەنیشەو تودەییە بۆ منت هێناوەوتە ئێرە ؟ ئیتر بە هەموومان بۆمان بێدەنگ نەدەبوو هەتا خاوەن ماڵ زیاتر دەپاڕاوە ئەو زۆرتر قسەی پێ دەوت و زیاتری لەسەر دەڕۆیشت ئەو شەوەشمان بە لەزەوقدان و بێ ڕێزییکردن بەو خاوەن ماڵە بەڕواڵەت کۆمۆنیستە بردەسەر.

شەوی دواتر خدر مەرەسەنە ماڵێکی رەبەنانەی لە گەڕەکی مام قاسم هەبوو چووینە ئەوێ, هەر ئەو کۆمەڵە کەسە باسمان دامەزراند و دیسان لەسەر ئەو بەزمانەی ئەحمەدو وەڕستکردنی ئێمە بەردەوام بوو منیش هەر ئەوەندە وتم, بیۆژدانییەو ئەحمەد تۆفیق لەمە بەولاوە ترە کە ئێستا ئێمە قسەی لەسەر دەکەین, ئەگینا با ئێمە ناکۆکیمان هەبێ, چۆن دەبێت دوای چەککردنمان بەدەستی بارزانی ئەحمەد تۆفیق بەخەڵك بڵێ نابێ رایانگرن, بۆ نموونە, عەبدوڵڵای مامە لاوە ژورێکی دابوو بە ئێمە بە خۆڕایی, پازدە کەس بە یەکەوە دەژیاین و بەهەمووشمان دوو دینارمان نەبوو بۆ تێچوون, کەچی ئەحمەد تۆفیق بەزمی بەو کابرایە گرتبوو دەبێت دەریانکەی چونکە لەگەڵ ئێمە

نـەماون. هـەرواموت, بـەجنێودان لەسـولەیمان بـەربوو هەرچـی بەسـەر زمانیـدا هـات پێیـوت و هـەتا نیوەشـەو جیابوونـەوەمان وەك خـۆی لێنەهاتـەوە بۆمـان و بـەدوای ئـەو شەودانیشـتنەدا, زۆر کۆبوونـەوەی بەشـدار لـەکۆنگرەدا وردەوردە نـاکۆکی کەوتـە نێوانیانـەوە هێنـدێك بەبەرگری لە ئێمـەو دژایـەتی لەگـەڵ ئەحمـەد تۆفیـق دەسـت بـەکار بـوو, سولەیمانیش پاشـان راشـکاوانەتر قسـەی دەکـردو ئـەو خۆپاراسـتنەی پێشـــووی نـــەمابوو, بـــۆ ماوەیـــەکی چـــاك دەســـتیان بـــەکاری خۆرێکخستنەوەو پەیوەنـدی بـە برادەرانـی ناڕازییوە کـردو بـە سـێ لـق دابەش بوون, سولەیمان بەرپرسی لقی سێ بوو. بەشی زۆری کادرەکان و پێشـمەرگەکان لـە دەوری ئـەو کۆبونـەوەو گۆڤـارێکی دەرکـرد بـەناوی رۆژ, وابزانم چەند ژمارەیەکی لێ بڵاوبۆوە, من زۆرتر پەیوەندیم بەوەوە هەبوو بەبەردەوام ئاگامـان لەیـەك بـوو, دەسـتەی نیشـاندانی نیازپـاکیی لەگەڵ منو حەسەنی رستگارو مامەندی قازی دانیشتن رازییـان کـردین کـــە لەگـــەڵیان کاربکـــەین و لـــەو ماوەیەشـــدا ئەحمـــەد تۆفیـــق وەك سەرلێشـێواوی لێهـاتبوو, لەلایـەك بـەهیچ جـۆرێ رازی بەشـێوەکاری بەکۆمەڵ نەزم و نیـزام نـەبوو, لەلایـەك وازی پـێ لـە بـارزانی و کارەکـانی ئـەو نـەدەهێنرا, لەلایـەکی تـرەوە بـارزانی کـە مەکتـەبی سیاسـی بـەرەو ئێران و هەمەدان راونابوو بۆخـۆی بەرە بەرە پەیوەنـدی زیـاتری لەگـەڵ رژێمـی ئێـران پێـك هێنـابوو وەك جـاران نـەیتوانی ئەحمـەدو برادەرانـی لـــەخۆی کۆکاتـــەوە نـــە ئـــەو کـــارەی پێشـــوو بـــەو برادەرانـــە مـــابوو لەوکاتەدا...

" ســـاڵی 1966 ســـاڵێکی گـــەلێك نـــاخۆش و نادیـــارو پـــڕ لـــە سەرلێشـێواوی بـوو رۆژ نـەبوو لەلایـەن دەزگـای پاراسـتنەوە بەهانـە بـە

یەك بە یەکی ئێمە نەگرن, بێجگە لە ئەمیری قازیو سەید رەسووڵی بابی گەورەو هەژاری شاعیرو خالید ئاغای حیسامی لەگەل چەند پێشمەرگە کە خۆیان دەکاتریان وەردابوو باسێکیان لەحیزبی دیموکرات و رژێمی ئێران نەدەکرد, ئەوانی دیکە هەر لەسولەیمانی موعینیەوە هەتا ئەو کەسانەی لەگەڵی بوون هەتا حەسەنی رستگارو مینەی سیراجی و شەریف زادە و سالاری حەیدەری و مەلا محەمەدی خدری و سەعید کاوەو بۆ خۆمو زۆری دیکە, هەموو لەژێر چاودێری و غەزەبی پاراستندا بووین. بەڕاستی و بیٚ هیچ تێڕوانینێك سێبەری سازمانی ئەمنیەت کە راستەوخۆ دوژمنی ئێمە بوو زۆر لە هی بەشی پاراستن باشتر بوون, چونکە هی سازمانی ئەمنیەت چاوەڕوانکراو بوو, مافی خۆیان بوو هەرچیەکیان لەگەڵ ئێمە بکردایە, بەڵام بۆ بەشی پاراستن و ئەوانەی لەژێرەوە خۆیان دۆڕاندبوو لەناو شۆڕش دا چاوەڕوان نەکراو بوو, یەکەم جاریش بوو لەلایەن کوردی پارچەیەکی دیکەوە ئاوا گوشار بۆ تێکۆشەرانی بەشێکی تر بێنن بەو مەرجەی پەنایان بۆ ئەوان هێناوەو بەگیان و بەدڵیش سەردەمێکی دوورو درێژ چییان لەدەست هاتووە بەرانویٚ بەوان لە چوونە شەڕو فیداکارییەوە کردوویانە هەتا پیتاك کۆکردنەوەو هەرچی لەتوانایاندا بووبیٚ, ئەو تین بۆهێنان و ئازاردانە ژاری گەیاندە گرتن و راهێشتکردنەوە, بۆ نمونە لەگەڵاڵە مونتەقیمی قازی گیراو لەهێزی خەبات کە عەبدولوەهاب فەرماندەی هێزی بوو مەلا رەحیمی وێردی ئەندامی کۆمیتەی مەرکەزی کە مەلایەکی رۆحانی تێکۆشەر بوو لەگەڵ چەند کەسی دیکە گیران و کوژران و تەرمەکەیان درایەوە بە رژێمی شا و ئەو کێشەیە وایکرد تەواوی ئێمەی هارووژاندو لەسەر هەست کرد, من کە ماڵم لە هێرۆی

پشدەر بوو و بەحیساب وازم لەکاری سیاسی هێنابوو, چەند جار عەبدوڵڵا ئاکۆو پێشمەرگەی دیکەیان ناردن بۆ گرتنم, یان هێنانە خوارەوەم, بەڵام خەڵکی هێرۆو حاجی مەحمود ئاغا نەیانهێشت و رزگاریان کردم, لەو کاتەدا نامەیەك بۆ سولەیمانی موعینی دەچێ داوای لێدەکەن بچێتە باڵەکایەتی و مەکتەبی سیاسی و ئەویش هەواڵ بۆ لای مەکتەبی سیاسی دەنێرێت و ئەوانیش لە وەڵامدا دەڵێن ئێمە داوامان نەکردووە لەوانەیە ئیدریس بەناوی ئێمەوە ئەو نامەیەی نوسیبێ, ئیتر بە خۆی و برادەرانەوە بۆ خۆپەنادان و دوور کەوتنەوە لەمەترسی راهێشتکردنەوە بەرەو لای سونێ دەکەوێتە رێ ...کە تازە سەدیق هەنجیری بێ سەروشوێن کرابوو.[29]

---

[29] سەربردەی ژیانم , پێداچوونەوەی: بەختیار , بەشی یەکەم , سلێمانی , 2012, ل 170–173, 182.

شایەتی پێنجەم : ئەمیر قازی

" دژایەتی و ناڕازیبوونی خۆم دەگەڵ بەیاننامەو بڕیارەکانی کۆنگرە...لەنامەیەکی چەند دێڕیدا نووسی و وەك هەڵوێست دامە دەست کاك ئەحمەد تۆفیق کە بەیەکەوە لەگەڵ کاك سدیق دانیشتبوون و خەریکی چەپەو راستەی نووسراوەکانی لەمەڕ کۆنگرە بوون. داواشم کردبوو کە هەم بەیاننامەو هەم بڕیارنامەکان جارێ رابگیرێن , چی دیکە بڵاو نەکرێتەوە تا کۆمیتەی ناوەنی کۆدەبێتەوە و بەکێشەکە رادەگا.

کاك ئەحمەد هەڵوێست نامەکەی منی خوێندەوە بە عادەتی خۆی کەمێك مات بووپاشان گوتی: ئەوەی لە بەیاننامەکەدا لەسەر کۆماری کوردستان و رێبەرانی کۆمار نووسراونەوە, دەقی ئەو هەڵسەنگاندنانە نین کە لەکۆنگرەدا لێدوان و نەتیجەگیریان لەسەر کراوە, کاك سدیق کە

مەنشی و نوتهەڵگر بووەلە کۆنگرەدا دەستی بردوتێ و وای لێ کردووە کە ئێستا هەیە.

کاك سدیق ئینکاری کرد کە دەستی بردبێتێ و گوتی: نەس و دەقی بەرهەمگیری باسەکانی کۆنگرەیە" وایەو وانییە لەنێوانیاندا دەهات و دەچوو لەو بەینەدا منیش چوومە نێو کێشەکە و گوتم: ئەگەر وابێ کاك سدیق خەریکە وردە حیسابی کۆنی خۆی کە دەگەڕێتەوە بۆ زەمانی کۆمار, کە لەدڵدا تا ئەوڕۆ هەر راگرتووە کە دەیەوێ لەسەر کۆنگرەو حیزبی دێموکرات پاکی بکا." دانیشتنکە بەناخۆشی تێکچوو, بەڵام گوترا با لەکۆبوونەوەی بەرینی کۆمیتەی ناوەندیدا, باسەکە بکرێتەوە, هاوکات بەیاننامەکەش بڵاو نەبێتەوەو جارێ رابگیرێ.

رۆژی دیاریکراو لەدێی دێلوێ لەدیوەخانی "حەمەدی کاخدری" یادی بەخێر, کۆبوونەوەی هەرواوی کۆمیتەی ناوەندی بەبەشداری جێگرو چاودێرەکان پێکهات...هەر لەنێو سەعاتی هەوەڵی کۆبوونەوەکەدا, ناکۆکی و خیلاف لەنێوان کاك ئەحمەد و کاك سدیق ساز بوو, هەر کام ئەوی دیکەی بە دەستێوەردان و کەیفەی خۆی لە نووسراوەکاندا تاوانبار دەکرد.[30] لەبەینی قساندا کاك سدیق بەکاك ئەحمەدی گوت: " تۆ درۆ دەکەی!".

گوتنێکی ئەوتۆ ناخۆش, کاك ئەحمەدی تووڕە کرد, لێی هەستا سەر چۆك, ئەوەی نە شایەد و نە بایەدە, لەزاری هاتە دەر, بەچەشنێك

---

[30] بەگوێرەی راپۆرتێکی ساواك, سەدیقی ئەنجیری رێکخەری دانیشتنەکانی کۆنگرەو رێکخەری پەیڕەوی نێوخۆ و بەرنامەی حیزب بووە,

بڕوانە: چپ در ایران , از ساواك استان اربایجان غربی به تیمسار ریاست سازمان و کشور, عنوان: درباره سالار حیدری , تاریخ: 46/4/22, شماره: 2062/ه, ل 417.

مەجبوور مام لەسەر حورمەتگرتنی کۆبوونەوەکە, بەدەم کاک ئەحمەد دابێمەوە...کاک ئەحمەد دەستی دا قەڵەم و کاغەزی خۆی و ژوورەکەی بەجێهێشت, کۆبوونەوە بەوەندە کۆتایی هات و دواتریش تازە هیچ جاری دیکە, کاک ئەحمەد لەدانیشتنەکاندا, بەشداری نەکردەوە...

رۆژێك لە رۆژگار, نامەیەکی کاک ئەحمەد بۆ کۆمیتەی ناوەندی هات دە نامەکەیدا نووسیبووی کە لە دەروون و لەناوخۆیدا ماندووە بەخۆی و بەجەماعەتەوە , مەبەستی لە دەستە پێشمەرگەکانی جەبهەی دەربەندی رانیە بوو بەرەو قەندیل دەچێ, لەوی ماوەیەك ئیسراحەت دەکا, با کۆمیتەی ناوەندی شەش مانگ ئیسراحەت و پشووی بۆ دابنێ, لەو ماوەیەشدا بۆ پەیوەندی خۆی دەگەڵ کۆمیتەی ناوەندی کاك سدیقی! پێشنیار کردبوو وەك رابیت و پەیوەندیدار لەبەینی وی و کۆمیتەی ناوەندیدا.

چار نەبوو داواکارییەکەی قبوڵ کراو, کاك سدیق بوو بە پێوەندیدار, یەك دوو جاران چووە قەندیل و دیداری کاك ئەحمەدی کرد. وا دیار بوو کاك ئەحمەد زێتر هەر لە کاك فایەق و نووسرەی ئەو یاداشتانە دڵئێشە, کە کاتی خۆی لە لەکۆبوونەوەی گوندی دێلۆ , لەسەر کاك سدیق و رێزنەگرتن لە کۆبوونەوەکە, جوابەجەنگێمان کردبوو...

کاك سدیق, کە ئەویش هەر لەبنکەی سونێ بەجێمابوو, وەك گوترا, ئەرکی پێوەندی دەگەڵ کاك ئەحمەد بە ئەستۆی ئەوەوە بوو. پاش بڵاوبوونی برادەران, رێی ناوچەی "گەلاڵەی حاجی ئۆمەرانی" داگرت, تا لەو دەوروبەر دیداری کاك ئەحمەد بکا, چونکە کاك ئەحمەد پاش ئیسراحەتێکی پازدە بیست رۆژە لەقەندیل, بەرەو خوار بووبۆوە, لەناوچەی باڵەکایەتی لەدێی "شێخان" بەلاَن لەدی بەدوور لە

بڵیندایییەك بنكەیەكی گەورەی بە حەمام و ئەشپەزخانەوە دروست كردبوو و لەوی جێگیر ببوو...

لەماوەی چوار پێنج مانگی بەهارو هاوینی ئەو ساڵەدا, شپرزەیی و ناكۆكییێكی زیاتر, داوێنگیرمان بوو. كاك سدیق كە لەسونێڕا بەر لەشەهیدبوونی باپیر شكاك بۆ پێوەندی و دیدار دەگەڵ كاك ئەحمەد چوو بۆ ناوچەی باڵەكایەتی, بێ ئەوەی دەگەڵ كەس مەشوەرەت بكا لەوێ لە دێی "دەربەند" كە سەر رێی هاتوچۆی ماشێنی گەلاڵە–حاجی ئۆمەران و دوكان و ماڵی یەك دوو برادەری حیزبیشی هەر لێ بوو, پاڵی دابۆوە. بێجگە لەوە كە قەت هەر نەهاتەوە بنكەی كۆمیتەی ناوەندی لە سونێ, لەوێ دەگەڵ كاك ئەحمەدو بنكەی شێخان, تووشی گیروگرفتی تازەو ناكۆكی هاتبوو.

كاك سدیق لەماوەی مانەوەی خۆیدا لەدەربەند, دەگەڵ چەند كادرێكی دیكەی حیزب كە ماڵیان لەو ناوچەیە بوو, جا چونكە خۆشیان بەچەپ دەزانی, هەوادارو دۆستی حیزبی شیوعی ئێراق و گوێڕادێریان لەوان زیاتر بوو تا لەحیزبەكەی خۆیان حیزبی دیمۆكڕات, سەریان پێكەوە نابوو هەر بەپێوانەی خۆیان دەیانپێوا.

كاك سەدیق بەڕواڵەت تووشی ئاڵوگۆڕ هاتبوو كەوتبۆ سەر قەناعەتێكی نوێ. دەیگوت هەر لەپێناو بەرژەوەندی شۆڕش و هەر لەو مەجالە تایبەتییانەی حاكم بەسەر كەش و هەوای سیاسی كوردەواریدا, وا باشە واز لە چەك و كۆبوونەوەو تەنانەت واز لەتێكۆشانی سیاسیش بێنین, ون بین و مات بین. بەولایەدا كەوتبوو كە نابێ جەبهەو چەكدارمان هەبن. بێجگە لەوەش كەوتبووە دژایەتییەكی توند دەگەڵ كاك ئەحمەدو جەبهەی وی لە رەواندز.

جارێك چوومە لای لەدەربەندو هەوڵم دا بیگێڕمەوە بۆ سونێ, فایدەی نەبوو دەگەڵم نەهاتەوە, ئەو پێشنیازی منی دەکرد کە دەرکی بنکەی ناوەندی لە سونی داخەم و جەماعەتەکە بڵاوە پێ بکەم. دەیگوت جارێ با دیارو بەرچاو نەبین هەرکەس کوڕی بابی خۆی. هەربۆیەش چەندین جار دەگەڵ پێشمەرگەکان بنکەی شێخان کە لەجەبهە دەگەڕێنەوە بۆ ئیسراحەت لە بنکەی حەسانەوەیان, قڕەی لێ پەیدا دەبێ, بەگژیاندا دێ کە لەچی دەگەڕێن و بۆ بە قسەی ئەحمەد تۆفیق دەکەن. دیارە ئەوەش خۆی مەسەلەیەك بوو کە کاك ئەحمەدی لێ تیژ کردبوو و نێوانیان لەوپەڕی ناخۆشیدا بوو...

لەسەر بزربوونی کاك سدیق, بۆچوونی تایبەتی خۆم هەبوو لام وابوو لەوانەیە کاك سدیق کە کەسایەتێکی زۆر مولایم و ئارام, لەهەمان کاتدا دوورکەوتوو و ناشارەزا لە هەڵسوکەوتەکانی کۆمەڵگای کوردەواری بەتایبەتی هەلومەرجی ناسك و نالەباری شۆرش و ناتەبایی ناوخۆییمان, وەڕزیان کردبێ. دەنا کی کاری بە مرۆیەکی ئاوا بێ ئازار دەبێ, بەڵان دواتر هەلەبوونی بۆچوونی خۆمم لێ روون بۆوە. "[31]

---

[31] لەبیرەوەرییە سیاسییەکانم, چاپی دووەم, سلێمانی , 2014, چاپخانەی شڤان , ل 100–106, 117.

شایەتی شەشەم :مەلا محەمەدی خزری

.

" سەرەتای پایزی 1343 نزیکەی 2 مانگ پێش گرتنی کۆنگرە، کاك فایق لەگەڵ جەماعەتێك لە کادرو پێشمەرگە گەڕانەوە وڵات سەردانی ناوچەکانی سەردەشت و گەورك و مەنگوڕو موکریان کردو نزیکەی دوو حەوتووی پێ چوو...چەند رۆژێك دوای گەڕانەوەی کاك سولەیمانی موعینی , لە پایزی (1343) دا . شەهید کاك سەدیقی ئەنجیریش هات, بۆ سەنگەسەر, ئەو دەم ناوی کاك سەدیقی ئەنجیری بۆ ئەوانەی وەکو خۆم پێشمەرگەو لەبنکەی سەنگەسەر بوون, ناسیاو نەبوو, جگە لە یەك دوو کەسی وەك کاك عەبدوڵڵای موعینی و کاك مونتەقیم قازی کە کوڕە سابڵاخی بوون, دەنا ئێمەمانان ! ناوبراومان نەدەناسی...کاك عەبدوڵڵا دوای گەڕانەوەی لە بێتوین, باسی بەستنی کۆنگرەی و

کەسایەتی کاك سەدیقی ئەنجیری و نووسینی بەرنامەی حیزب, و زۆر جەریانی تری بەدرێژی بۆ باس کردم. هەتا ئەو دەم بەدروستی نەمدەزانی کۆنگرە دەگیرێ. بەهەر حاڵ کاك سەدیق هەتا نووسینی پەیڕۆی ناوخۆ و بەرنامەی حیزبی تەواو نەکرد, خۆی نیشان نەدا, بەڵام دوای گەڕانەوەی کاك باپیر جاروبار دەهاتە مزڵەکەی ئەو کە لە قشڵەی سەنگەسەردا بوو...

کاك ئەحمەد دوای جێگیربوونی لە شێخان زۆر بە راشکاوی کەوتە بەربەرەکانی و دژایەتی دەگەڵ کاك سەدیقی ئەنجیری و کاك سولەیمانی موعینی و ...زۆر بەدزێوی لەبارەیان دا, پروپاگەندەی بێ واتای دەکرد, کاك ئەحمەد ئەوەی باش دەزانی کە ئەو کەسانەی وا ئێستا لەدوای کۆنگرە لەدەوری یەکتر هالاون, لەبواری سیاسی و یاساییەوە, ناتوانی هیچ کارێکیان دەگەل بکا, و لەهەمان حاڵیش دەوری کۆمۆنی سلێمانی بەسەر چووبوو. نەیدەتوانی بە کەڵك وەرگرتن لەهێزو رێزی بارزانی, کاردانەوە نیشان بدا, ناچار ئەو جارە کەوتە رەچاوکردنی کاری نائاسایی و هەڵوێستی ناسیاسیانە, و بەهۆی کەسانی پیاوخراپ , بۆ لەناوبردنی هاوڕێ و رکەبەرەکانی پەنای بۆ رەشەکوژی دەبرد, وەکوو دەیانگوت, لەو بوارەوە خاوەن ئازمون بوو!

...کاك سولەیمان دەگەڵ کاك سەدیق و مامۆستا میرزا ئەحمەد و سەرجەم ئەو کەسانەی پێشتر دەگەڵ سیاسەتی کاك ئەحمەد تۆفیق , ناتەبا بوون, و هاتبوونەوە نێو ریزەکانی حزب, هەموویان لە سونێ بوون. کۆمیتەی ناوەندی بەتایبەتی کاك سەدیق, زۆر هیوا بەو جەماعەت هەبوو, و تەمایان بوو کە بۆشایی ناوەندی حیزب, بەو کەسانەی کە هەتا ئێستا دوورە پەرێز بوون پڕ بکەنەوە. چاوەڕوانی

دەرفرتێکیان دەکرد کە لە پلنوم, یان کۆنفرانسێك دا, ئەو کەسانەی ئامادەی کارکردنیان هەیە بکرێن بە جێگر, یان مشاویری کۆمیتەی ناوەندی...

لێرەدا پێویستە ئەوە بگوترێ, کاك سولەیمانی موعینی, هەروەکو کادرێکی لێوەشاوەو ئازا بوو, لە دروستکردنی تەشکیلات و گرتنی پەیوەندیش تا ڕادەیەکی زۆر سەرکەوتوو بوو, لەو ماوەیەدا کە لە وڵات بووین...نزیکەی سێ مانگ لەگەڵ کاك سولەیمان لەناوچەکانی مەنگوڕان و گەوڕکان ماینەوە. لە دۆڵی "میرسێ" وابزانم لە گوندی "کارگێ" بووین, لەگەڵ کاك سولەیمان بە یەکەوە لەماڵێك بووین, گوتی:

" لە ورمێوە برادەرێك هەواڵی بۆ ناردووم کە یەکێك لە کاربەدەستانی شۆڕش بەڵێنی بە تیمسار "صیادیان" داوە کە سولەیمانی موعینی و ئەو کەسانەی داوایان دەکەنەوە بیاندەنەوە بە ئێران"؟

دەوروبەری نەورۆز بوو, بڕواکردن بەو قسەیە لەو سەردەمەدا کە, هێشتا کارو کردەوەیەکی وەها لەلایەن ڕێبەرانی شۆڕشەوە ئەنجام نەدرابوو. بۆ ئێمە هاسان نەبوو. دوای باسێکی نێو خۆمان لەدەوری یەکتر کۆبووینەوە, هاتینە سەر ئەو ڕایە کە, چەند کەسێکمان بگەڕێینەوە بۆ سونێ, و هەلومەرجەکە لەنزیکەوە هەڵسەنگێنین و لە هەمان کاتیش دا کاك سولەیمان نامەیەکی بۆ سەدیق نووسیبوو...

ئەو هەواڵەی لە کاك سولەیمانمان بیستبوو, بۆمان ببوو بە جێگای پرسیار؟ هەرگیز بڕوامان بەوە نەدەکرد, شۆڕش, بەتایبەتی سەرۆك بارزانی کارێکی وەها سەبارەت بە ئێمە ئەنجام بدا. چونکە بەگشتی ئێمە لەهەموو بارێکەوە بێ چاوەڕوانی هیچ جۆرە ئافەرین و پاداشتێك

لـه قـولاّيى دلّـەوە بارزانيمـان خۆشدەويسـت شـانازيمان پێـوە دەكـردو خۆمـان بـە پێشـمەرگەيەكى دلّسـۆزى بـارزانى و شۆڕشـەكەى دەزانـى! بۆيە بڕوا كردن بە كردەوەيەكى وەها بۆ ئێمە جێگاى پرسيار بوو؟

گوتمان ئێمە دەچينەوە سونێ, ئەگەر زانيمـان مەترسيێك هەيـە بەبێ دەنگى دەگەڕێينـەوە, چاويشـمان بـە كـاك سـەديق دەكـەوێ, بزانين ئـەو دەڵێ چى و نەزەرى چييە؟

...مـەلائاوارەى شـەهيد گـوتى: تـۆ راسـت بـڕۆ بـۆ دەربەنـد, لاى كـاك سـەديق, ئەحمـەد شـۆڕش دوورى خسـتۆتەوە بـۆ ناوچـەى باديـنـان, لەناوچـەى باڵەكايـەتى نـەماوە. مـەلا سـەيد رەشـيد لـە شـێخانەو تـۆ لەپێشدا بچوو بۆ لاى كاك سەديق. من حەوتووى پێشـوو لـەلاى بـووم. كاتێ گەيشتى درەبەند, بچۆ لاى يونسى خەيات, شەو شوێنەكەى كـاك سەديق و كاك سەعيد كوێستانى دەزانێ, رێنوينيتان دەكا.

ئـــيتر مـــن بـــەيانى ئـــەو شـــەوە, جلكـــەكانى خـــۆم گـــۆڕى, جلـــى پێشمەرگايەتيم دانا, چونكە ئەو دەمە هـەركات پێشمەرگە چووبان بـۆ شوێنێك دەبوا وەرەقەى ئيجازەى ئامر هێزيان بوايـە. منـيش بـۆ ئـەوەى خـۆم پێشـانى حەسـۆى نـەدەم, بـەجلى ئاسـايى بـەرەو باڵەكايـەتيى وەڕێكەوتم ...تـاريخى رۆژەكـەم بەدروسـتى لـەبير نەماوە, چەند رۆژێك لـەمانگى خاكـەليۆەى 1345 تێپـەڕ ببـوو. مـن بـەدوو رۆژ بـە پێيـان گەيشــتمە دەربەنــد. زيــاتر لەســاڵێك دەبــوو خواليێخۆشــبوو يونســم نـەديبوو, چـوومە دوكانەكـەى, دوكـانێكى لەدەربەنـد گرتبـوو, خـەياتى كردبـۆوە. دواى نـەختێ سـانەوە, هێنـدەى پـێ نەچـوو, كـاك سـەعيد كوێسـتانى هات...هەرسـێكمان – كـاك سـەعيد و يـونس و خـۆم– بـە يەكەوە بـەرەو مـاڵ و مزڵـى كـاك سـەعيد و كـاك سـەديق وەڕێ كـەوتين.

لەگوندی دەربەند وەدەرکەوتین لە خانوی مالان دوورکەوتینەوە هیچ خانویک دیار نەبوو, ئەو جارە بەنێو دارستاندا مەودایەك رۆیشتین لەنێو دۆڵێك دا خانویەکی چووکە هەبوو کە خانوی باغ بوو, هاوینان خاوەنی باغەکە لەوێ دا دەژیا, بەڕاستی بۆ جێگەی ژیان نەدەبوو نازانم چۆن و بۆچی ئەو شوێنەیان هەڵبژاردبوو. کە چووین ژوور, کاك سەدیق لە ژوورەکەی خۆیدا وەکو هەمیشەی خۆی, خەریکی خوێندنەوە بوو, کە چاومان بە یەکتر کەوت ئیتر هەردوکمان شاگەشکە بووین. دوای یەکتر لەباوەش گرتن و ماچ و موچ, دانیشتین وردە وردە کەوتینە سەر پرسیاران لە هەموو بابەتێکەوە. من تاڕادەیەك باسی سەفەری ولات و خۆمانم بۆ گێڕاوە, لەمەڕ تەشکیلات و پێشوازی خەڵکی کوردستان لە حیزب و پێشمەرگە...ئیتر کاك سەدیق لە خۆشیان چاوی وەبزە کوتبوون. ئەوجارە من پرسیارم لێ کرد:

لەسەر مەسەلەی دوارۆژی شۆڕشی کوردستانی گەرمێن و وەزعی خۆمان لە کوردستانی عێراق نەزەری چییە؟

کاك سەدیق سەبارەت بە شۆڕش و بارزانی, زۆر گەشبین بوو, لەقولایی دلەوە بارزانی دەپرست! پێی وابوو ئەگەر بەشێوەیەکی جیددی مەسەڵەحەتی شۆڕشمان لەبەر چاو بێ و بیپارێزین! بێ موشکیلە دەتوانین لە کوردستانی گەرمێن درێژە بەخەباتی سیاسی بدەین. کاك سەدیق گوتی: دەبێ تاڕادەیەك بەچەکەوە خۆمان لەجادەو شوێنە بەرچاوەکان بپارێزین. ئێستا حکومەتی ئێران لە کوردستان هاروژاوە, شۆڕشی کوردستان کە جگە لەئێران رێگایەکی تری نیە و نابێ ئیچمە لەلایەن شۆڕشەوە گلەیی مان بێتەوە سەرو...

پرسی کێشە و دەمە تەقەی خۆی و زەکی ئاکرەییم لێ کرد؟ گۆتی:

شتێکی زۆر گرنگ, نەبوو ئێوە ئەوەتان لەکوێ زانیوەتەوە؟

گوتم: ئێمە لەوڵات بیستمانەوە، کە لەقاوەخانەی مستەفا سولەیمانی، لەدەربەن، زەکی هاتووتە ژوور ئێوەش لێوە بوونە، گوایە زەکی قسەی بێ ئەدەبانە کردووە، هەتا ئەو جێگایە کەگوتوویە ئێوە هەقتان نییە بێنە سەرجادە و.. پاشان ئێوەش دایگرژاونێ... و یەکێ لە لێپرسروانی شۆڕش کە، دەگەڵ زەکی دەبێ، دەکەوێتە بەریوانی و پێش دەرگیری ئێوە و زەکی دەگرێو...

هەرچەندە کاك سەدیق هیچی بۆ من نەگێڕاوە, بەڵام لە قسەکانی ڕا هەستم بەوە کرد کە زەکی لەلایەنێکەوە تەحریك کراوە, ئەگینا زەکی کاك سەدیقی نەدەناسی!

پاشان نامەکەی کۆبونەوەی سونێم دایە, خوێندیەوە, گوتی ئەوە کادرانەی ئەو نامەیان نووسیوەو ئێمزا کردەوە, دەکرێ نیوەکانیان بڵێی؟

منیش بە ناوەکان دا هاتمە خوار...ئیتر سەری راوەشاند! گوت:

سەید رەسوڵ بابی گەورە هاتۆتە سونێ لای کێ یە؟

گوتم لای کاك حەمەدەمین و کاك سمایلە و کاك ئەمیرە. لە کاك حەمەدەمین و کاك سمایل زۆر بەگازندە بوو, گوتی:

کاك حەمەدەمین و سمایل حازر نین هیچ کارێك وەستۆی خۆیان گرن و خۆیان لە هەموو شتێك دەبوێرن, چۆنە وا بەراشکاوی داوای گەڕانەوەی ئەندامانی کۆمیتەی ناوەندی دەکەن؟

...کاك سەدیق لەپێش دا زۆر هیوای بە کاك حەمەدەمین و کاك سمایل بوو, هەربۆیەش زۆر گازندەی لەو دوو کەسە هەبوو. هەروەها گوتی

ئـەمیرو سـەید رەسـوڵ نـازانن کـە ئەحمـەد لێـرە نـەماوەو بـۆ ناوچـەی بادینان تەبعید کراوە.

جـا ئـەوجارە دەسـتی کـرد بـە دەردی دڵ و لەسـەید رەسـوڵی بـابی گەورەو نەخشی مەنفی ناوبراوە لـە مەڕ تەقینـەوەو دووبەرەکی نێـوان ئەو و کاك ئەحمەد تۆفیق...

گوتی: کاکە براله! بە نوری ئەو چرایە ئێوە –هیچتان– کـادری گـەڕاوە لە کوردستان , هێندەی منداڵێك لەسەر وەزع ئاگادار نین."

یـەکێك لـە تایبەتمەندیـەکانی کـاك سـەدیق ئـەوە بـوو کـە کـاتێ باسـی رووداو و بەسەرهاتێکی دەگێڕاوە, لای وابوو کە تەرەفەکەی وەکو خۆی بەوردی لە هەموو بابەتەکە ئاگاداری هەیە! هەر لەبەر ئەوە بوو کە کاتێ باسی جەریانێکی دەکرد لە چەند جوملەی زیاتری لەسـەر نەدەڕۆشـت. ناچـار دەبـووم بڵـێم کـاك سـەدیق, درێـژەی بدەیـە, دەیگـوت بەڕاسـتی هیچی لێ نازانی؟

باسی جەریانی کۆنی خۆی و کاك ئەحمەد تۆفیقم پرسیار کرد کە لـەو ماویەدا چاوی پێکەوتووە یان نا. داخۆ ئامادە بوو بگەڕێتـەوەو درێـژە بە هاوبەشی خەبات و تێکۆشانی تەبایی بدات؟

گوتی: " ئەو کوڕە ئامادە نەبوو بۆ گەڕانـەوەو قبـوڵکردنی هـیچ جـۆرە رەخنەیـەك, نـازانم بۆچـی ئەوەنـدە نـەحاواوەو قسـە نەبیسـتە؟ زۆری لەگــەڵ خــەریك بــووم, لەســەر کردەوەکــانی رابــردووی خــۆی, زۆرم نەسحەت و سەرکۆنە کردووە کە بە خۆیـدا بچێتەوە...بەڵام ئـەو کـوڕە– (کاك ئەحمەد تۆفیق) زۆر کەللە وشکە! ئامادە نـەبوو هـیچ شـتێ قبـووڵ بکا"

گوتم كاك سەدیق لە رابردوودا چ كارێكی كردووە كە بۆتە جێگەی رەخنەی ئێوە؟

گوتی چۆن! بەڕاستی نازانی؟

گوتی " باسی نەحەوانەوە لەگەڵ ئەو كوڕە باشانەی حیزبی, ئێوە لە من باشتر دەزانن! ئەوانە هەموو ئینسانی چاك و فیداكار بوون, هەر یەكە بەنێو و ناتۆیەك پاڵی پێوەنان. كۆنگرە رەئی دا ئەوانە بگەڕێنەوە بۆ نێو ریزەكانی حیزب , بەو جۆرە كە دیتت كە چ رێزێكی بۆ رەئی كۆنگرەی 2 دانا؟

نێوان مەكتەب سیاسی كۆن و مەلا مستەفا, جەریانێكە بەخۆیان مەربوتە, ئەركی ئێمە ئەوە نیە خۆمان تێكەڵاوی ناكۆكی نێوان ئەوان بكەین. ئێمە لێرە میوانین بۆچی دەبێ شەڕی ئەوان بۆ خۆمان بكڕین؟ و دەیان شتی لەو بابەتە.

هاوینی ساڵی چل و سێ, دوو كەسی كوردی ئێرانی گوایە هەردووكیان دز بوونە, چەكداری ناردوون گرتوویانن, هێناویانن بۆ سەنگەسەر, بێ مەحكەمە و لێپرسینەوە كوشتونی و شوێنەونی كردون.

ساڵی رابردوو, ناردی مراد شیرێژۆ حسن ریتاڵی هێنا ئەویش بەو جۆرە بوو كە خۆت بەچاوی خۆت دیتت! دوای ئەوەی كە رایان كردووە ئێستا دیسان چەكداری كردوونەتەوەو لەحاڵی حازردا خەریكە بۆ مەبەستی خراپ كەڵكیان لێ وەردەگرێ و ئاژاوەیان پێ بنێتەوەو هەڕەشە لەم و لەو دەكا...!

كاك سەدیق لەماوەی ئەو چوار پێنج رۆژەدا كە لەلای بووم, رۆژانە بە یەكەوە وەدەردەكەوتین و زۆر جەریانی بۆ باس دەكردم...كاك سەدیق

زۆری هیوا بە دواڕۆژ هەبوو, نیازی هەبوو دوای گەڕانەوە کاك باپیر و مامۆستا مەلا ڕەحیم و کاك سولەیمان ناوەندی حیزب بەرفراوان بکەن و کلاسی کادر بکەنەوەو کادری سیاسی بعاملێنن و بەرنامەی زۆری هەبوو بۆ داهاتو...

پاش ئەو باسە, کاك سەدیق گوتی:

"تۆ دەبێ هەتا بۆت دەکرێ زووتر بگەڕیەوە بۆ سونێ, لەوانەیە سولەیمان گەڕابێتەوە یان بگەڕێتەوە, لەلایەن مەکتەبی تەنفیزی داوابکرێ, دەبێ پێی بڵێی تا چاوی بەمن نەکەوێ نەچێ بۆ مەکتەبی تەنفیزی! بڵێ هەرچی زووترە بێت بۆ لام بەڵام نەیەتە دەربەندی. لەو نزیکانە بێ بەدوام دا بنێرێ من دەچم. من قسەم دەگەڵ کردونە. لەوانەیە بەم زووانەش چاوم بە مەلا مستەفا بکەوی, تۆ گیر مەبەو خۆت بکەیەنەوە سونێ, نەکوو حەسۆ بەنێوی مەکتەبی تەنفیزی بەدوای دا بنێرێو...

ئەوەشت لەبیر نەچێ, ئێستا کە دەگەڕێیەوە کوردستانی ئێران, حکومەتی ئێران لە کوردستان تاڕادەیەکی زۆر هاروژاوە, کاتێ دەچنەوە بۆ دەبێ شوێنی ڕێگەکەتان بگۆڕن و زۆر وشیاربن, ئێستا ناوچەکان وەك پێشووتر نەماون و پڕبوونە لە پاسگاو ژاندارم و دەبێ ئاگاتان لەخۆتان بێ و وریایانە بجوڵێنەوە! "[32]

[32] محەمەدی خزری، لاپەڕەیەك لەتێکۆشانو جوڵانەوەی ساڵەکانی 42-47 (1963-1968)ی حیزبی دیموکراتی کوردستان، سوید، 2003، ل 36-102.

شایەتی حەوتەم : مەلاحەسەنی رستگار

مـەلا حەسـەن لـە 26ی ئـادار 1989 لەپرسـیارو وەڵامێکـدا لەگـەڵ کەریمی حیسامی :

حیسامی : باسی بۆ سەروشوێنبوونی سەدیقی هەنجیری چۆن بوو؟!!

مەلا حەسەن: "کە خەبەری ون بوونی سەدیقمان زانی وەدوای کەوتم چوومە لای خالیدی حیسامی لەرادیۆی شۆڕش چونکە سەدیق لەکن خالید اغا نانی نیوەڕۆی خواردبوو . خالید اغا گوتی: سەدیق لای من بووە دوای نـان خـواردن کتێبێکـی وەرگرتـوە چـوە لـەو سـەرە بیخوێنێتەوەو ئیتر نەهاتۆتەوە, بەڵام ڕاستی!! نەدەکرد.

پاشان بڵاو بۆوە کە حەسەنی برازای عەوڵای ئیسحاقی کوشتوویەتی و, گۆیـا حاصـل و ئەوانیشـی لەگـەڵ بـوە, پێشـتر دەمانچـەیەك بـە

حەسەنی برازای (ئەحمەد تۆفیق) بووە کە دەمانچەی مرۆڤێکی بەڕێزو ناسراوی کورد بوە."

حیسامی– ئەو مرۆڤە ناسراوە کێیە من دەیناسم؟!

مەلا حەسەن : عەوڵای مام سەعیدییە. جارێك لێشم پرسی ئەو دەمانچەی تۆ بۆ بە ئیسحاقی بوە؟ چرژاو, تێکچو و گوتی: (راستە ماوەیەك دابوم بە حەسەنی ئیسحاقی) ...(بێ شك خالیدی حیسامی ئاگای لە کوشتنی سەدیقی هەنجیری هەیە)[33]

شایەتی هەشتەم: سەعید کاوە

" کاك سەدیقی ئەنجیری ئازەر! پێشنیازی پێ کردم سەرێکی لای باڵەکایەتی بدەین, منیش لێم پرسی : لەبەرچی دەچین و بۆ بچین؟ ناوبراو گوتی:

[33] بڕوانە : کەریمی حیسامی، لەبیرەوەرییەکانم 1970–1975، بەرگی چوارەم, ل 10–11.

–پێم باشە ماوەیەك لە گوندی سونێ دورکەوینەوەو ئەگەر بکرێ دیدەنیەکی مەلامستەفاش دەکەم. خۆمان سازکردو کەوتینە ڕێ. لەڕێگا زۆر دڵخۆش بوو بەوەی بارزانی ببینێ و هێندێك مەسایلی سیاسی رۆژ هەبوو لەگەڵی باس بکات. کاتێ راوێژی لەگەڵ من دەکردو من وەڵامی پرسیارەکانم دەداوە, تۆ خۆشبین نی, بۆیە وابیر دەکەیەوە. وا بۆم دەرکەوت بارزانی بەڵێنی شتێکی پێدابوو بۆیە زۆری لێدەکۆڵیەوە بزانی خوو خدەو بیروبۆچونی بارزانی چیە؟ من ئەوەی دیبوم و دەمزانی وردە وردە دەهاتین و بۆم دەگێڕاوە. زوو زوو دوپاتی دەکردەوە کە دەبێ بارزانی ببینێ و بەقەولی خۆی ئەوەی لەگەڵ کاك فایەق بڕیاریان لەسەر داوە بە مەلامستەفای بڵێ. بۆم دەرکەوت لەگەڵ کام فایق هێندێك بڕیارات و شت هەیە کاك سەدیق دەیەوێ بە مەلامستەفای رابگەیەنێ.

سەرئەنجام دوای حەوت هەشت سەعات رێگا رۆیشتین لەهەورازی گوندی وەسانێ سەربەرەوژێر بوینەوەو بۆ شەوێ گەیشتینە گەڵاڵێ و بەیانی هاتینە دەربەندی باڵەکایەتی. کاك سدیق لەو سەفەرەدا نەیتوانی بارزانی ببینێ. دوایی چووین شوێنێك بدۆزینەوە بۆماوەیەك لەگەڵ کاك صدیق لەوی بمێنینەوە. لەدۆڵێکی سەروی دەربەند لەدۆڵێکدا کوخێکمان لە کاك عەبدوڵای خەزوری مەحمود خەیات وەرگرت و پتر لە 6 مانگی تێدا بووین. بە دوو سێ رۆژ جارێك دەهاتینە نێو دەربەند و پێویستی خۆمان دەکڕی و دەچوینەوە کۆخە هاوینەکەو موتاڵای خۆمان دەکرد. بەکورتی زستانەکەمان لەو کۆخەدا بردە سەر, مەگەر کادرێك یان میوانێکی ئاشنامان هاتبا دەنا لەو دۆڵە چۆڵە کەس نەیدەدتینەوە, ئەویش دەبوایە یۆنس لەگەڵیان هاتبا دەنا

نەدەینرایندەوە. مىن بەرۆژ دەنوسىتم و شەوانەش دادەنیشىتم گىویم هەڵدەخست و کتێبم دەخوێندەوەو ئاگاداریم لەخۆمان دەکرد نەوەکو شتێکمان بۆ بێتەپێش.

لەو زستانێدا لەسەر داوای کاك سەدیق سەفەرێکی تارانم کردو پەیوەندیەکم بۆ گرت...دوای حەوتویێك کە من لەتاران گەڕامەوە...کاتی هاتمەوە لای کاك سەدیق و پەیام و هەواڵی ئەولام بۆ هێناوە پێی وابوو هەموو دنیایان داوەتیێ گەلێك جار وەبیری دێنامەوەو دەیگوت: قەتم پیاوەتی تۆ لەبیرناچێ.

رۆژێکی کاك سەدیق سازبوو بچێ سەرێکی بارزانی بدات. مىن و خانىەلێتان لەگەڵی وەڕێ کەوتین. ئێوارە گەیشتینە "مامەرووت" مامەرووت ئیستگەی رادیۆی کوردستانی لێ بوو. لەسەر ناسیاری کاك سەدیق بووین بەمیوانی کاك خالید حیسامی. کاك سدیقی ئەنجیری نامەیەکی بۆ بارزانی نووسی و داوای دیداری لێ کرد. شام مان خوارد وەڵامی نامەکە نەهاتەوە, کاك سەیدق داوای لەمن و خانەلێتان کرد ئێمە بگەڕێینەوە, پێم وایە لەبەر ئەوەی بوو نەیدەزانی کەنگێ وەڵامی مەلاقاتی لای بارزانی دەدرێتەوە. بۆیە پێی داگرت ئێمە بگەڕێینەوە, یان لەبەر ئەوەی بوو لەو ئەشکەوتەی کاك خالیدی لێ بوو شتومەك و کەل و پەلی نوستن و جێگاو رێگا کەم بوو بۆیە ویستی ئێمە بگەڕێینەوە. بەڵام لەبەر دڵی کاك سەدیق چارە نەبوو دەبوایە بەجێی بێڵین. بە کاك خالیدی حیسامیم ئەسپاردو شەوێ گەڕاینەوە دەربەند. دوو سێ رۆژمان چاوەڕوانی کرد, کاك سەدیق نەهاتەوە, لەو ماوەیەدا بێ نێوەدان تەیارەکان لەبەیانی ڕا دەهاتن بنکەی رادیۆێ و ئەو سلسلە کێوەی مامەرووتیان دەکوتاو بۆمبارانیان دەکرد. بەهەر ترس و

لەرزو پەناو پەسیویێکدا بوو, خۆم گەیاندە مامە رووت, کاك خالیدم دیتەوەو پرسیاری کاك سەدیقم لێ کرد, نازانم بۆ بە پرسیارکردنی ئەنجیری کاك خالید تێك چوو, دوایی گوتی: پێریێ کاك سەدیق لەلای بارزانی گەڕاوەو فەرمووی دەچم لەسەر ئەو ئاوە خۆم دەشۆم تەنانەت بۆ خواحافیزیش نەهاتۆتەوە.

دوایی لێی پرسیم : بۆ چما نەهاتۆتەوە؟!! کاتی من گوتم نا, دیسان گوتی:

رەنگ بی بۆ سەفەرێکی دوور رۆیبێ!

لەجەنگەی پرسیارو وەڵامدانەوە, هاڕڕەی تەیارەو بۆم باران, باسەکەی لێ شێواندین هەڵاتن و خۆشاردنەوەو راکردن بۆ بن دەوەنان هەموو شتێکی لەبیر بردمەوە.

بەنێو دارو بەردو دەوەناندا خۆم دەربازکردو هاتمەوە دەربەند. پتر لە حەوتویێك چاوەڕوانی کاك سەیدق بووم هیچ هەواڵێکی نەبوو, نامەیەکم بۆ کاك سولەیمان نوسی و لەچوونی کاك سەدیق و مانەوەی لەلای کاك خالیدی حیسامی و چونەوەی دوبارەی من بۆ لای کاك خالید و وڵامی ناوبراو ...گشتم تێدا گونجاند.

داوام لە کاك فایق کرد کە بۆ پتر رون بوونەوەی ئەو مەسەلەیە سەرێکی باڵەکایەتی بدات و لەسەر رێگا پرسیارێك لە کاك خالید بکات, بەڵام نابێ شەوێ لەوێ بمێنێتەوە. دوای چەند رۆژێك کاك سلێمان هاتە دەربەند, گوتی : چومەتە مامەڕووت و مەسەلەی ونبونی سەدیقم لە خالیدی حیسامی پرسیوەو دەڵێ :

-رۆژێـك كـاك سـەدیق گوتویـەتی كیسـەكەم بـۆ پڕكـە لـەتووتن, مـن سـەفەرێكی دوورو درێـژم لەپێشـە, دوایـی خواحـافیزی كـردوەو رۆیشتوەو..هتد.

كاتێك من و كاك سولەیمان وەڵامەكان و قسەگۆڕی كاك خالیدمان لەگەڵ یەكتر بەراورد كردن, هاتینـە سـەر ئـەو ڕایـە كـە كـاك سـەدیق شتێكی بەسـەر هاتوەو خالیدیش دەزانـی و بـێ ئاگـا نیـە. نـاوبراو یـان دەترسـێ و نـاوێرێ پێمـان بڵـێ, یـان ئامـادە نییـە ئـەو راسـتی یەمان لەگەڵ باس بكا.

دوای راوێـژ لەگـەڵ یـەكتر, پێمـان وابـوو كـە دەبـێ شـتێك بنووسـرێ و 200 دانێكی لـێ چاپ بكرێو بینێرین بـۆ دەرەوەی وڵات بڵاو بێتـەوە. پێمان وابوو گیراوە, یان تەسلیمی ئێران كراوەتەوە. لەسـەر ئـەو بـاوەڕە بووین ئەو نوسراوە بڵاو بكەینەوە و داوا لـە كـۆڕ و كۆمەڵـەكانی دەرەوە بكەین یاریدەمان بدەن. بۆ ئەوەی ئەگەر كاك سەدیقی ئـەنجیری لەلایـەن شۆڕش گیرابێ, یان تەسلیم كرابێتەوەو لەزیندانەكانی ئێران دا بـێ, بـە بڵاوكردنەوەی ئەو نوسراوە لەناونەچێ و بمێنێ.

دوای یەكدوو مانگێك برادەرانی حیزبی شیوعی لـە چۆمیدا مـەیتێكی بێ سەریان دیبۆوەو ئەو نیشانانەی بۆ كاك سولەیمانیان باس كردبوو, كـاك سـولەیمانی هێنـابووە سـەر ئـەو بـاوەڕە كـە تـەرمی كـاك سـەدیقی ئەنجیری بووەو كوژراوە. بەدوای بێ سەرو شـوێن چـوونی كـاك سـەدیق ئەنجیری و رووداوی تر, ئەوەندەمان رووداوی نوێ و نـاخۆشی دیكە بۆ هاتنەپێش, رووداوە كۆنە دڵ تەزێنەكانی وەبن خۆی دا...

ئەو دەورانە بۆ ئێمـە نـاخۆشترین دەورانـی پێشـمەرگایەتی بـوو لـەنێو شۆڕشـی كوردسـتانی عێراقـدا. لقـی جاسوسـی و پیلانگێـڕی سـازمانی

ئەمنیەتی ئێران بەنێوی (پاراستن) شەو ڕۆژ دژی ئێمە لەپیلانگێڕی ڕانەدەوەستا. هەمووی ئێچمە ناسرابووین و تازە نەدەکرا نەهێنی بین و خۆمان لەژێر چاوەدێری و دواکەوتن و هەڵنانی "پاراستن" بپارێزین. بەزاهیر بە بەرنامەی میللی هاتبوە مەیدان . هەر کەسێك بە بیرو ڕاو بۆچوونی هێندێك لە بەڕێوەبەرانی شۆڕشش نەجوولاباوە, دەکەوتە بەر هێرشی "پاراستن". پاراستن لەکەسانی دژی پێشکەوتوخوازی پێك هاتبوو. بە زاهیر بەربەرەکانی کۆمۆنیزمیان دەکرد, بەلام لەراستیدا وەك گوی لەمست بەرنامەو فەرمانی سازمانی ئەمنیەتی ئێرانیان بەکەسانێکی وەك حەمەی عەزەدۆم و صەدیق ئەفەندیو...بەڕێوەدەبرد. لەخوارەوەش لەکەسانێکی وەك زەکی عەقراوی و غەزالی و ئەحمەد حاجی...کەڵکیان وەردەگرت."[34]

هەروەها لە 15ی ژونی 1989 سەعید کاوە لەنامەیەکی بۆ کەریمی حیسامی لەبارەی بێ سەروشوینکردنی سەدیقەوە دەڵێت:
"ساڵی 1964 کاك سولەیمانی موعینی نامەیەکی بۆ نووسی کە بێتە کوردستان و تاران بەجێ بێڵێ و بی. لەنامەکەدا داوای لێ کردوە کە بێت بەڵکوو لەو سەردەمە مێژوویەدا بتوانێ نەخشی بنەڕەتی هەبێت و ناکۆکی نێو حیزب چار بکات. کاك صدیق دێتە مەهاباد و لەوێڕا برادەرانی حیزب دەیگەننە سونێ. من و مەلا ئاوارەو هاشمی حق طلب

---

[34] سەعید کاوە، ئاوڕێك لە بەسەرهاتەکانی خۆمو ڕووداوەکانی نێو حیزبی دیوکراتی کوردستانی ئێران، چاپی یەکەم، 1996، ل 151-155

(قادر شەریف) لەکوردستانی ئێران بەشاخانەوە لەناوچەکانی دوورو نزیکی کوردستان لەنیچو خەڵك دا دەگەڕاین.

بەنێوی "کۆمیتەی ساخ کەرەوەی ح.د.ك خەڵکمان روون دەکردەوە. زۆری پێ نەچوو کۆنگرەی دوهەمی ح.د.ك لەچیاکانی سونێ دەگیرێ. کۆمیتەی ناوەندی هەڵدەبژێررێ و هێندی کەس لەو کۆنگرەیەدا دەردەکرێن. من و قادر شەریف و مەلائاوارە لەو کەسانە بووین کە دەرکرابووین.

بەلام پاش مانگێك هەیئەتێك لەلایەنن ح.د.ك بۆ بانگ کردنەوەو هاوکاری کردن و دەست بەکاربوون بەدوامان دا هاتن...

من و مەلائاوارەو قادر شەریف هاتینەوە کوردستانی عێراق, کۆمیتەی ناوەندی حیزب بڕیاری کۆنگرەی شکاندو مشاوەرەتی کۆمیتەی ناوەندیان داینێ. کاك صدیق بۆ یەکێتی و پتەوی حیزب لە هەموو دەرفەتێك کەڵکی وەردەگرت و دڵسۆزانە خەریکی کاروبەڕێوەبردنی ئەرکەکانی حیزبی بوو. کاك صدیق بۆئەوەی هێندێك دەستی ئەحمەد تۆفیق کورت کاتەوە هاتە باڵەکایەتی لەگوندی دەربەند لە دۆڵێکا خانوێکمان گرت و دوور لەچاوی دوژمنان پێکەوە لەوی دەژیاین و کادەرەکانی حیزبی و برادەرانی کۆمیتەی ناوەندی جاروبار ئەگەر کارێکی زەروریان هەبایە دەهاتنە دەربەندو پاش وتوێژ دەگەڕانەوە بۆلای سونێ.

هاوینی 1966 بۆ مەسەلەیەکی گرنگی دەرون حیزبی کە مەبەست پتەوکردنی حیزب و نزیك بوونی زیاتر لە پارتی بوو, سەفەرێکمان بەرەو لێوژە کە دەفتەری سیاسیی پارتی لەوی بوو رێك خست. لەوی لەگەڵ حەبیب محەمەدو هێندێك لەئەندامانی دەفتەری سیاسی قسەی

کردو بەرەودوا گەڕاینەوە, شەوێ گەیشتینە (مامە رووت). مامە رووت چەند تەپکێکە لەنێو جەنگڵ و چەند ئەشکەوتێکی تێدایە. لەوێ ئیستگەی رادیۆ کوردستانی لێ بووو کە ئێواران هەواڵەکانی شۆرشیان لێ بڵاو دەکردەوە, لە مامەڕووت شەوێ میوانی کام خالیدی حیسامی بوون. بۆ شەوێ کاك صدیق ئەنجیری دەبوایە بمێنێتەوە, چونکە قەرار بوو بەیانی بچێتە لای مستەفا بارزانی بۆ هێندێك وتوێژ لەسەر وەزعی حیزبو ئەو وەزعەی کە پێکهاتبوو. وە هەروەها لەمەڕ ئەو مەترسیانەی کە رۆژ بەرۆژ بۆ کادرو ئەندامانی حیزب پێکدەهات . دەبوایە منیش بگەڕێمەوە بەرەو دەرەبەند بۆ هێندێك شت کە دەبوایە بکرێن وردە وردە جێگاکانمان بگوێزینەوەو نزیك سنوورو جادەکان چۆڵ کەین. قەرار وابوو کاك صدیق پاش دیتنی بارزانی بگەڕێتەوە بۆ دەرەبەند, بەلام تا سێ رۆژ خەبەرێکی نەبوو. من دوای سێ رۆژ چوومەوە مامەروت لای کاك خالید حسامی و پرسیاری کاك صدیق ئەنجیریم لێ کرد, وەڵامی دامەوە کە چۆتە لای بارزانی و هاتۆتە ئێرەو نەهاری خواردوەوکیسەکەم بۆ پڕکردوە لەتوتن و رۆیشتوە. وەپاش چەند رۆژ جارێکی دی چوومەوە بۆ پرسیار. ئەوجار قسەی پێشووی لەبیرنەمابوو گوتی: کاك صدیق لیباسەکانی خۆی لەسەر چۆمی شوشتو گوتی سەفەرێکی دوورم لەپێشە و زۆرم پێ دەچێ و زۆرم نان بۆ دانێ بەهەرحاڵ کاك صدیق لەمامەڕووت سەری تێداچووو تەنیا کاك خالید حیسامی دەزانی قاتلی کاك صدیق کێیە..

پاش ماوەیەك برادەرانی حیزبی شیوعی عێراق لەچۆمی نێوان گەڵاڵە و دەرگەڵە کەلاکێکی بی سەریان دیتبووەو لەنێونیشانەکانی دەرکەوت کە دەبێ کاك صدیق بێت و کوژرابێ. پێم خۆشە ئەوەشت عەرز بکەم

کە کاك صدیق کەوتبوە بەر رق و تورەیی احمد توفیق چونکە بەراستی پیلانەکانی ناوبراوی بەتەواوی تێك دابوو لێی هەڵوەشاند بۆوە. باڵی چەپی حیزبی هێندێك بەهێز کردبوو. وە بەرەبەرە لەو ئاڵۆزی و ناکۆکی فیکریە دەهاتەدەر. بەداخی گرانەوە لەماوەی ساڵێك دا کادەرکانی حیزبی یەك لەدوای یەك هەریەك بەناوێك و بەهۆیەك لەناودەچوون و نەگبەتی و نەهاتی کە لەلایەن دوژمنانەوە بەرنامەرێژی و طرح رێژ دەکرا روی تی کردبووین و هەر یەك بەلایەکدا تەفروتونا دەکراین.[الهم]

عەوڵای مەلا عوسمان ,ئەمیر قازی, مەلا سەید رەشید, حەسەن رستگارو ئەحمەد تۆفیق و چەند پێشمەرگەیەکی حیزبی دیموکرات لەگەڵ ژمارەیەك لەخەڵکی ئاسوری لەکانی ماسی.

35 ، لەبیرەوەرییەکانم 1970–1975، بەرگی چوارەم, ل 8-10.

شایەتی نۆیەم : خالد ئاغای حیسامی "هێدی"

" لەسەروبەندی ئەوەدا کە پیاوی حکومەت لە هاتوچۆی لای شۆڕشدا بوون بۆ ئەوە کە پێگەی وتوێژ خۆش کەن, یەکێك لەو نێردراوانەی حکومەت بەناوی (زەید ئەحمەد عوسمان) داوای لە بارزانی کردبوو ئیجازەی بدا چاوی بە جەماعەتی ئێزگی بکەوێ‌و ئێوارەیەك کە هەموومان لەزاری ئەشکەوتی ئێزگە لەگەڵی دانیشتبووین پێشمەرگەیەك بانگی کردم وتی وەرە میوانت هاتوە, ئەگەر چووم دوو برادەری جەماعەتی ئێرانی, (سەعید کوێستانی) و (شێرزاد) ناوێك

بوون و گوتیان کاك سەدیق (سەدیقی هەنجیری) ئەوشۆ لێرە میوانی تۆ دەبێ و ئێمە دەڕۆین دوایی دێینەوە لەدوی کاك سەدیقم بردەوە ژوورەکەی خۆم و، پێش ئەو دەمەم ئەو سەدیقەم نەدیبوو، بەلام دوایی کە دەستی بەقسە کرد دەرکەوت مە ئەندامی حیزبی دێموکراتی ئێرانەو، تازە لەودیو ڕا هاتۆتە عێراق و، لەکارو کردەوەی ئەحمەد تۆفیق زۆر ناڕازییە و، دەیوست گۆڕان و ئالوگۆڕ لەبەڕێوەبەرایەتی حیزبەکەدا بەدی بێنێ و بە قەولی خۆی ئەحمەد تۆفیق لغاوکا کە ئاوی بێ لغاوی خواردبۆوە! ئەو کاك سەدیقە دوو شەو لەوێ بوو، ڕۆژی هەوەڵ کتێبێکی دەست دایە و گوتی دەچم لەو بن دارانە دەیخوێنمەوەو ئەگەر بکرێ جلەکانیشم دەشۆم "ئەگەر چاکم لەبیر مابێ".

ڕۆژی دوایی داوای توتن و پێلاوی لاستیکی کردو کە هات دەرکەوی لێم پرسی بۆ نیوەڕۆ دێیەوە؟ گوتی ئەگەر هاتمەوە هاتمەوە دەنا تۆ نانی خۆت بخۆ.

لەو یەك دوو ڕۆژەدا لەگەل باسی چلۆنایەتی کاری حیزبی دێموکرات و هەلوێست و بڕوای خۆی ئەوەشی گوت کە بۆیە هاتۆتە ئەو ناوە بچێتە لای سەرۆك بارزانی لەدێلمان و هێندێك موشکیلاتی حیزبی خۆیانی لەگەڵ باس بکا.

دوای ڕۆیشتنی ئەو هێندەی پێ نەچوو دوو پێشمەرگەی جەماعەتی ئێران لەمەقەڕی شێخانەوە (عەولای مام سەعید) و یەکی تر کە ناوی ویم لەبیر نییە هاتە مەقەڕی ئێزگەو گوتیان جەماعەت گوتویانە لەمێژە نەماندیوە وەڕەزیمان کردوە، دەبێ بچی لەگەڵ خۆت بیهێنی دوو ڕۆژ

لێرە بی, منیش وتم قەیدی نییە ئیجازە لەساڵح یوسفی وەردەگرم دوای نیوەڕۆ دەچین.

کە بوو بە نیوەڕۆ وەختی نان خواردن هاتن پرسیاریان کرد نانی چەند کەستان بۆ بێنین, من گوتم نانی چوار کەس, عەولای مام سەعید گوتی بۆ چوار کەس ئێمە سی کەسین. گوتم سەدیقی هەنجیری لێرەیە و پێش نیوەڕۆ وەدەرکەوت و ناشزانم دێتەوە یان نا بەلام ئەگەر هاتەوە با بی نیوەڕۆ نەبیٚ, گوتی کورە خوا دەزانیٚ سەری خۆی بۆ کویٚ هەلگرتووە باوەڕ مەکە بێتەوە, گوتم ئەگەر نەهاتەوە با نانەکەی بەرنەوە.

ئێمە سیٚ کەس نیوەڕۆمان کرد و حازربووین بڕۆین بۆ شێخان و کاك سەدیق نەهاتبۆوە, لەبەر ئەوە نانەکەی ویمان لەگەڵ قاپ و کەوچکەکانی تر لەدەرەوە لەبەردەم دەرگای ژوورەکە دانا و دەرگامان داخست و رۆیشتین بۆ شێخان, دوایی سەعید کوێستانی هاتەوە هەوالی پرسی گوتم رۆیوە نەهاتۆتەوە ئەویش رۆیی.

کاك سەدیق لەورۆژەوە بیٚ سەروشوێن چووکەس نەیزانی چی لێهاتووە, بەینێك دوای ئەوە گوتیان باوکی لە مەهابادەوە هاتووە بەپیٚ و شوێنیەوە و, چۆتە لای بارزانی و وادیار بوو ئەویش سەری لیٚ هەلنەکردبوو.

...یەك دوو تێبینی لەسەر ناڕاست بوونی وتەکانی سەعید کوێستانی هەیە کە نابیٚ لێرە بەسەریاندا باز بدەم: یەکەم هەر سەدیق میوانی من بووە نەك ئەویش کە دەلیٚ شەو میوانی ئەو بووین, دووهەم: لەجارێك زیاتر بەدوای هەوالی سەدیقدا نەهاتۆتەوە کە دەلیٚ جاری دووەم

چووم, ئەو جارەش چۆن هاتوەو چۆن رۆیـوە هـەموم دەق و دۆغـری پـی گوتـوە, سێهەم : سـەدیق هـەر لـەمنی نەویسـتووە نـانی زۆر بـۆ دانـێم و نەشیگوتوە سـەفەری دوورم لەبـەرەو, ئەگـەر گوتباشـی لـەو بـن بەردانـە من هیچ تەبەکە نانم لـەلا نـەبوو لەبەردەسـتی دانێم و هیچی واشم لـەلا نـەبوو پـزووی ریچـگەی پـیّ بکێشـم و بـۆی نزیـك کەمـەوە و ئەوانـە هـەر راش نەبردوون و هەمووی سەعید خۆی سازی کردوون...

" لێرەدا دەبیّ پیرۆزبایی ئەو کەشفە گەورەیـە لـە کـەریمی حیسـامی و حەسەنی رستگارو هەڤاڵە دڵسۆزەکانی!! تری سەدیقی هـەنجیری بکـەم منیش وەك ئـەوان هـەر ئـەوەم پـی باشـتر بـوو کـە لـە شـرت وگوم بـوونی سـەدیقی هـەنجیری گـەڕێن هـەتا بیسـت سـی سـاڵێك پێدەچـیّ و دوایـە بەسەر کەسێکی دا بێنن و لێی گەڕێن بەو شەرتە کـەس نەپرسـیّ: ئـەری کاکە ئەوە چۆن بوو ئێوە ئەو ماوە دوورو درێژە گوێی خۆتان لیّ ئـاخنی بـوو , ئـەوڕۆ لـەنویّ هەڵەسـونتان هێناوەتـەوەو فرمێسـکی بـەدرۆی بـۆ هەڵدەوەرێنن.

کیّ رێی لیّ گرتبوون ئەگەر لەجەنگەی ون بوونەکەیدا هاتبان و هەر لە ئێرگەوە هەتا ئـەو جێیە کە لێی بزر بـووە لێتـان کۆڵیبـاوەو, زانیباتـان ئەو کەلاکەی حیزبی شیوعی دۆزیویەتـەوەو, بەداخـەوە بۆتە بـەرماوی قـەل و داڵ و گـورگ و رێـوی کێیـەو, چـۆن کـوژراوەو چـی وای پێـوە نیشــانی بــدا ئــەوە ســەدیقە یــان نــا کــە ئــەو دەم شــوێنی تــاوان و تاوانبـاریش چاکتر هەڵدەگیرا چونکە نویّ بـوو , یـان دەترسـان لـەوەدا پێـی خۆتـانی " لـە باڵـەکانی راسـت و چـەپی حیـزب" بێتـە نێـویّ و ریسواتان کا."

دیـاره شـك و گومـانی وان بەڵگـەو مـەدرەك و هـەبوونی سـەبەب و هۆكاریشی لەسەر گومان لێكراوەكان پێویست نییەو, هەر تەنیا قسـەی خۆیـان بـۆ بەهەڵـەبردنی خـەڵك‌و داپۆشـینی گەندەڵكاریەكـەیان بـەس و باوەڕپێكراوە!!

خۆ ئەوان باش دەزانن كە سەدیقی هەنجیری لە كوردستانی عێراق نـە دوژمـنی هـەبوو نـە كـەس دەیناسـی نـە بەچاك و نـە بـە خـراپ‌و منـیش هەروەك ئەو خەڵكەی تر هەتا ئەو رۆژە نەهاتۆتە ئێزگە نە قەتم دیوە, نە هـەڤاڵ حیـزبیم بـوە, نـە وردە حیسـابم لەگـەڵی بـووە, نـە شـەریكە مڵكـم بوە, نە خەڵكی شارێكیش بووین كە شتێكمان لە بەیندا بووبێ ئیتر مـن بۆ دەبێ ئاگام! لە كوژرانی سەدیقی هەنجیری بووبێ ئاخر نابێ ناوێكی هەبێ؟

من لە ئەشكەوتی سەردیمانی بەخۆم و دەمانچەیەكەوە ئەگەر ئاگام لـە كوژرانی سەدیقی هەنجیری لەسەر رووباری دەرگەڵـە رێگـەی سـێ چـوار سـەعات دوور هـەبێ دەبـی بـۆ چـوون و هاتنـەوە بـاڵم گرتبـێ و كـڵاوی سەخرە جنـدیم لەسـەرنابێ بـەڵام ئەگـەر واش بـێ وەڵامـی ئـەو پرسـیارە هەر دەمێنێ كە ئەنگێزەو هاندەری من لەو باڵگرتنەدا دەبێ چی بووبێ؟

هەموو كەس دەزانێ لـە كـوردەواری كـەس نیـە میـوان رووی تـی نـەكا, هەركەس لەقەدەر خۆی و كەسیش هـەر قسـەو هەسـتان و دانیشـتنێكی میوان كردی نـاینوسێ و لەبەری ناكا بۆ ئەوە كە سبەینی بیكاتـە بەڵگـە و, مـن كەشـف و كەراماتیشـم نـەبوو كـە سـەدیق ون دەبـێ هـەتا كـەنگی هاتوەو كەنگی رۆیوە و چی گوتوە هەموو لەبەركەم‌و دوایی بـۆ خـەڵكی بگێڕمەوە.

لەبەر ئەوە من هەرچەند تاوانی ون بوونی سەدیقی هەنجیری ناخەمە ئەستۆی کەسێکی تایبەت بەڵام بەدڵنیاییی دەڵێم کە ئەندامانی حیزبەکەی خۆی نەبێ کەسی تر دەستی لەوەدا نییەو, کوشتنی سەدیقی هەنجیری هیچ دەردو ئیحتیاجێکی هیچ کەس چارە ناکا. ململانێی حیزبی لێ دەرچێ جا ئەگەر لەبەر شێوەی بیرکردنەوەی, ئەگەر لەبەر ئەو زانستەی پێیان شك دەبردو ئەگەر ئەوانە هەردووکیان بێ. هەڤاڵەکانی سەدیق پاشەڕۆژی چالاکی سەدیقیان لە کوردستانی عیراق بەو زانستەوە لەبەر چاو بوو و, دەیانزانی زۆر پێ ناچێ دەستی نەخوێندەوارو لێنەهاتوەکان دەبەستێ, هەڵیان دەپەسێرێو ئەو دەم پەژیوانی دادیان نادا. جا بۆچی بێڵن وای لێ بێ و , کار! بدەنە دەست خۆیان؟[36]

[36] ئاوێنەی شکاو یان بیرەوەریی هێدی, چاپی دووەم, هەولێر , 2008, ل 165–174.

باسی سێیەم : سەرنجێك لەسەر تاوانی بێسەروشوێنكراوێكی بێ گڵكۆ و مەزار "سەدیقی ئە نجیری"

ئەمێستا بەپێشکەشکردنی ئەو زانیاریی و گێڕانەوە جۆراوجۆرانەی لەباسی یەکەم و دووەمدا هاتوون سەبارەت بە کەسایەتیی و تێڕوانین وئاکاری سەدیقی ئەنجیری و دۆخی ئاڵۆزو پەرتی نێو خودی حیزبی دیموکراتی کوردستان و هەروەها هەلومەرجە دژوارەکەی باشووری کوردستان کە لە قۆناغی جوڵانەوەیەکی چەکداریی نابەرامبەردا بوو لەگەڵ رژێمی عێراق و لەنێوخۆشی خۆیدا لەبارێکی نالەبارو دووبەرەکیدا دەژیاو ئێرانیش وەك دەوڵەتێکی خاوەن بەرژەوەندیی لەرێگەی دەزگا سیخوڕییەکانییەوە دەستی تێخستبوو..هتد, هەموو ئەمانە تاڕادەیەك لەدۆسیەی تاوانی بێسەوشوێنکردنی سەدیقی ئەنجیری دا وێنەیەکمان سەبارەت بە قوربانییەکەو دۆخی تاوانەکە دەخاتەبەرچاو. هەروەها, بەلەبەرچاوگرتنی ئەوەی خودی سەدیقیش ئەندامێکی کۆمیتەی ناوەندی حیزبی دیموکراتی کوردستان بووەو لەو حیزبەشدا بەوهۆیەی کە لەدەورانی کۆماری کوردستانەوە هەڵسوڕاوەو رێبەرێکی زیندوکەرەوەی حزب بووە , بە یەکێك لە کادرە قەدیمییەکان دەناسرێت, چەسپاویشە کە ناوبراو کێشەی شەخسیی و ناکۆکیی و مەسەلەی خوێن و تۆڵەو شتی ئەوتۆی کۆمەڵایەتیی لەگەڵ هیچ کەس و لایەنێك نەبووە, هەربۆیە ناکرێ تاوانی بێسەروشوێنکردنەکەی بە تاوانێکی ئاسایی بدرێتە قەڵەم و دەبێ بەتاوانێکی سیاسیی یان وردتر "تەسفیەی سیاسیی" بژمێردرێ.

دیارە ئەنجامدانی تاوانێکی ئەوتۆش بەتەنیا لەئەستۆی تاوانکارێکدا نییە, کە بەهۆی هەڵچوونێکی لەناکاو و لەدۆخی تورەبوونێکدا دەستی چووبێتە خوێنی قوربانییەکەی, بەڵکو ئۆباڵەکەی لەئەستۆی "گروپێك یان چەند کەسێکە" کە خاوەن رابردوویەکی تاوانکارین و هێند بەئەزموونن کە بە شێوەیەکی زۆر ورد رەگەزەکانی ئەو تاوانەیان لە قۆناغەکانی (هۆکار، بیرلێکردنەوە, پلاندانان, ئامادەکاریی , جێبەجێکردن و دواتر شاردنەوەی شوێنەواری تاوانەکە) جێبەجێکردووە, بەجۆرێك وا نزیکەی نیو سەدە بەسەر ئەو تاوانەدا تێدەپەرێ هێشتا لەلایەن هیچ دەزگایەکی یاسایی و فەرمییەوە هەوڵێك بۆ ئەنجامدانی لێکۆڵینەوەیەکی تاوانکاریی ورد نەدراوە کە سوود لە هەموو شێوازەکانی هاوچەرخی گەران بەدوای تاوانکارێکی نادیاردا ببینێت, تاوەکو لەرێگەی پشکنینی تەرمی قوربانییەکە (ئەوەی کە لە دۆسیەی سەدیقی ئەنجیری دا ونە و تا ئێستا سەدیق کەسێکی بێ گڵکۆ و مەزارە) و گەران بەدوای ئەو چەکەی تاوانەکەی پێکراوە , هەروەها لێپرسینەوەی گومانلێکراوان و وەرگرتنی قسەو بۆچوون و دانپێدانانەکانیان, کێومالکردنی شانۆی تاوانەکەو کۆکردنەوەی بەڵگە مادییەکان و بەراوردکردنیان, دەسترِاگەیشتن بە بەڵگە نهێنییەکان (کە بێگومان لەدۆسیەی سەدیقی هەنجیری دا, چ دەزگای سیخوری ساواکی ئێرانیی کە سەدیقی ئەنجیریان بە ئۆپۆزسیۆنێکی دژ بەرژێمی شاهەنشاهیی ناساندووەو دواتریش دانپێدانانی ئەو کەسانەیان وەرگرتووە کە لەم دۆسیەدا پەنجەی تۆمەتباریان بۆ درێژ دەکرێ, یان پارتی دیموکرات و سەرکردایەتی شۆرشی ئەیلول بەسەرۆکایەتی مەلامستەفا بارزانی کە تەنیا هێزی بالادەست و خاوەن بریاربوون لەو

ناوچـــەیەی تاوانەکـــەی تێــدا کــراوە, چ خــودی حیزبــی دیمــوکراتی کوردســـتانیش کـــە بـــەدوای زانـــینی چارەنووســـی ســـەرکردەیەکی بێسەروشـوێنکراویدا کـەوتووە, نـاکرێ هـەروا بێباکانـە بەسـەر ئـەو تاوانـــەو بکەرەکانیـــدا تێپـــەڕین و لێکۆڵینـــەوەی خۆیـــان لـــەبارەوە نـــەکردبێ!!) بەڵگـــەی یاســـایی چەســـپاو بخاتـــە بـــەردەم دەزگـــای دادپـــەروەریی و تاوانکـــاری راســـتیینە لـــەم دۆســـیەدا ئاشـــکرابێت و دادپەروەریی بچەسپێت!!

بەهەر حاڵ , ئێمە لەم کۆڵینەوە مێژووییەدا, جگە لە گەڕانەوە بۆ قسە وتراو و بیستراو و نووسراوەکانی شایەتحاڵ و بایەخدارانی دۆسیەی بێسەروشـوێنکردنی سـەدیقی ئـەنجیری و پێشکەشـکردنی سـەرنج و تێبینی و ئاراستەکردنی هێندێك پرسیارو دەرخستنی هەندێ بۆچوون چارەو رێبازێکی دیکەمان لەبەردەمدا نییە تـاکو هـەڵهێنجان و وەڵامێك بۆ هۆکاری تاوانەکەو ئاماژەیەك بە ئەنجامدەرانی بخەینە بەرچاو کە مـەرج نییـە لەسـەدا سـەد راسـت بـن هـەتاکو وەك وتـرا لـەرێگای لێکۆڵینەویـەکی تاوانکارییـەوە راسـتیی و ناڕاسـتیی شـتەکان لـێکتر جیانەکرێنەوەو ئەو بۆچوونانە نەسەلمێنرێت.

دیـارە بەشێکی بەرچاوی ئەوانـەی قسـەیان لـەم بابەتـە کـردوە وەك : سـەعید کـاوە[37] , مـەلا رەسـووڵ پـیش نمـاز, حەسـەن رسـتگار, مـەلا

---

[37] سـەعید کـاوە لـە بیرەوەرییـەکانی نووسـیویەتی : " کـەمتر لـە سـەد میترمـان لەگـەڵ بنکـەی مـەلا مسـتەفا نێـوان هـەبوو. ئەحمـەد تۆفیـق لـەبن دەسـتی مەلامسـتەفادا بەرنامـەی تـاوان و مرۆڤکـوژی داڕشـــتبوو...هەمووەمان لاوی خـــوین گـــەرم بـــووین, لـــەهیچ شـــتێك نەدەترســـاین و نەدەپرینگاینەوە...پێمان وابوو ئەگەر رۆژێك بچینە لای مەلامستەفای بارزانی و کردەوەی نێوخۆیی کـاك ئەحمـەدی بـۆ بـاس بکـەین, جگـە لـەوەی پشـتیوانی مـان لێـدەکا و بـۆ کـاری سیاسـیش دوای هەرشتێکی لێ بکەین و بۆ هەر هەرەکەتێکی سودی کوردی تێدا بێ یاریدەمان دەدا, ئێمـە لاوی بێ

محەمـــــەدی خـــــزری, و حەمـــــەدەمینی ســـــیراجی, هۆکـــــاری بێسەروشـــوێنکردنی ســـەدیقی ئـــەنجیریان بـــۆ ململانـــێ و ناکۆکییـــە نێوخۆییەکانی نێو خودی حیزبی دیموکراتی کوردستان گەڕاندۆتـەوەو رێبەری یەکەمی حزبیان کە ئەحمەد تۆفیقە بە پلاندارێژەری ئەو تاوانـە تۆمەتبار کردووە[38] گوایە سەید حەسەنی ئیسحاقی برازای راسپاردووە لەگەڵ سێ پێشمەرگەی تردا بەناوی مراد رەسوڵ عەلی لەیلان و مراد حاسڵ و محەمەدی میرزا عەولاّ ئەو تاوانە ئەنجام بدەن.[39]

ئـەزمون و دڵ پـاك و سـادە لەسـەر ئـەو بیروبۆچـون و نیـازە پاکـە هـەنگاومان هەلـدێناوە, ئـیتر نەمانـدەزانی لـەنێوان بـارزانی و ئـەحمـەد تۆفیـق دا چ دەگـوزەرێ چیان کـردوەو چ گرێدراوەیـەکیان بەیەکەوە هەیە!

بەڕاستی ئێمەی لاوو تازەپێگەیشتوو تا بڵێی بێ تەجروبەو ئەزمون بووین. ئەوەی بە زاهیر دەمان دیت هـەر ئـەوەشمان دەزانـی, نـەمان دەزانـی دنیا هـەر ئەوەنـدە نیـەو هـەزارو یـەك فڕوفێڵ و بەندو بەستی تێدایە! ئێمە ئاگاداریمان بەسەر هیچ شتێکدا نەبوو."

بڕوانە: ئاوڕێك لەبەسەرهاتەکانی خۆم و رووداوەکانی نێو حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران , ل 85–86.

[38] کۆنگرەی دووەمـی حیزبـی دیمـوکرات و کارەکـانی پێشووی ئەحمـەد تۆفیـق بەشێکی هۆکـاری ناکۆکییـەکانی نێـوان ئەحمـەد و سـەدیق پێکـدەهێنا , بـەگوێرەی راپـۆرتێکی سـاواك ,لـەکۆنگرەی دوومـدا, سـەدیقی ئـەنجیری پێـی لەسـەر ئـەوە داگرتـووە کـە دەبێـت نـاوی عـەیزی یوسـفی و غـەنی بلوریان بهێنری و رێزیان لێ بگیرێت و بە ئەندامی کۆمیتـەی ناوەنـدی دابنـرێن, هـەروەها مەسـەلەی لێپرسینی چارەنوسی ئەسعەدی خودایاریشی لەکۆنگرەدا ورووژاندو. بڕوانە:

چپ در ایران, موضوع علت اختلاف صدیق انجیری آذر و احمد توفیق و تشکیل سومین کنگره در عراق, تاریخ: 45/1/8, شماره 212. ل 453.

[39] بـەپێی راپـۆرتێکی لقـی سـاواك لـە ئازەربایجـانی غـەربی, دوو پێشـمەرگەی حیـزب بـەناوی مـەلا ئیسـماعیل خـەڵکی لاهیجـان و شـاتمان کـە خـەڵکی گەورکـە پـپتر چوونەتە لای سـەدیقی ئـەنجیری لەدەربەنـد و دانیـان بـە پەیوەنـدی نێـوان ئـەحمـەد تۆفیـق و تـاقمی مـورادی شـیرێژ نـاوەو بەڵگـەیان خستۆتە بەردەست, راپۆرتەکە دەڵێت پاش کوشتنی سەدیق ئەو بەڵگانە سەرنگون بوون. بڕوانە:

چپ در ایران , از ساواك استان اربایجان غربی به تیمسار ریاست سازمان و کشور, عنوان: درباره سالار حیدری , تاریخ: 46/4/22, شماره: 2062/ه, ل 417.

عەبدوڵڵا حەسەن زادە لەوەڵامێکدا سەبارەت بە دەرکردنی ئەحمەد تۆفیق لەحیزبی دیموکرات, باسی مەلا سەید رەشید دەگێڕێتەوە کە ئەندامێکی رێبەری حیزب بووەو لەگەڵ ئەحمەد تۆفیق لەناوچەی کانی ماسییەوە لەبەرواری بالاوە لەساڵی 1969خۆیان ڕادەستی حکومەتی عێراق کردبوّوەو لەبەغدا لێی جیابۆوە, گوایە هۆکاری جیابونەوەکەشی دانپێدانانی خودی ئەحمەد تۆفیق بووە بە کوشتنی سەدیقی ئەنجیری.

مەلا سەید رەشید   عەبدوللّلای حەسەن زادە

حەسەن زادە, دەڵێت: " کاک مەلا سەید رەشید بۆ خۆی بۆی باسکردین کە لەسەر چی لێی جودا بۆتەوە. گوتی کە رۆیشتین هەر کە لە چیای "پیرس" دەهاتینە خوارێ "پیس پیس" بۆی گێڕامەوە کە

سەدیقی ئەنجیری ئەو کوشتویەتی."[40] هەروەها محەمەدی خزری دەڵێت کەریمی حیسامی لەساڵی 1980دا پێی وتوە کە محەمەدی میرزا عەولا دانی بەوەدا ناوە کە لەگەڵ سەید حەسەنی ئیسحاقی ئەو کارەیان کردووەو سەید حەسەنیش لە کاتێکدا گەڕاوەتەوە بۆ ئێران چۆنیتی کوشتنی سەدیقی لە دەمی لێکۆڵینەوەی ساواکدا دانپێداناوەو پاش شۆڕشی ئێرانیش ئیتلاعات بانگیان کردووەو لەوبارەیەوە لێکۆڵینەوەیان لێ کردووە.[41]

شایەنی باسە, مەلا سەید رەشید پاش جیابونەوەی لە ئەحمەد تۆفیق و هەتا ساڵی 1979 بەنووسین هیچ شتێکی لەم بارەیەوە نەنووسیوەو وەك بەڵگەش هیچی نەخستۆتەبەردەست, تا ئێستا هیچ وێنەیەکیش لەو دانپێدانانەی گوایە سەید حەسەن بۆ ساواکی درکاندوە بڵاونەکراوەتەوەو خودی حیزبی دیموکراتیش کە ساڵی 1979-1980 لە مەهابادو رۆژهەڵاتی کوردستان خاوەن پێگەو دەسەڵات بووە بەلای سەید حەسەنی ئیسحاقیدا نەچوون! جگەلەوەی خودی نووسەری ئەم کۆڵینەوەیە چەندین جار لەگەڵ سەید حەسەندا بە تەلەفۆن قسەی کردووەو سەبارەت بەو تۆمەتبارکردنە لێیپرسیوە, ناوبراو هەمیشە بەتەواوی رەتیکردۆتەوە کە دەستی لەتاوانی بێسەروشوێنکردنی سەدیقی هەنجیری دا هەبێت و راشیگەیاند کە ئەو تۆمەتبارکردنانە قسەی بێ بنەمان و لای ئەو هیچ ئیعتیبارێکیان نییەو بۆخۆیان باش دەزانن کێ لەپشت ئەو تاوانەوەیە!

---

[40] ئەزموونی خەبات, ئاوڕێك لەژیان و خەباتی عەبدوڵڵا حەسەن زادە , وتووێژی هەیاس کاردۆ, هەولێر, 2011, ل 81.

[41] محەمەد خزری , سەرچاوەی پێشوو, ل 122.

ئەحمەد تۆفیق

دواتر پێویستە ئەو پرسیارانەش لەبیرنەکرێن کە ئەحمەد تۆفیق پێش ئەنجامدانی تاوانی بێسەروشوێنکردنی سەدیقی ئەنجیری، بەماوەی مانگ و نیوێك لەلایەن مەلا مستەفای بارزانییەوە لەناوچەی باڵەکایەتی بۆ گوندی کانی ماسی بەرواری بالاّ کە سەر بە ئامێدییە لەسەر سنوری تورکیا دوورخرابۆوە، ئەوەش راستییەکی چەسپاوی مێژووییە، باشە کەسێکی دوورخراوە لەگوندێکی سەر سنوورو لەژێر چاودێری عیسا سوارو ئەسعەدی خۆشەوی بارزانی، دەتوانێ پلانێ بۆ بێسەروشوێنکردنی سەدیقی هەنجیری دابرێژرێ کە لەمامەرووت لەلایەن سەعید کاوەی هاوڕێیەوە لەماڵی خالید ئاغای حیسامی بەمەبەستی بینینی مەلا مستەفا بارزانی جێهێڵراوە، پلانێ کە نە ئەو کات و تەنانەت دوای نیو سەدەش لە جێبەجێکردنی سەرەداوەکانی و تاوانکارەکانی بەناڕوونیی و نادیاریی بمێننەوە ؟!!!

سەلاحودینی موهتەدی, کە پێشتر پێی وابووە ئەحمەد تۆفیق تۆمەتباری یەکەمی تاوانی بێسەروشوێنکردنی سەدیقی ئەنجیرییە, لەوەڵامی پرسیارێکدا سەبارەت بەو بابەتە دەڵێت:" شتێکم بیستووە! کە ئەوە گومانی خستۆتە سەر ئەم بۆ چوونەم! ئەویش ئەوەیە گوایە صەدیقی ئەنجیری وەختێك کوژراوە, کە ئەحمەد تۆفیق لە سۆران نەماوە, تەبعید کراوە بۆ بادینان و لەبەرواری بالا بووە , ئەگەر ئەمە تەحقیق بکرێ لەبارەی تەئریخی جەریمەکەوە کەی بووە؟ ئەحمەد تۆفیق لەکوێ بووە؟ ئەمە تاڕادەیەك دەردەکەوێ کە دیارە ئەگەر وابووبێ و لەبادینان بووبێ!!؟ ئەحمەد تۆفیق لەوێ ڕا دەستی نەبووە ئەم کارە بکات, بەلام ! حەسەنی برازای لەوێ مابووەوە!!؟ لەبەر ئەوە دوور نییە سەرکردایەتی شۆڕش , چ بە ئاگاداری ئەحمەد تۆفیق, چ بێ ئاگاداری ئەحمەد تۆفیق! من باوەر ناکەم ئەحمەد تۆفیق بۆ خۆی ئەم کارەی کردبێ!!؟ بەلام دوور نییە سەرکردایەتیی شۆڕش کەڵکیان لە حەسەن وەرگرتبێ!, هەرچەن ئەم سەرکردایەتییە پان و بەرینە و ئەو هەموو پێشمەرگەو ئەو هەموو خەڵکەی لەبەردەستدا بووە! موحتاجی ئەوە نەبوو بە حەسەن ئیش بکات."[42]

لەلایەکی ترەوە, کەسانێکی دیکە هەن کە تاڕادەیەکی باش ئاگاداری رووداوەکانی ئەو سەردەمەن, پێیان وایە کە ئەحمەد تۆفیق لە رووداوی بێسەروشوێنکردنی سەدیقی ئەنجیری دا رۆڵی نەبووە. کاك رەئووف مەلا حەسەن کەماوەیەك بەرپرسی بنکەی (سونێ)ی حیزبی دیموکراتو کاتی روودانی تاوانەکەش لەبنکەی شێخان بووە کە

---

[42] تراژیدیای براکان, ل 141.

ئەوکات پێشمەرگەکانی حیزبی دیموکراتی لایەنگری ئەحمەد تۆفیقی لێ بووە ، لەوەڵامی پرسیارێکدا, کە ئایا ئەحمەد تۆفیق چ دەستێکی لەو بێ سەرو شوێن کردنەی سەدیقدا هەبووە؟:

نووسەر لەگەڵ وەستا رەئوف مەلا حەسەن

وتی: " نا وەڵاهی کاك ئەحمەد تۆفیق ئەوکات زیاتر لەمانگێك بوو لەو ناوە دوور خرابۆوە، چەندە گورگ پەیوەندییان بەخوێنەکەی یوسفەوە هەبووە، ئەحمەدی بێ ئاگاش هەر ئەوەندە دەستی لەو کارەدا هەبوو, بەڵام ئیدی قەڵەم بەدەستی دوژمنەوەیەو چەند ساڵە هەر تاوانێکی کراوە هەوڵدەدەن بیسون بەسەری ئەحمەددا کە دیارە نەماوە تا بەرگریی لەخۆی بکا.[43] هەروەها لەوەڵامی پرسیارێکدا سەبارەت بەسەید حەسەنی ئیسحاقی کە ئایا کەسێکی تاوانکار بووە؟! بەپێکنینەوە وەڵامی دایەوە :" سەید حەسەن گەنجێکی قۆشمە بوو

---

[43] چاوپێکەوتن، سلێمانی، 2006/4/13.

ئێمە هەمیشە گاڵتەو شتی وامان لەگەڵ دەکرد هی ئەوە نەبوو پیاوکوژو فڕێنەر بێت و تاوانی ئاوا گەورە ئەنجام بدات و بیشارێتەوە!!"[44]

هەر لەو بارەیەوەو لەچاوپێکەوتنێکدا (حەمەی عەزیز کە ناسراوە بە حەمەی عەزە دۆم)و ئەو کاتە سکرتێری مەکتەبی سیاسی پارتی بوو, وتی: "من رۆڵی ئەحمەد تۆفیقم لە بێسەروشوێنکردنی سەدیقی ئەنجیری لەکەسانی دژ بە ئەحمەدەوە بیستووە، جارێك بۆ خۆم ئەو مەوزوعەم لەگەڵ ئەحمەددا کردەوە، ئەحمەد واباسی لەمەسەلەکە دەکرد وەك ئەوەی کەسێکی دۆستی لەدەست چووبێت، نەك وەك ئەوەی کەسێك بووبێت کە بۆ خۆی دەستی لە لەنێوبردنیدا هەبووبێت."[45]

لێرەشدا دەتوانرێت چەند پرسیارێك بکرێت ئەویش ئەوەیە ئەگەر ئەحمەد تۆفیق یان سەید حەسەنی ئیسحاقی برازای ئەنجامدەری ئەو تاوانە بن, ئەوە چۆن بووە سەرکردایەتی شۆڕش و خودی مەلامستەفاش سەبارەت بەو تاوانە کاردانەوەیان نەبووە؟! خۆ ئەحمەد تا نزیکەی 4 ساڵ پاش ئەو رووداوە تەبعیدی بارزانی بوو لە کانی ماسی و دەتوانرا بە کۆڵینەوەیەك هەموو وردەکاریی رووداوەکەیان لێوە بزانیایە! بەڵام ئەوەی لەو قۆناغەدا بیستراوە تەنیا پرۆپاگەندەی بوونی دەستی ئەحمەد تۆفیقە لەو تاوانەدا!

هەروەها سەید حەسەنی ئیسحاقیش پاش ماوەیەکی کەم لەو

---

[44] هەمان سەرچاوە.

[45] چاوپێکەوتن، سلێمانی، 2006/4/21.

رووداوه, ئەحمەد تۆفیقی لەکانی ماسی جێهێڵاوەو لەگەڵ ئیدریس بارزانیدا بووه کە ئەو دەم ببووه بەرزترین فەرماندەی شۆڕش و لەجیاتی ئەحمەد تۆفیق ببووه دەستە راستی مەلا مستەفا. محەمەدی خزری لەم بارەیەوە دەڵێت:" رۆژێك لە چۆمان لە پێش چایی خانەی شێخ ئەحمەد دانیشتبووم, چاوەڕوانی ماشینم دەکرد بگەڕێمەوە بۆ خەلان. لەو کاتەدا دوو ماشێن لەندوەری پڕ بارزانی هاتن لە چۆمان رایانگرت و سەفەریەکانی دابەزین. حەسەنی برازای ئیسحاقی لە لەندوەرێك هاتەدەر. کە سەرنجی داو منی دیت, هات بۆ لام و سلاوی کردو یەکترمان ماچ کرد. زیاتر لە ساڵێك دەبوو یەکترمان نەدیتبوو. دەستمان کرد بە حاڵ و ئەحواڵ پرسین, ئەحواڵی کاك ئەحمەد تۆفیقم پرسیار کرد. حسن گوتی من دەگەڵ کاك ئەحمەد نەماوم. دەگەڵم نەدەحاواوە! چەکەکەم بۆ جێ هێشتووه, هاتوومەتەوە ماڵە مەلا مستەفای. من لەو کاتەدا کاك ئیدریسم نەدیتبوو, هەتا کاك ئیدریس بانگی حەسەنی نەکرد, نەمزانی کە حسن لە ماشینی کاك ئیدریس دابەزیوه. پرسیارم لێ کرد نیازت هەیه چ بکەی؟

گوتی: هیچ من ئەوه جارێ لە ماڵی بابی گەورەم-مەلا مستەفا! حسن زۆر بە پەلە بوو خۆحافیزی کردو دەگەڵ کاك ئیدریس بەرەو حاجی ئۆمەران رۆیشتن. ئیدی حسەن م نەدیتەوەدوای ماوەیەك زانیمان کە کاك ئیدریسی رەحمەتی حسنی بردۆتەوە ئێران و لای ساواك ئەمینی کردۆتەوه؟!"[46]

[46] محەمەدی خزری, سەرچاوەی پێشوو ل 120-121.

ئیدریس بارزانی

شایەنی باسە, ماوەیەکی کەم پێش بینینی حەسەنی ئیسحاقی لەگەڵ ئیدریس بارزانی لەلایەن محەمەدی خزرییەوە, هەوڵەکان بۆ ئاگادارکردنەوەی مەلامستەفا و سەرکردایەتی شۆڕش و پارتی سەبارەت بە رووداوی بێسەروشوێنکردنی سەدیقی ئەنجیری لەئارادا بوو. سولەیمانی موعینی (فایەق) لەگەڵ چەند پێشمەرگەیەکی وەك عەبدوڵای موعینی, مەلا مەحمود زەنگەنە , مەلا قادر لاچینی, مونتەقیم قازی, سەردانی مەکتەبی سیاسی و مەکتەبی تەنفیزی پارتیان کردووەو هەواڵی ئەو تاوانەیان پێگەیاندون. هەروەها حەمە رەسوڵی باوکی سەدیقی ئەنجیری لە ئێرانەوە بۆ سۆراغی کوڕەکەی, خۆی گەیاندبووە باشووری کوردستان و سولەیمانی موعینی نامەیەکی بۆ نوسیبوو تاکو بیگەینێتە مەلامستەفاو پاش رادەستکردنی نامەکە

بەبارەگای بارزانی بۆ خۆشی لە خەلان لەکاتی بەرێکردنی وەفدی حکومەتی عێراق لەلایەن بارزانیەوە چاوی بە مەلامستەفا کەوتووە.

محەمەدی خزری کە خۆی لەگەڵ حەمە رەسوڵدا بووە, بەمشێوەیە باس لە دیدارەکەی نێوان هەردووکیان دەکات:

" کاک حەمە رەسوڵ بەرەو بارزانی رۆیشت, کاک ئیدریس گوتی: مامە کارت بە کێ یە؟ بارزانی سەرنجی نەدابۆیە. ئیدی کاک حەمە رەسوڵ بە دەنگێکی بەرز و کەمێ ویقارەوە سێ چوار میتر دوور لە بارزانی گوتی: سەلاموعەلێکم سەرۆک بارزانی!

بارزانی سەرنجی دایەو زۆر بەڕێزەوە وەڵامی سڵاوەکەی داوە, فەرموی : مامە کارت بە من هەبوو؟

...کاک حەمە رەسوڵ ئەو جارە گوتی جەنابی سەرۆک بارزانی من بابی سەدیقم.

بارزانی : سەدیق کێ؟

: سەدیقی ئەنجیری ئازەر, ئەندامی ك. ناوەندی حیزبی دیموکراتی کوردستان, گوایە ماوەیەك لەوە پێش بەنیازی چاوپێکەوتن بۆ خزمەت جەنابتان هاتووەو میوانی کاك خالیدی حیسامی بووە لە رادیۆی شۆڕش. ئیتر لەو دەمەوە کەس چاوی پێی نەکەوتۆتەوە و بێ سەرو شوێنە!

بارزانی: چەند شەو لەوەپێش هەر تۆ نەبووی نامەیەکت بۆ ناردبووم؟

گوتی: بەڵێ سەرۆك من بووم.

لەو کاتەدا کاك ئیدریس لە تەنیشت بارزانی ڕاوەستابوو, بارزانی فەرمووی : ئیدریس! من نەگوتە تە!

گوتی بەڵێ ئەزبەنی, من پێم گوتوە کە , ئێمە تەحقیق دەکەین ئینشالاکورەکەت وەدی دێ و ناڕەحەت مەبەو...

بارزانی زۆر بە میهرەبانی دڵی کاك حەمە رەسوڵی داوە :

گوتی: مامە ناڕەحەت مەبە ئێمە هەوڵ دەدەین بۆ دۆزینەوەی ئیشاڵڵا کوڕەکەت وەدی دیت و پێك شاد دەبنەوەو ...[47]

لە راستیدا , وا نیو سەدە بەسەر ئەو تاوانەدا تێپەڕ دەبێ و ئەو تەحقیقە هێشتا دیار نییەو بۆ کەس ئاشکرا نەکراوە, ئەوەش وایکردووە هەڵهێنجانی ئەو تۆ بکرێت کە زیاتر لە لایەنێ دەستیان لە ئەنجامدانیدا هەبووەو کاریان بۆ شاردنەوەی شوێنەوارەکانی کردووە, وەك ئەوەی خدر مەرەسەنە لە گێڕانەوەکەیدا ئاماژەی بەپلانی ساواك کردووە, ئەو ساواکەی لەو قۆناغەدا چۆن بەئاسانیی دەیتوانی لەتارانی پایتەختی ئێراندا هەڵسوڕێت ئاوهاش لەناوچەکانی باشووری

[47] هەمان سەرچاوە. ل 116-117.

کوردســتان و ژێــر دەســەڵاتی شۆڕشــدا بــۆ ســڵەمینەوە هەڵدەســوڕا و ئامانجی یەکەمیشی تــەفروتوناکردنی حیزبی دیموکراتی کوردستان و لــەنێوبردنی ســەرکردەکانی بــوو, لــەم رووەشــەوە دەکــرێ مەســەلەی دوورخستنەوەی ئەحمەد تۆفیق بۆ کانی ماسی لەبادینان و پاشتر بێسەروشوێنکردنی ســەدیقی ئــەنجیری وەك یەکــەم ئەڵقــەی تــاوانی "قەتڵێکی زنجیرەیی" بێتەپێش چاو, ئەوەی دواتر تێکڕای ئەوانەشی گرتەوە کە خەمخۆری دیارنەمانی سەدیق بوون و بەگەرمی سۆراغیان دەکــرد وەك : مونتــەقیم قــازی , مــەلا رەحــیم وێــردی, ســولەیمان موعینی..هتــد, بگــرە زۆربــەی ئــەوانیش بەهــەمان شــێوەی ســەدیق لــەنێوبران بــەبوونی ئــەو جیاوازییــەی کــە تــەرمی ئــەوان رادەســتی ئێرانییەکان و ساواك کرایەوە!!!

ئەوەی یوسف ریزوانی (عەبدوڵڵا شلێر) بیست ساڵ لەمەوبەر واتە لە ساڵی 1996 دا, لەنامەیەکیدا بۆ کاك (عەلی کەریمی) درکاندووە، زیاتر جێگای سەرنجە ناوبراو نووسیویەتی:

" کاك سەدیقی ئەنجیری بەمەزڵوومی لەدایك بووو بەمەزڵوومی بەهۆی ســازمانی ئەمنیــەتی شاهەنشــاهی لــەعێراق بەدەســتی ئەنــدامی سەرکردایەتی پارتی دیموکراتی عێراق (زەکی کامیل) خەڵکی ئاکرێ کەپێشمەرگەیەکی کاربەدەستی پ.د.ك بوو شەهید کراو کوژرا. کاك ســەدیقی ئــەنجیری لەلایــەن کــاك هــەژاری موکریــانی دەعــوەت و بــانگ کرابــوو کــە وەك بــاس دەکــەن حســن اســحقی ش دەســتی لــەو تاوانــەدا هــەبووە. بــەڵام لــە هــەمووی ســەیرتر بــۆ دەبــێ کــاك هــەژاری شــاعیرو دڵســۆزی کــورد !! بــە خــۆی ئیجــازە بــدات ئــەو جینایەتــە گەورەیــە

بشارێتەوە!![48]

شایەنی باسە، مەسەلەی کێشەو بەگژ یەکترداچوونەوەی سەدیقی ئەنجیری‌و زەکی ئاکرەیی کە کەسێك بوو هەمیشە چەند پێشمەرگەی لەگەڵ بوو، وەك نامەبەری ئیدریس بارزانی لە نێوان مەکتەبی سیاسی وحاجی ئۆمەراندا بە جیبێکەوە لە هاتووچۆ دابوو، پێشتریش لەساڵی 1963دا مەلامستەفا بارزانی بۆ سەندنەوەی بنکەی سونی لە پێشمەرگەکانی حەسەن رستگارو کۆمیتەی ساغکەرەوەو چەککردنیان ناردبوی، مەسەلەیەکی شاراوە نییەو کاتی خۆشی زۆر بڵاو بوو. وەك ئەوەی محەمەدی خزری لەبیرەوەرییەکانیدا باسی دەکات‌و ماوەیەك پێش شوێنەونکردنی سەدیق پرسیاری لەبارەوە لێ کردووەو گومانیشی لێدەکا لە لایەکەوە تەحریك کرابێ!!

لەوانەیە کۆنترین بەڵگەنامەی فەرمیی لایەنێکی سیاسیی کە ئۆباڵی بێسەروشوێنکردنی سەدیقی ئەنجیری خستبێتە ئەستۆی مەلامستەفا بارزانی و سەرکردایەتی شۆڕشی ئەیلولی تێدا وەك تاوانکاری سەرەکیی خرابێتەبەرچاو، ئەو بەڵگەنامەیە بێت کە یەکێتی قوتابیانی کوردستان–عێراق (باڵی مەکتەبی سیاسی) تەنیا دوو ساڵ پاش ئەنجامدانی ئەو تاوانە، واتە لەساڵی 1968دا، بەزمانی عەرەبیی لەژێر ناونیشانی " بمناسبة مرور سنتان على المنهاج الوزاري 29/حزيران/1968 (الحل عند جماهير الشعب العراقي وليس عند الحكومة العراقيه"بڵاوکراوەتەوە. لەم بەیاننامەیەدا تێکڕای ڕووداوەکانی کوشتن

---

[48] عەلی کەریمی، ژیان‌و بەسەرهاتی عەبدولڕەحمان زەبیحی، چاپی دووەم، سلێمانی، 2005، ل 394.

و فڕاندن و رادەستکردنەوەی پێشمەرگەو کادرانی حیزبی دیموکراتی کوردستان لەساڵانی کۆتایی شەستەکاندا وەك پاکێجێك لە تاوانکاریی پێشاندراوەو لەژێر سەردێڕی " ئەی جەماوەری قوتابیانی کوردستان و ئەی گەلە مەزنەکەمان– پیلانەکانی رسوا بکەن (پیلانی کۆنەپەرستی ئێرانی و کۆنەپەرستی کوردیی دژی گەلی کوردمان لە کوردستانی ئێران) دا هاتووە:

" نزیکەی بۆماوەی دوو ساڵە بارزانی هاوکاری دەسەڵاتدارانی ئێرانیە لە راوەدونانی هاولاتییە کوردەکان لە کوردستانی ئێران. تاکو ئێستا ژمارەیەك لە ئەندامان و رێبەرانی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێرانی رادەستی دەسەڵاتدارانی ئێرانی کردۆتەوە لەوانەش (سەدیقی ئەنجیری), ئەوانە لەلایەن دەزگای سازمانی ئەمنیەت و هەواڵگری ئێرانییەوە داواکرابوون و کاتی خۆی هاتبونە کوردستانی عێراق, کاتێ بارزانی دژیان بایدایەوە کۆمەڵێکی زۆر لەوانە ناچاربوون بگەڕێنەوە بۆ کوردستانی ئێران, لەوێ لەگەڵ هێزە ئێرانییەکان تووشی پێکدادان بوون و هێرشی رێکخراوی هاوبەشی بارزانی و دەسەڵاتدارانی بەکرێگیراوی ئێرانی کراوەتە سەریان, بارزانی ژمارەیەك لە شوێنکەوتوانی خۆی ناردووە لەو کارەدا بەشداربن و بەو دواییەش یەکێ لە رابەرەکانی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران کە (فایەق)ی تێکۆشەرە لەلایەن بارزانییەوە قۆڵبەست کراوە و نازانرێ داخۆ لە زیندانەکانی خۆیدا رایدەگرێ یان رادەستی دەسەڵاتدارانی ئێرانی دەکاتەوە, ئەوە ئەگەر تاکو ئێستا هێشتا لەژیاندل مابێ و نەکوژرابێ...هەموو کوردێکی دڵسۆز زۆر بەداخە بۆ ئەم هەڵسوکەوت و کارانەی بارزانی بۆ خزمەتی کۆنەپەرستی ئێرانی ئەنجامیان دەدات کە

مەبەست لێی توندکردنـەوەی کۆت و بەنـدی چەوسـانەوەو ئیسـتیغلالی گەلەکەمانە. بارزانی کـە لـە کوردسـتانی عێـراق دەسـەڵاتی رەهـای هەیـە بـەناوی فەرمانـدەی شـۆڕش و رابـەری گـەل و بـەناوی میلەتـەوە قسـان دەکـات و یـاری بـە چارەنووس و ئایندەیـەوە دەکـات بۆچـی دەسـت لـە کاروباری گەلی کورد لـەئێران وەردەدا؟! تـۆ بڵێـی بیـەوێ ئـەوانیش وەك رەعیەتەکـەی خـۆی لـەعێراق لـە سـۆزی باوکایـەتی بێبـەش نـەکا یـاخود ئەوانیش لەوانەن کە غەزەبیان لێ گیراوە؟![49]

هـەروەها بەیاننامەیـەکی فـەرمی کۆمیتـەی ناوەنـدی خـودی حیزبـی دیموکراتی کوردستان کە لە 15ی رەزبەری 1358 ی هەتاوی بەرامبـەر بـە 7ی ئۆکتۆبـەری 1979دا سـەبارەت بـە ئاکـارو کردەوەکـانی قیـادە مۆقەتە بڵاوکراوەتەوە کە هەمان دیدی بەیاننامەکەی یەکێتی قوتابیانی کوردستانی دووبارە کردۆتەوەو تێدا هاتووە:

"هـەر لەسـەرەتای جوڵانـەوەی کوردسـتانی عێـراق کـە لـە سـاڵی 1320 ەوە دەسـتی پـی کـرد، گـەلی زەحمەتکێشـی کوردسـتانی ئێـران یارمـەتی ئـەم جوڵانەوەیان داوە، بەداخەوە بەڕێوەبەرانی جوڵانەوە بە سەرۆکایەتی بارزانی کـە چارەنووسـی جوڵانەوەکـەیان بـە رژێمـی شـاوە بەسـتووەو بەرامبـەر بـەو هەڵوێسـتە ئینسـانی و نیشـتیمان پەروەرانەیـەی خـەڵکی کوردسـتانی ئێـران خـەباتگێڕانی کورسـتانی ئێرانیـان خسـتە ژێـر فشـارو تەنانـەت وەزعیـان گەیانـدە ئـەو رادەیـە کـە هێنـدێك لەوانـە وەك سـولەیمانی مـوعینی، خـەلیل شـەوباش، سـەدیقی ئـەنجیری و هـاشمی حـەق تەڵـەب و هێنـدێکی دیکـە لـە

[49] بڕوانـە بەڵگەنامـەی ژمـارە 41 لـە : رێکخـراوە دیموکراسـیی و پیشـە یـی یـەکان لـە چـەندین بەڵگەنامـەی مێژووییـدا 1958-1968، کۆکردنـەوەو ئامـادەکردنی: شـازین هێـرش، چاپـی دووەم ، 2001، ل 155-156.

خـەباتكارانی كـوردی كـوردی ئێرانیـان كوشـت و چـەند كەسێكشیشـیان تەسلیمی رژێمی شا كرد كە لەپاشان ئیعدام كران.

راسـتی ئەوەیـە كـە لـە سـاڵەكانی دوایـی جووڵانـەوەی كوردسـتانی عێراقدا , سەرۆكایەتی ئەو جوولانەوەیە بە هەموو هێزەوە تەگەرەی خسـتە سـەرە رێگـای پەرەئەسـتاندنی بزووتنـەوەی نەتەوایـەتی و دیموكراتی گەلی كورد لە كوردستانی ئێران دا." [50]

شایەنی باسە, ئەم فشارە هاوبەشەی ساواك و سەركردایەتی شۆڕشی ئـەیلول [51] بـەجۆرێك لەسـەر حیزبـی دیمـوكرات و رێبەرایەتییەكـەی توندبۆوە كـە خـودی ئەحمـەد تـۆفیقیش لـەكانی ماسـی كەوتەبـەر هەڕەشـەی گرتن و رادەستكردنەوە, هەربۆیـە ناوبراو لەگـەڵ مەلاسـەید رەشـیدی سـەقزی و چـەند پێشـمەرگەیەك كـانی ماسـیان جێهێشـت و هەڵاتن و خۆیان رادەسـتی رژێمـی عێـراق كـردەوە, پـاش ئـەویش چـەند پێشـمەرگەو كـادری دیكـە بـۆ خـۆ رزگـاركردن هـەمان كـاری ئەحمـەد تۆفیقیان كرد.

خـدر مەرەسـەنە لـەو بارەیـەوە دەڵێـت :" شـۆڕش رۆژ لەگـەڵ رۆژ لـە

---

[50] بڕوانە پاشكۆی ژمارە (3)

[51] **رەشـید ئەحمـەدی دەڵێـت :" بەداخـەوە وەزعـی شـۆڕش بـەجۆرێك چـووبووە ژێـر كاریگـەری سـاواكەوە كـە هـەر بەرپرسـێك لـە ناوچـەی خۆیـدا پەیوەنـدی تایبـەتی بـە سـاواكەوە هـەبووو راستەخۆیش سەفەرو هاتووچۆیان بۆ شارەكان ئێران هەبوو و بەتـەواویی گوێڕایـەڵ و دەستەمۆی ساواك بوون, ئەمانە وایكردبوو كە نفوزی ساواك لەسەر كاربەدەستانی شۆڕش گەیبووە ئەو پەڕی خۆی و هیچ كەلێنێك بۆ ژیانی ئێمە نەمابۆوە تەنیا خۆتەسلیمكردن بەئێران یان خۆشاردنەوە لـە گۆشـەو كـەنار كـە ئـەوەش زۆر زەحمـەت بـوو, مەگـەر بـە بـوونی واسـتەیەكی بەهێز یـان هـەلاتن بـۆ دەرەوەی كوردستان كە ئەویش زۆر ئاسان نەبوو." بڕوانە:**

چـەند لاپەڕەیـەك لـەژیانم, بـەرگی یەكـەم سـالآنی 1950–1982, **چاپی یەكـەم, سـوید,** 2009, **ل** 128–129.

دەوڵـەتی شـا و سـاواك نیـزیکتر دەبـۆوە بـەو پییـەش مەترسـی زیـتر دەکەوتە سەر ئەندامانی حیزب. هەر لەو کاتەشدا دەنگۆ هەبوو کە کـاك ئەحمـەد تۆفیـق لەگـەڵ مـەلا سـەید رەشـیدی حسـینی لـە کـانی ماسـی رایکـردووە و خـۆی تـەحویل بـە دەوڵـەتی عـیراق داوە. ئـەو خەبـەرە وە راسـت گـەڕا و لـەناو حـزب و خـەڵکی کوردسـتاندا دەنگـی دایـەوە. بـە چوونی کاك ئەحمەد بۆ لای دەوڵـەتی عیراق زەنگـی خەتـەر زیـاتر بـوو, چونکە کاك ئەحمـەد تـەنیا کەسێك بوو کە لەهـەموو ئەندامانی حیـزب زیـاتر لـەبارزانی نزیـك بـوو. کاتێـك زانیمـان ئەحمـەد تۆفیـق بـەو هـەموو خزمەتــەی کــە بــە شۆڕشــی پــارتی کردبــووی دیســان گیــانی لــە مەترســیدایەو هەڵــدێت, ئێمــەش بــە وەبەرچــاوگرتنی ئــەو وەزعــە هەڵوێســتی نابــەجێی رێبــەرانی شــۆڕش لــە ڕێگــەی بابــەکر پشـدەرییەوە...پەیوەندیمان بـە دەوڵـەتی عێراقـەوە گـرت و لـەرێگای نـاوبراوەوە وەك پەنابـەری سیاسـی لـەلای دەوڵـەتی عـیراق قـەبوڵ کراین."ایرلھ

لەراستیدا, خودی ئەحمەد تۆفیق پاش هەڵاتنەکەی لەکانی ماسی بۆ بەغدا, نامەی بۆ پێشمەرگەو کادرەکانی حیزبی دیموکراتی کوردستان نووسیوە کە بۆ رزگارکردنی خۆیان رێچکەی ئەو بگرن. مەلا رەسووڵ پێش نماز لەوبارەیەوە دەڵێت :" ئەحمـەد تۆفیق هەستا رۆیشت , کە هەستا رۆیشت 1969, بەدوی نەفەرێکی خۆی دا, کاغەزێکی بۆ هەموو ئێمـە نووسـیوە, ئـەلعان کاغـەزی ئەحمـەد تـۆفقیم ئـەمن هەیـە...دەڵێت: لەبەر ئەوەی سەرەڕۆیی شۆڕش و بەرێوەبەرانی شۆڕش کـە وەك مـەڕی

---

[52] ئاوێنەی راستیەکان , ل 72.

بێ شوان, وەك قەصاب دەستیان لە كوشتنی یەك بە یەكی ئێمە ناو بۆ هەتیوی قولیخانی رەزاشای ...و ئێمەیان وەك مەڕی بێ پەروا بێ صاحێب هێشتەوەو هەمویان بە گولە تۆپ ...داین!؟ وە ئێستاش خەبەری دەقیقم هەیە یەك یەكمان وا لێ دەكەن!؟ ئەمن بڕیارم دا لە نزیك شوێنی حكومەت پەیوەندیم گرت, خۆم تەحویل دەدەم تكاتان لێ دەكەم بۆ بەقایای دواڕۆژی خۆتان بۆ مانەوەی خۆتان بۆ مانەوەی میللەتەكەتان , حیزبی دیموكرات ئێوەش ئەم رێگایە بگرن!؟ بمێنن باشترە نەك وەك سولەیمانی موعینی و یەك یەكی ئەوانە لە بەینمان بەرن[53]

ئەحمەد تۆفیق

---

[53] **تراژیدیای براكان, ل** 75–76.

شــتێکی ســەیرە, لەکاتێکــدا ماوەیــەك لــەوەوپێش بەشــێکی کــادرو پێشــمەرگەکانی حیزبــی دیمــوکرات بــەهۆی ســەنترالیزمی فــەردی ڕێبەرایــەتی ئەحمـــەد تۆفیقــەوەو پابەنـــدبوون بەدۆســـتایەتیی و نزیکایــەتیی بارزانییــەوە تەنگــەتاوببوون, ئەمێســتا خــودی ئەحمــەد تۆفیــق لــەژێر ســتەمی ســەرکردایەتی شۆڕشــی ئەیلولــدا هــاواری لــێ هەستاوە!! دیارە ئەو هەستە هەر بەتەنیا لای ئەحمەد تۆفیق دروست نەبوو, بگرە زۆر لە کادرەکانی ئەو دەمی خەبات و تێکۆشانی حیزبی دیموکرات هاتبوونە سەر ئەو باوەڕەی کە بە دەستی بەتاڵ لەگەمەکە هاتنەدەرو فرۆشران, چونکە کاتێك ئەوان هاتنە نێو شۆڕشی باشووری کوردستان و باوەشیان پێدا کرد, لایان وابوو ئەم بەشەی کوردستان دەبێتە بنکەی خەبات و تێکۆشان بۆ ڕزگاری ڕۆژهەلاتی کوردستان لەستەمی دەسەڵاتدارانی ئێران.

مەلامستەفا بارزانی و ئەحمەد تۆفیق

پاشکۆ

پاشکۆی یەکەم: نمونەی بڵاوکراوەی هاواری نیشتیمان

هاواری نیشتمان

آقای
قوام السلطنه

هاواری نیشتمان

تاران
مەنوەو ! ؟

هاواری نیشتمان

رێگای اصلاحات کراوە .

هاواری نیشتمان

پاشبەندی ژمارە (2)

سەربەخۆیی ودیموکرات ⟵ یەکێتی. خەبات

بەیان نامەی دووهەمین کۆنگرەی حیزبی دیموکراتی

کوردستان

دووهەمین کۆنگرەی حیزبی دیموکراتی کوردستان لەمانگی سەرماوەزی 1343ی هەتاوی بەرامبەری نوامبەری 1964 لەژێر سێبەری ئاڵای شۆڕشگێڕانە دروشمی یەکێتی. خەبات. سەربەخۆ و دیموکراتی لەنێوان لوتکەکانی چیای زاگرۆس دەستی پێ کرد. لەسەرەتادا نوێنەرانی کۆنگرە پاش خوێندنەوەی سرودی "ئەی رەقیب هەر ماوە کورد زمان" بۆ بیرەوەری رۆژانی دییلی کۆیلیەتی هەڤاڵانی کە لەکۆت و زنجیری ئیستعماری نۆکەرەکانی شاو حکومەتی تاراندا یەخسیرن. لەگەڵ بردنی نێوی یەکیان رەشاش و تفەنگی پێشمەرگە قارەمانەکان دڵ و دەرونی سوتاوی دۆڵ و چیاکان دەزرنگانەوە بەڕابردووی خوێناوی بەربەرەکانی پڕ لەشانازی ح. د. ك. وەبیر خستنەوە.

نوێنەرانی کۆنگرە کە هەرکامیان لەجێگایە. لەژێر مەترسی گوللە وە سەرنێزەی دوژمن. بەهەزار زەحمەت و کوێرەوەری خۆیان دەرباز کردبوو بە"نێو" یەکتریان نەدەناسی لهجە و بەرگ و پشتیان یەك نەبوو بەڵام هەموو تێکڕا زمان و ئاوات و دڵ و دەرونیان یەك بوو. ئەو کۆنگرەیە، لەمێژووی خەباتی کوردستان بۆ هەوەڵین جار، بەشێوەیەکی تایبەتی و نەهێنی بەگورج وگۆڵی و ژیری و سەرەبەرزی دوور لەچاوی پیس وگلاوی حکومەتە بەکرێ گیراوەکانی رۆژهەڵاتی ناوەڕاست پێك هات.

بەداخەوە پێویستە بڵێین هێندێك لەهەڤاڵان لەبەندیخانەدا بوون و بەشێك لەنوێنەران لەبەر فشار و کۆسپەی دوژمنان نەیانتوانی لەکۆنگرەدا بەشدار بن.

سەرەتای وتووێژی دەستوری کۆنگرە بە "تەلاوەتی ئایەتی انا فتحنا لك" لەلایەن مامۆستایەکی ئاینی خەباتکەرو کۆڵ نەدەر دەستی پێ کرد و لەپاشان یەکێك لەهەڤاڵانی بەڕێوەبەر مێژووی 19 ساڵ خەباتی خوێناوی و پڕ لەئازار و

جەزرەبەی ئەندامانی حیزبی دیموکراتی کوردستانی بەڕاپۆرتێکی هەموو لایەو بەرین پێشکەش بەنوێنەرانی کۆنگرە کرد:

رابردووی ح.د.ك. لەکاتی جمهوری کوردستان لەو رۆژەوە کە ئالآی خەباتی حیزبی دیموکراتی کوردستان پێچراوە دوژمنی نەتەوەی کوردو نەتەوەکانی تری ئێرانیانی داروەدەستی شاو ئیستعمار توانایی هەوەڵی دامەزرانداو کەم فامی سیاسیو کۆمەڵایەتیوزۆرداری لەسەر سنگو ملی ئەوکاتی حیزب بۆ راکێشاندنی کۆمەڵی وەرزێرانو جوتیارانو رەنجبەران تری لادێکان کە ئوردوی بنچینەیی‌شۆڕش ئەژمێردرێنو هەروەها هێنانە سەر کاری دەرەبەگو فئودالەکان بەشداربونیان لەناو کۆمیتەی ناوەندی حیزبداو زاڵ بوونیان لەسەر جوتیارو "رەعیەت" باعس بوونە حیزبو نەتەوەکەمان لەمەڕ رێکوپێکی بناخەی شۆڕش رێگای بێ بیریو نالەباریو لالوتی بگرێتە بەر.

سەرانی حزد.ك. لەساڵی 1325 دا ئۆردوی شۆڕگێڕی وەرزێرو جوتیار بێ بەری بوون لەسەر بناخەی کۆمەڵایەتی پێی خۆی نەچەقاند بوو. هۆیەکانی بنچینەیی ئەو "کایە" بەدۆڕاندنی هەلو هەڵکەوتی زۆر مێژوویی و پڕ دەسکەوت دەچوە سەرتاڵیو بێ تەجروبەیەیی بەڕێوەبەرانو پەروەردەو قاڵ نەبونیان لەناو کورەی خەباتی بەردەوامی حیزبایەتی بوو.

هەڕەشەوگوڕەشەی شاو ئەربابەکانی 107 لەلایەکەوە "قەولو قەراری" چڵکاو خۆرو نۆکەرەکانی بەدفەڕی ئیستعمار لەلایەکی تر شوێنە ونکەی "لەڕابەرانی" حیزب کردبوو. بەسەر سوڕماویو داماوی خۆیان تەسلیم بەسیاسەتێکی "قەزاوقەدەر" کرد.

ئەو بابەتە راست کە ئەگەر یارمەتی... و "پیشتوان" لەناودا نەبایە حکوومەتی خوێڕیو چڵکاو خۆری تاران بەدوو دڵی لەگەڵ ئیمپریالیزم زووتر لەوەش هێرش و شالآوی بۆ سەر جمهوری کوردستان و ح. د. ك. ئەهێنا.

سەرانی ح. د. ك. نەتەنیا لەو هەلو دەرفەتە گرینگە بۆ رێکووپێکی ناوخۆ پتەوی دەوڵەت و قایم کردنی بناخەی لەشکری چەکدارو هێزی پێشمەرگە

سوودیان وەرنەگرت بەڵکو لەسەر سەنیری خاترجەمی پاڵیان دابووە وە پێیان وابوو کە بێشکەی شۆڕش هەتاهەتایسە ئەبێ بەدەست وان رابژێ.

لەلایەکی ترەوە رابەرانی "لای تر" بەهۆی راوێژەکەرە نەزانەکانیان وایان ئەزانی کە ئەو کۆرپە ساوایە پێی هەڵگرتووە. فامی کراوەتەوەو ئەتوانی ماف وژیری خۆی بپارێزێ. بێخەبەر لەوەی کە ئەوە مەلۆتەکەیە لەبێشکەدا تاسابوو.

هەروەکی خۆشیان لەکاتی پێوستی پشتگیری پشتیان لەومەلۆتکە تاساوە کردو خۆیان خستە خەوی کەروێشکی.

بەبەرچاوخستنی ئەوبابەتانەی سەرەوە پێویستە بەداخەوە ئیقراربکەین، پێش ئەوەی کەدوژمنی خوێڕی ئامادەگی پەیدا بکاو توانای تێکشکاندنی گەلی کوردی هەبێ سەرانی حیزبو کاربەدەستانی جمهوری کوردستان مەیدانیان بۆ هەڵکوتانەسەر نەتەوەی کورد لەناو دەوڵەتو حیزبدا خۆش کردو هورەیان بۆ قەڵشاندنو تێکدانی خۆمان سازکردبوو. تاگەیشتە ڕادەیەك کەدەستەوئەژنۆ لەدوژمن ڕامابووین کەچیمان بەسەر دەهێنیێو کەی دووچاری چەرمەسەریو چارەڕەشی ئەبین!!.

لەکۆنگرەدا لێك دراوە کەکەموکورتی خەباتی حزب لەڕابردوو ودەوری حکومەت ئەوە بوو کەسەرانی ح.د.ك لەنێوان بەربەرەکانی "پارلمانتریزم"و " شۆڕشی چەکدارانە" دامابوون. لەلایەکەوە لە "مجلس شورای ئێرانی" نوێنەری هەبوو کەلە "تریبون" نەك بۆهەڵگیرساندنو خۆش کردنی ئاگری شۆڕش لەناودڵو مێشکی خەڵکی وەرنەگرت بەڵکو. زیاتر لەمەڕ تەئسیرو نفوسی خەباتی پارلمانی حزبەکانی تاران بۆ دامرکاندنی بڵێسەی شۆڕش جاروبار ڕاوێژ دەکرا.

تەواوی ئەوچەكوچۆلانەی کەدەبوایە لەخزمەتی شۆڕش بەکارهێندرابایەو بۆ پارستنی حکوومەتو گیانوماڵی نەتەوەکەمان هەڵسوڕابایە، لەڕۆژی پێویست دا بێسوودو کەڵك کەوتە دەست"حکوومەتی تاران" دوژمنو داگیرکەری وڵاتمان.

دیارە حزب لەسەرەتای کاردا لەکاتی خۆی دەیتوانی کەهەردوولای خەبات یانی پارلمانیو چەکداری وێکرا بگرێتەپێشو بەژیریو وریایی لەتەواوی هەلو

فرسـەتە پێشـهاتوەکان سـوود وەربگرێـتو فریونـەخوا. بـەڵام لـەپێش ئـەوکارەدا ح.د.ك ئەبوایـە لەشـێکی سـاخو بیروڕاوێـژێکی تەواوشـارەزا وتـی بینینـی گرنگـی لەمەڕ نەتەوەی خۆیودوژمنەکانی هەبا.

لەدونیای ئەوڕۆدا مرۆڤ دەکرێت هەم "خودای" بویٚ هەم "خورما" بەڵام لەپێش ئـەو ئاواتـەدا لەسـەری پێویسـتو فـەرزە کـەخۆی بناسـیٚو خوداوخورماش بناسـیٚ تابەتامی" شیرینی خورما" خۆی لیٚنـەگۆڕیٚو بەهەڵەنەچیٚ بـەبردنی نـاوی"خودا" خۆی تەفروتوناو خەڵکیش بەفریونەبا.

کورتیو کەموکوڕی گەورەی خەباتی ح.د.ك ئەوەبوو کەلەخـەباتی چەکدارانەی "سمکو" و" قەدەم خێر" وهتد... دەرسوسەرمەشقی وەرنەگرت. شـێوەی زینـدوو نەمری ئەو قارەمانانەی ڕێگای ڕزگاریو خەباتی بیٚکەڵكو سوود هێشتەوە.

لەمەڕ تەسلیم بەدوژمنو هاتنەوەی سوپای داگیرکەر.

هــەروەها کــۆنگرە هاتەسەرباســی کشــانەوەو تەســلیمی بــیلا قەیدوشــەرتی حکومەتــەکانی کوردســتانو ئازربایجــان کــەکاتی خــۆی حزبــی دیمــوکراتی قــوام السلگنە لەگەڵ زۆر لەکاربەدەستانو خاوەن بیروبـاوەڕیی فراوانـی حیزبـی لـەتاران "قەرارو مـەداریان" بەسـتبوو وە بەچوونی قوام السـلگنە بوو مۆسـکۆو کۆبوونـەوە لەگەڵ ستالینو دەوروبەرەکەی ئەوی ڕۆژیٚ بەدەلیلی داتا ڕاو برینی خەڵکیان بەوە ساڕێژ دەکرد کەگوایا ژێرپیٚ خستنی چارەنووسو ڕەنجوکوێرەوەری نەتـەوەکانی کوردو ئازربایجان بۆتە قوربانیو بەلاگەردانی ئازادی گەلی چین.

لەولاشـەوە حزبـی تـودەی ئێـرانو دەسـتەکانی میللـی تـر کەپێشـوو بـە زمـانو قەڵـەمو قـەولو قـەرار پشـتیوانیان لەبزوتنـەوەی ڕزگـاری خوازانـەی دوو نەتـەوەی کـوردو ئازربایجـان کردبـوو تەنانــەت بەجولانــەوەی ئــازادی ئێرانیــان نــاودەبرد ویستیان بەو دەلیلە پڕوپوچانە خۆحەشاردەن وەك کەوەکە سەریان لەبـەفر گرتبـوو لەشـیان بـەدەرەوە بـوو دەیانەویسـت ئەوڕاسـتیە بشـارنەوە کەلـەو کاتـەدا تـەواوی هێـزی ڕەشو بەدفـەڕی شـا_ ئـەمپریالیزمو دوژمنـە سـوێندخۆرەکان کلکیـان لێـك بەستبوو لەتارانەوە "بەدڵنیایی" ڕوویان کردە کوردستان.

وچەپەڵ کەزۆربەی بەرهەمی خەباتی نەتەوەکانی ئێرانیان بێسوودو کەڵك هێشتەوەو غەدرو دوژمنایەتیەکی گرنگیان لەگەڵ حزبو نەتەوەی خۆیان کرد. بەداخەوە دەری بڕین وەختێك لەگەریشانی هاتنە خوار کەئاولەئاش بڕابوو. وکودەتای 18ی مورداد سەرکەوت هەر ئەو دەمەش ئەیانتوانی بەژیریو وریای هێزو تاقەتی خەباتی خڕکەنەوە بەگۆڕنی هەڵوێست دەست بەپەلاماردان بۆ سەر دوژمن بکەن بەڵام ئەو وەختیش هەرچەند بەڕێوەبەرانی ح.د.ك لەگەڵ گەلێك لەکادرەکانی حیزبی تودەی ئێران بەهۆی کۆکردنەوەی ئەسنادو بەڵگەی حیزبی بۆ نیشاندانی نادروستی ڕێگای ڕابردوو دۆزینەوەی ڕێبازێکی ڕوناك لەسەر ئەو دروشمانە:

1-تەقەلا بۆ هێنانە سەرکاری حکومەتی میللی دکتۆر مصەدەق

2-ڕەواو وەڕوخستنەوەی میللی بوونی نەوت

3-بێلایەنی ئێرانی بەکۆمیتەی ناوەندی ح.ت ئێران پێشنیارکرا .بەڵام پێشنیارەکەیان لەژێر پێی هاوێشت . هەروەها پێشنیاری بەڕێوەبەرانو هەڤاڵانی ح.د.ك لەمەڕ گۆڕینو گواستنەوەی تەکنیكو تاکتیکی حیزبی لەوەوپاش. یانی تێکەڵکردنی ڕێگای خەباتی چەکدارانە لەگەڵ ڕێگای خەباتی شەقامیو پەرلەمانی. بەتایبەتی لەوڵاتی کوردستانو" ناوچەی فارس" وەپاش گوێخراو ئەیانەویست سەرلەنوێ کوێرە ڕێگای پڕ لەهەڵەو گێرەشێوێنی کۆنیان بۆ ح.د.ك برنگێنەوە. لەو کاتەدابوو کەمەسئولانو ڕابەرانی حیزب لەشوگیانی ح.د.ك یان لەو ڕابەرانە جوێ کردەوە ڕێبازێکی تازەو نوێیان وەبەرچاوی خەڵك خستوو بەگوێی ح.ت ئێرانیان ڕاگەیاند کە:

" برامان برایەتیو چیغمان جودایەتی" .

ح.د.ك و سیاسەتی دەرەوە.

کــۆنگرە بڕیــاری دا ح.د.ك ئــەبێ بەباشــی و ژیــری و گورج وگــوڵی لــەو تەنگ وچەڵەمەی سیاسی و ئابوری ئێران و لەهەڵویست و وەزعی تایبەتی نەتەوەی کورد لەڕۆژهەلاتی ناوەڕاست بەتایبەتی لەگەڵ حکومەتە نیشتمانییەکانی بێلایەن. لەگــەڵ دەوڵەتــە پێشــکەوتووەکانی گێتــی. پێویســتە کــەڵك و ســوود وەرگــرێ و لەوهەل وفرسەتە مەزنە بۆ ڕزگاری نەتەوەی کورد و نەتەوەکانی تری ئێران لەهیچ فیداکاری و گیان بازیەك درێغی نەکات.

لەســەر ح.د.ك فــەرزو پێویســتە کەبــە گــوێرەی هەڵوێســتی تایبــەتی خــۆی. شارییەکی خەباتی چەکدارانەو ڕزگارکەرانە بۆ ئێران و نەتەوەکانی بدۆزێتەوەو بەشێوەیەکی شۆڕشگێڕانە بەهاوکاری و هاوخەباتی حیزب و دەستە سیاسیەکانی تری ئێران رەغەمەڵی بینی.

ح.د.ك و شۆڕشــکۆنگرە بــۆی ڕوون بــووەوە کــەپێش گرتنــی ڕێگــای خــەباتی پەرلەمانتالیزم و "هەڵبەزدابەزی شەقامی" بێجگە لەوە کەخەڵکی ئێران زیاتر دوچــاری" ســەرکوتی"و " ملکەچــی و شل وشــەکەتی و سەرشــۆڕی" بکــات (بەخیانەتێکی مسەلەم بەنەتەوەکانی دەژمێردرێت) سوودو کەڵکی ذیيە.

کۆنگرە سەلماندی کەڕێگای خەباتی ڕاستەقینە. ڕێگای ڕزگاری نەتەوایەتی. خــەباتی چــەکدارانەو شۆڕشــگێڕانەیە دژی ئیســتعمارو چــڵکاوخۆرانی (شــاو حکومــەتی تــاران)و تــەفروتونا کردنــی بناغــەی هەیئــەتی حاکمــەی ئێــران (سەرمایەداری و دەرەبەگی گەورە).

بەڵێ تەنیا ڕێگای خەباتی چەکدارانەو شۆڕشگێڕانەی خوێناویە کەلەسەر بیروڕاوێــژێکی نــوێ و تــێبینێکی ژیرانــە ئــەتوانێ تەنگوچــەڵەمەو چارەڕەشــی حیزبایەتی لەناو خەڵکی ئێران بنەڕەت بکات.

یەکێتی‌یەکی ئەوتۆ پتەو نیشتیمانی بۆ ڕزگاری نەتەوەکانی ئێران تەنیا لەناو کورەی ئاگری شۆڕشدا وەدی دێت. کۆنگرە بڕیاری‌دا کەلەسەر شانی ڕابەرانی ح.د.ك فــەرزو پێویســتە کەهەرچــی لەتوانایاندایــە بەتــەواوی هێــزو بیروڕاوێــژی

حیزبایەتی بۆ گەیشتن بەئامانجی مەزنی نەتەوەکانی ئێران یانی تێکوپێکدانو ڕوخاندنی ڕژێمی بۆگەنیوی شایەتیو هەڵوەشاندنو لەناو بردنی یاسا ڕەشەکانی هەیئەتی حاکمەی تارانو شاخو لكوپۆپەکانی لەسەرانسەری ئێران. ئەبێ لەتەواوی حیزبو دەستە سیاسیەکانی پێشکەوتوی ئێران بگێڕێتەوەو داوا بکات کەبۆ گەیشتن بەئامانجی گشتی کوێرەڕێگای خەباتی پەرلەمانتالیزم (کەتەواوی جەماوەر لێ ماندوبونو پێی وەستاون) تورهەڵدەنو ڕوو لەڕێگای نوێی شۆڕشگێڕانەی ح.د.ك بکەن. بەدڵودەرونێکی خاوێنو بەبیرو هەستێکی تازە دەستی یەکێتیو خەبات بدەنە دەست ح.د.ك لەمەڕ وەدیهێنانی یەکێتیەکی پتەوی نیشتیمانی بۆ ئازادی ئێرانو ڕزگاری نەتەوەکانی.

تەجروبەی شۆڕش لەکوباو جەزائیرو گەلێك جێگای تر بەباشی وەدەری خست کەڕێگای سەرکەوتنی شۆڕش بەهاندانو ڕێکخستنی چینی جوتیارو وەرزێرو کێشانی وان بۆژێر ئالای خەباتی چەكو چەکدارانە لەچیاو دەشتو کێوو پەیوەندی لەگەڵ چینە زەحمەتکێشەکانو بەشخوراوەکانی نەتەوایەتی لەشارەکان شۆڕش سەرناکەوێو دەبەزێت. ئومێدو هیوا بەستن بەخەباتی سەرشەقامی خەتایەکی گەورەو ڕەنج بەخەسارییەکی زۆری پێوەیە.

هەروەها پێوستە بزانرێت کەخووڕەوشتی حیزبێکی سیاسی نەك لەڕووی گفتوگوفتار بەڵکو لەمەیدانی کردەوەدا نیشان ئەدرێت. لەئێران ماوەی خەباتی خوێناوی گەلی ئێران دژی ئیستعماری[13] شاو نۆکەرەکانی ڕێگای پەرلەمانتالیزم تەنیاوتەنیا بەڕێگای خەبات ئەژمێردرا چ بۆ "جەبهەی میللی"و چ بۆ "ح.ت" ئێران وەچ بۆ حیزبو دەستە سیاسیەکانی تر. لەو ڕێگایەدا تەنیا" جەبهەی میللی" بەڕابەرایەتی موصەدەق توانی بەقەولوقەراری خۆی عەمەل بکاتو بیروباوەڕی خۆی وەدی بهێنێ بەسەر ئەو ڕێگەیەدا بەحکومەت بگاو نەوتی میللی بکا هەروەها ئیستعمارو شاو هەیئەتی حاکمەی تاران وەهانکەهانك بخاو نیوە گیانی بکات."جەبهەی میللی" گەرچی بۆماوەیەك توانی گەلێك کاری شۆڕشگێڕانە بکات بەڵام توانایی ڕاگرتنو پاراستنی ئەو هەنگاوە بەرزو شۆڕشگێڕانەی حکومەتی میللی دکتۆر مصەدەق نەبوو.

گەورەترین کۆسپ و بەرهەڵستی لەم بابەتەوە دوبەرەکی و ناکۆکی لادانی بەڕێوەبەرانی ح.ت ئێران لەگەڵ جولانەوەی ئازربایجان و ئەوانیش لەحەیاتی بەربەستی لەپەلاماری ئەو دوژمنە هاوبەشی بکەن و ئەم لەپشتی جەبهە زەرەباتی یەوە بەشێوەی تێکدەرانەو سابوتاژ لەدوژمن بدەن خۆیان خستبوە گوێی گاو چونەناو خەونی سەرەمەرگەوە بەو مانایە متەقیان لەخۆیان بڕیو هەتا بەناوی ناڕەزایی بیروباوەڕی " شۆڕشگێڕانەو دیموکراتیانەیان" دەرنەبڕی ئابەو جۆرە لەودەمەوە تائێستا شاو ئیمپریالیزمو کۆنەپەرستان و دوژمنانی هاوبەشی نەتەوەکانی ئێرانیان بەسەر بزووتنەوەی ئازادیخوازانەی گەلەکانی ئێراندا (.) قوام السلطنة بەڕیشی موبارەکی هاوپەیمانەکان و مۆسکۆ– تاران پێدەکەنی.

خوڕەوشتی سەرۆک و سەرانی ئەو جۆرە حیزبانە لەمەڕ "ئەودست ئەودەست کردن" بۆ وەشاندنی زەربەو "خۆگونجاندن"و "خۆدەرخستن" لەکاتی هەڵکەوتی شۆڕشگێڕانە لەپاشەڕۆژەکانی داهاتودا یانی ڕۆژانی ڕەش و تەنگانەی" کودەتای 28 مرداد"دا ڕوناکترو ئاشکراتر وەدی هات.نەخشی شۆڕشگێڕی پێشەوا بارزانی پێویستە بزانین کەهەر لەو کاتانەدا بوو کەقەومی بارزان لەکوردستانی گەرمیان بەڕابەرایەتی پێشەوا بارزانی مستەفا لەقۆناغی خەباتی چەکدارانەی خۆیان بۆناو کوردستانی کوێستان گواستبۆوە پاش ئەوەی کەتەجروبەی خوێناوی و پڕ لەشانازی ئەوان دژی ئیمپریالیزمی ئینگلیزو حکومەتی شای بۆگەنی و– تۆپیوی عێراق لەکاتی پێویست و تەنگانە ح.د.ک بەکاری نەهێنا. بارزانیان بێئەوەی چەک دانێن بەسەر بەرزی و ژیری و گورج وگۆڵی دەستیان بەکشانەوەیەکی چەکدارانەی شۆڕشگێڕی بۆلای یەکێتی شورەوی کرد کەنەتەنیا چەک و تەواوی هێزی حکومەتەکانی ئێران و عێراق و تورکیا و فرۆفێڵی ئیستعمار نەیتوانی بەرهەڵستیان بکات بەڵکو گشت پسپۆڕەکانی سیاسی و جەنگی دوونیا لەدۆست و دوژمن لەمەڕ بەرزی بیروڕاوێژی چەکدارانەو شۆڕشگێڕانەی بارزانیان و پێشەوا مستەفا بارزانی کۆڵنەدەر سەریان تێدا سووڕماوە.

بەوهۆیەوە نەتەنیا ئابڕو شەرەفی شۆڕشگێڕانەی نەتەوەی کوردیان کڕیەوە بەڵکو دەرسێکی مەزنی مرۆڤایەتی و بەرهەڵست و سەربەرزی بوو، بۆهەموو تێکۆشەرانی خەبات کەری گێتی.

ئەو کردەوە شازو پڕ لەقارەمانێتیە بۆتە ئالای سەربەخۆیی بیروباوەڕی نەتەوەی کوردو بەو پەندە قووڵ و جوامێرانەیە نەتەوەی کوردی بەدونیای ڕاگەیاند کە: " پۆلێکی سیاسی و چەکداری یەکگرتوو، ژیرو پتەو لەژێر سێبەری بیروڕاویژی مرۆڤێکی فیکری و جەنگی ئەو توانی نەتەنیا لەگەڵ لەشکرێکی پڕچەك و چۆڵی دەولەتێك بەربەرەکانی بکات و ڕوسوورو سەربەرز سەرکەوێت. بەڵکو توانای ڕوخاندن و تێکدانی ئەو حکومەتانەشی هەیە کەبە هەموو چەك و چۆڵ و تفاق و پارەیەك لەلایەن دەوڵەتە گەورەکانی ئیستعماریش یارمەتی بکرێن.

بەلام زۆر لەسەرۆك و ڕابەرانی ئەحزاب و دەستە سیاسیەکان کەلەمەڕ بەهەڵەچوون لەسەر بیروباوەڕی ناوخۆوە لادان لەڕێبازی کردەوەو عەمەلی شۆڕشگێڕانەو چەکدارانەو لەڕۆژو کاتی تەنگانەو پێویستدا دەستەو ئەژنۆ لەدوژمن ڕادەمێنن. داماوو کەساس و "بەستەزمان"و "حەپەساو" و خۆیان بۆ گەل و حیزب بێکەڵك و سوود دەهێڵنەوە لێرەدا، پێویستە بەسەربەرزیەوە بڵێن کەزۆربەی ئەو هەڤاڵانەی کەلەماوەی حەڤدەساڵی ژیانی ڕابردووی حیزبمان خاوەن بیروڕاوێژێکی ژیروپتەو، خاوەن مەسئولیەت و ئەرك و خاوەن قەڵەم و دڵ ودەرونێکی خاوێنی مرۆڤایەتی و کوردایەتی بوون. لەماوەی ئەو 19ساڵەی خەباتدا. بیروکردەوەی سەرۆکی فیکری بارزانیان لەیاد نەکرد. هەر ئەوانەی ئالای: یەکێتی، خەبات، سەربەخۆیی و دیموکراتیان لەدەست دوژمن ڕفاندو کۆڵان بەکۆلان. شاربەشارو پایتەخت بەپایتەخت لەسەر شان وشەپیلکی خوێناوی خۆیان ڕاگرت و پاراستیان تاگەیاندیانە سەر لوتکەی شاخەکانی زاگرۆس و لەناو دڵ وهەناوی دووهەمین کۆنگرەی ح.د.ك بەرزیان کردەوە.

لەناو نوێنەرانی کۆنگرەدا. کەم نەبوون ئەوانەی کەلە زیندان و ڕەشەچاڵەکانی تاران وەك" قزڵ قەلا" و "لەشکری دووی زەرهی" و "قەصری قاجار" جەزرەبەو

ئەشـــكەنجەو چەرمەســـەريان كێشـــابوو هـــەزاران كۆســـپ و كـــوێرەوەريو هەڕەشەوگوڕەشەی دوژمن سەربەرزیو ژیریو بیروباوەڕی مرۆڤایەتیو کوردایەتی وانی تێك شکاندبوو.

لادانی کۆمیتەچییەکانی حیزبی تودەی ئێران.

هەروەها لەکۆنگرەدا کەم نەبوون ئەو نوێنەرانەی کەبەبیرو کردەوەی خۆیان شاهیدی زیندوی لادانو بەهەڵە چوونی سەرانو ڕابەرانی حیزبی تودەی ئێران لەدەوری هاتنە سەرکاری حکومەتی ڕەشی" ڕەزم ئارا" و بەربەرەکانی لەگەڵ دروشمی "میللی کردنی نەوت" و توڕهەڵدانی نفوزی ئابوریو سیاسی ئیستعمار ئینگلیز لەنێوان "دکتور محمد مصدق" و هاوڕێو هاوخەباتەکانی وی لە" جەبهەی میللی" یان دەکرد. وەلەکاتی تەنگانەو گرنگی مێژوویو نەتەوایەتیدا بەدروشمی چەوتو چەپەڵو نالەبار ئاوایان بەکورگەی ئاشی دوژمنانی سوێندخۆری نەتەوەکانی ئێراندا دەکرد.

لەکاتی گرنگدا کەدکتۆر مصەدەق بۆ بەربەرەکانی لەگەڵ میلیتاریزمو دیکتاتۆری لەتەواوی حیزبو دەستەکانی سیاسی لەناو "مەجلیسی شورای میللی" دا داوای دەکرد کەهەموو لەڕێگای خەباتی نیشتیمانی یەك بگرن. زۆربەی سەرانی ئەو حیزبە لەباتی تێکەڵبوونو خۆتێکێشان لەخەباتی گشتی نەتەوەکانی ئێران گوێیان بۆ زرموهوڕی چەکمەی دیکتاتۆری " ڕەزم ئارا" شل کردبوو. هەر ئەو لادانە ڕابەرانی ح.ت ئێران لەکۆنگرەی 2 هەمی حیزبی تودە بەکەموکورتی بڕیاری لەسەر درابوو بو بەهۆی هەڵوێستێکی چەوتو نەوایەتی ئێران، بەسەرۆکایەتی موصەدەق بوو ئەو حیزبەی کەچەندییەتی کۆمەڵایەتییەکی باشی پێك هێنابوو. بەڵام لەمەڕ چۆنیەتی شۆڕشگێڕانەی حیزبی داماو کەساس کەوتبوو و لەڕۆژی تەنگانەو پێویستدا شعوروفامی دیتنەوەی ئەو ".... ئاڵقەزنجیرەی کەبە هۆی وەدەست هێنانی ئەو. تەواوی لەشی زنجیرەکە ڕادەکێشرێت..." نەیان بوو.

مەسەلەی جوتیارو گیروگرفتی ئەرزی.

کـۆنگرەی لەســەر وەزعــی ڕەش و نــاکۆك و ژیــانی نالــەباری جوتیــارو توێــژە زەحمەتکێشـەکانی لادێ بڕیاری‌دا کـەگۆڕانی ژیـانی تـاڵ و پـڕ لەنەگبـەتی ئـەوان پێویستە بەبیروڕاوێژێکی تێبینانەی زانستی چارەبکرێت.

زەوی‌وزارو ئاووبەرهـەم. بـەبێ هێـزی باسـك و کـوێرەوەری جوتیـارو ئارەقـەی نێوچاوانی وی. هـیچ کـەڵك و سـوودێکی لێ وەرنـاگیرێ، "دەرەبـەگی" کەنیشـانەی پـاش کـەوتویی و چارەڕەشـی ئـەبێ لەبنـەڕەت ڕا هەڵقەنـدرێت ڕیفـۆرمی (ڕواڵـەت) ئەرزی کەنێوی "اصلاحاتی ئەرزی" لەنێو ئێراندا کراوەتە ڕاوێژوباو.

شـێوەیەکی "ئـاڵۆز" و تێکـدان و هەڵوەشـاندنی پەیوەنـدی زاڵمانـەی نێـوانی "ئـەرباب" و "ڕەعیـەت" لەئێرانـدا بەدەسـت تـاقمێکی نـاڕازی و ئیصـلاح خـواز پێشـنیارکرا بـۆ دامرکانـدنی دەمـاری خـەباتی شۆڕشـگێڕانە لـەناو جوتیـاران و زەحمەتکێشـانی لادێکـانی ئێـران. فئـودالیزم و دەرەبـەگی گـەورە کەلـە ئێـران پاڵ‌وەپـاڵی حکومـەتی شـاو ئیسـتعمار داوە وەخـەتێك ژیـان و ئاغایـەتی خـۆی لەمەترسـی‌دا دیـت دەسـتی بـەفڕوفێڵ و بەرهەڵسـت کـرد تاگەیشـتە ڕادەیـەك کەبـە یارمـەتی شـاو ئیسـتعمارو بـێ‌هێزی خـەڵك تـوانی ئـەرك و تەقـەلای ئـەو تاقمەیـەی کـەڵك و سوود بکـاو لەزۆربـەی جێگاکـان نەتـەنیا لەشـوێنی دانـدراوی خـۆی لای‌دا بەڵکو بـۆ سـەرکوت کـردن و ئاژاوە نانـەوە (لـە–ناوخـان و دەرەبەگـەکانی قەشقایی و بوێر احمدی و مەسـەنی لـەفارس)و دووبـەرەکی و تەفرەقـەی سیاسـی (لـەناو خـان و دەرەبەگـەکانی کوردسـتان)و هـەروەها بـۆ سەرخسـتن و لاواندنـەوەی دەرەبەگـەکانی (ژوالفقاری لـەزەنگان) نەخشـەی شـەیتانی خـۆی عەمـەلی بکات بێ‌ئەوەی کەتوێـژی جوتیـار بەئاواتی خـۆی بگـات. لەهەنـدێ جێگـا کـەزۆر بەکـەم‌وکورتی بەشـێوەیەکی وەپـاش کـەوتوو پارچـەزەوییەکیان بەسـەر جوتیـاردا دابـەش کـردووە لەبەرئـەوە کەخۆی ئازاد نی‌یەو لەژێر سێبەری حکومەتێکی دڵسۆزو نیشتیمانی‌دا نی‌یـە هـیچ دواڕۆژێکی ئەمین و ئاراوم و بەختیارو کامەران شك نابات.

شێوەیەکی شۆڕشگێڕانە دابەش کردنی زەوی زارو لەبەین بردنی پەیوەندی زاڵمانەی "ئەرباب" و "ڕەعیەت" کەبۆ ح.د.ك لەپێشدایە بەلێکدانەوەیەکی قووڵ ووتی بینێکی نەتەوایەتی بەستراوەتەوە بەڕزگاری سەرزەمینی کوردستان لەدەست داگیرکەرو چەوسێنەرو گەڕانەوەی زەویوزار بەخاوەنی ئەسڵی کە 90٪ دانیشتوانی کوردستان پێك دەهێننو ئەو لە 90٪ ڕەگو پێستو لەشو خوێنو ئێسکی حیزبی دیموکراتی کوردستان یان پێکەوە ناوە.

کۆنگرە دەری بڕی کەتەنیا حزبێکی شۆڕشگێڕ بەهۆی دامەزراندنی حکومەتێکی دیمکراتی ڕاستەقینەی نەتەوایەتی ئەتوانێ ئاساری زوڵموزۆرداری کەهەزاران ساڵە باوە لەبین ببا جوتیار وەرزێری کورد خاوەن زەویوزارو سەربەخۆو ئازادو بەختیار بکات.

ئاغاوەتو عەشیرەتە نیشتیمان پەروەرەکان پێویستە تاگەیشتن بەحکومەتێکی دیموکراتیو نیشتیمانی کورد. هەڵوێستی خۆیان بەرانبەر بەڕێوو شوێنی سیاسیو ئابوری حیزبی دیموکراتی کوردستان بەکردەوەو کردار لەئاست چینی زەحمەتکێشو کوێرەوەری کێشی دێهات ڕووناك بکەنەوەو خۆیان نەکەنە داردەستو وەرگێڕکەی حکومەتی بۆگەنی شاو ئیستعماری رزیوی بێگانە.

حزبی دیموکراتی کوردستان لەجیاتی "اصلاحاتی ئەرزی" بێجێو ڕێشا"شۆڕشی ئەرزی" یانی ڕزگاری یەکجاریو پتەوی خودی جوتیارو سەرزەمینی بن پێی جوتیارو گشت دانیشتوانی کوردستان دەخاتە بەرچاو. هەروەکی ئەوڕێبازە لەپرۆگرام (مەرامنامە)ی حزبماندا بەجۆری خوارەوە دەنوسێت:
119

"...حزبی ئێمە سوودیخۆی لەوەدا دەزانی کەلەڕێگای خەباتو ڕزگاریکوردستان لەخانو خاوەن مڵکەکانی بەشەرەفو کورد پەروەر بگیرێتەوە کەپشتی "حکوومەتی تاران" بەتەواوی بەردەنو بەدڵێکی خاوێنو بیروباوەڕی کوردانەوە خۆیان لەباوەشی دایکی نیشتیمانو ڕێبازی کوردایەتی بهاوێژنو پاڵو پاڵی حیزبی دیموکراتی کوردستان حیزبی ڕزگارکەرو شۆڕشگێڕی نەتەوەی کورد بدەنو دەستی خەباتی ئەندامانی حیزب لەدەست گرنو بۆ ڕوخاندنی ئیستعمارو

" حکومـەتی تـاران" لەکوردسـتان و سەرتاسـەری ئێـران هاوخـەباتی حیزبمـان بـن جابۆیـە ح.د.ك لەمـەڕ ئیصـلاحاتی ئـەرزی لەکوردسـتان بەشـێوەیەکی کۆمەڵایـەتی و زانستی کوردانە هەنگاو هەڵدەهێنێ.

ح.د.ك لەســـەر ئـــەو بیروباوەڕەیـــە کـــەزەوی‌وزارو کشـــتوکاڵ و داروەدەوەن و ئاووکـانی کوردسـتان مـافی نەتـەوەی کوردەو مـافی ڕەنیوهێنـان و دابەشـینی ئـەرز بەتایبەتی لەمافە تایبەتیە هەرەگرنگەکانی حکومـەتی دیموکراتی کوردە کەبـەهۆی بەڕێوەبەرانی ح.د.ك وە وەدی‌دێت.

ئەوکاتەیـــە کەحاکمەیـــەتی نەتەوایـــەتی و حیزبـــی دیمـــوکراتی کوردســـتان بەشـــــێوەیەکی دادپەروەرانـــــە ئـــــەرزو ئـــــاو وزەوی‌وزارو دارودارســـــتان دا دەبەشێت.(مادەی 39– بەندی نۆهەم – بەشی شەشەم).

لەمەڕ ناوەندیەتی حیزب.

کۆنگرە دەری بڕی کەبەهۆی فشارو گرتن و بڕین و نەبوونی هەل‌وفرسەت ح.د.ك نـەیتوانیوە کـۆنگرە پێـك بێنێـت و خـاوەن مەرکەزییـەتێکی قـانونی هەڵبـژاردەی کۆنگرە یانی کۆمیتـەی ناوەنـدی و خـاوەن قانون و یاسای حیزبی یـانی پرۆگـرام ببێــت. هــەر بــەو بۆنەیەشــەوە ح.د.ك دوچــاری گــەلێك لادان و بەهەڵەداچــوون و گێرەشێوێنی ئەندامان و هێنـدێك لـەکادرەکانی خـۆی بـوە: "چـەپ گـەری" و"ڕاسـت گەری" سەردەمانێك ناکۆکی و نالەباری لەناو حیزب خستبۆوە. ڕابەرانی حزب هـەر گیروگرفـت و دەرچـوون لەشـوێنی خۆیـان و بەندنـەبوون لەجێگایـەکی تایبـەتی و هـەروەها دەربـازبوونی هەنـدێك لەهـەڤاڵانی ڕابـەر بـۆ ناوچـەی تـرو گواسـتنەوەی قۆناغی خەبات. جاروبار بۆتە هۆی شێوەیەکی کاری فەردی.

بێجگــە لەکــەم‌وکوڕی ســـازمانی و گیان‌ولەشـــی حـــزب لەلایـــەن دوژمنـــانی جۆربەجۆرو ڕەنگ بەڕەنگ. وەبەرشالاو لێدان دراوە لەلایەك ئیستعمارو حکومـەتی ((شـا)) بـۆ تێکشـکاندنی لەشـی ح.د.ك زۆربـەی فشـاری دڕندانـەی خـۆی لـەڕێگای

جەزرەبەی زیندان و کوشتن و بڕین و جاسوسی و .... بەتەواوی هێزە ڕەشەکانی خۆیان ویستویانە لەشی حیزبی ئێمە زامارو بریندارو درماوی بکەن.

لەلایەکی ترەوە دوژمنانی بیروباوەڕی حیزبی بەپڕوپاگەندەو درۆودەلەسەو کڕین و بەهەڵەبردنی هەندێك ناسراوی ڕووڕەش کەوەختی خۆی بە"گرنتیك" سەری خۆیان بۆ خزمەتی سازمانی" ئەمنیەت" شۆڕکردەوە. وەلەکاتێکدا هەم لەتورەکەیان دەخواردو هەم لەئاخوڕ .وەگەلێك کارەساتی دیکە. ویستویانە گیانی حیزبی ئێمە دووچاری مەترسی و ئازارو عەزاب بکەن. وەبۆ تێکدانی ڕیزی حزب لەهیچ گێرەشێوێنیەکی چەوت وچەپەڵ کۆتاهی و درێغیان نەکردوە.

ئەو دوو چەشنە دوژمنانە گەرچی لەدوولاو لەلایەن دووتاقمی ناجۆر لەگیان ولەشی حزب بەردرابوون بەڵام مەبەست و ئامانجی هەردوکیان لەناوبردن و کوژاندنەوەی ئاگری خەباتی ح.د.ك بووە. کەئەو ئاواتەی خۆیان دەبەنە بن گڵ و ژێر قەبری.

کۆنگرە بڕیاری" لێبوردن و بەخشینی" ئەو تاقمە کوردپەروەرانەی دەربڕی کەهەست و دڵودەرونی بیروباوەڕی کوردایەتیان پاك ماوەتەوە. بێجگە لەوکەسانەی کەبە جاسوسی و خیانەت دەستیان ئالودە کردوە. ڕێگای گەڕانەوەو لێبوردن بۆ ئەو دەستە کوردپەروەرانە کراوەتەوە کەپاش دەربڕینی پەشیمانی و هۆی بەهەڵەچونیان لەکارەساتەکانی ڕابردوو بەدڵودەرونێکی خاوێن و بیروباوەڕێکی تازە خۆیان لەباوەشی ح.د.ك باوێژنەوە.

مەسەلەی نەتەوایەتی

کۆنگرە لەسەر مەسەلەی نەتەوایەتی بەشێوەیەکی تایبەتی و بەرژەوەندانەو تێبینێکی زانستی دوا، نەتەوەگەری و زوڵم وزۆرداری نەتەوەیەکی بەدەسەڵات و لەسەرحوکم بەسەر نەتەوەکانی تری ئێران (کەلەمەڕ سەرزەمین و عەرد هاوبەشێکی گرنگیان هەیەو هەرکامیان خاوەن زمان و مێژوو خوڕەوشت و لیباس و ئاکارو سوننەتی تایبەتین) لەمێژ زەمانەوە لە"ئێران" باو بەردەوام بووە. "انقلابی

مشروگیت" تەنیا مەبەستی تێکدانو سەرنوخونکردنی پاشایەتی قاجار نەبوو، بەڵکو هەڵوەشاندنی دەسەلاتو زۆرداری حکومەتی "مەرکەزی" یانی ئاغایەتی نەتەوەی زاڵ بەسەر نەتەوەکانیتری خستە بەرچاو، بەڵکو داوای هاوبەشێکی ڕاستەقینەی نەتەوەکانی لەناو حکومەتی تاران دا دەکرد، (بۆ ڕێكوپێك خستنی حکوومەتێکی دیموکراتیو برایەتی هەموو نەتەوەکان لەمەڕ کاروباری سیاسیو جەنگیو...هتد) هەروەها سەربەخۆییەتەوەو قەومەکانی "ئێران" کەبریتییە لە"ایالتو ولایت" بوون. بەشێوەیەکی گرنگ خرایە ناو قاڵبی قانونەوە بەناوی "قانونی اساسی ئێران" هەروەها مەبەست لەمافی هێنانە سەرکاری " ئەنجومەنی ایالتیو ولایتی" لەقانونی ئەساسی کەبەرهەمی خوێناوی "انقلابی مشروگیت"بوو، وەدیهێنانی ئەو ئاواتە مەزنەی سەرەوە بوو کەلەناو دەوڵەتەکانی ئەوروپادا بە AUTONOMIE , AUTODETERMINATION لەقەڵەم دراوە.

پاش لەناوچوونی بەرهەمو سەمەری "انقلابی مشروگیت" بەتایبەتی دوای کۆتای1299 هێنانە سەرتەختی پاشایەتی ڕەزاخان بەدەست ئیستعمار، نەتەنیا نەتەوەکانی کوردو ئازربایجانو عەرەب. بەڵکو خودی نەتەوەی "فارس" کەبناغەی زۆرداریو دیکتاتۆری پاشایەتی لەتاران لەسەر سنگی ئەو دامەزراوە، نەتەوەکانی تری دەچەوساندەوە، دوچاری ڕوڕەشیو کەساسیو زوڵمو زۆری کرد.

شاو هەیئەتی حاکمەی تاران کەچڵکاوخۆرو نۆکەری ئیستعمارن، نەك گوێی خۆیان بۆلەکار خستنو وەدیهێنانی ئەو بەشە گرنگەی "قانونی ئەساسی" شل کردوە، بەڵکو بەتەواوی هێزی ڕەشو فروفێڵ لەهیچ بووختانو ساختەچیەتیو گێرەشێوێنی لەم بارەوە گوناهی ناکەن.

ڕوودانی جولانەوەی نەتەوایەتی کوردستانو ئازربایجان لەسالانی 24-1325 . بێزاریان نیشان دان وەدەربڕینی هەستوقینی نەتەوەکان دژیدیکتاتۆری شاو حکومەتی تاران بوو.

بۆیەکـەمین جـار لـەئازربایجان و کوردسـتان بـەگوێرەی "قـانونی ئەساسـی" دەستیان کرد بەوەکارخستنی "ئەنجومەنی ایالتی ولایتی" وە وەدیهێنـانی مـافی نەتەوایەتی بەمانای AUTONOMIE (ئۆتۆنۆمی).

بـەڵام، هـەموو شـاهیدبووین کەحکومـەتی شـاو ئیسـتعمار بـۆ پارسـتنی تـاڵان و خوێن مژی خۆیان. چ بەزم و ڕەزمێکی خوێناوی و دڕندانەیان گێڕا، وەحازر نـەبوون مـافێکی نەتەوایـەتی کـەدەیان سـاڵ لەمەوبـەر بـەهێزی چـەکدارانەو شـۆڕش و گەلـەکانی ئێـران قـانوونی کرابـوو، مەبەسـتی مـافی (اتونـومی – خودمختـاری) بەشکرایی و ڕووناکی تێدا گونجاندرابوو، بێننە دی.

پێویستە سەرنج بدرێت کەحکومەتی شاو ئیستعمار، نـەك تـەنیا لـەم بابەتـەوە، بـەڵکو بۆبەشـەکانی تـریش لـە "قانونی ئەساسی"نرخی بەرزەگایەکیشـی بـۆ قایـل نەبوون.

وەختایەك حکومەتی میللی مصەدەق بۆ پاراستنی مافی گەل و حکومەتی خۆی (بەگوێرەی "قانونی ئەساسی" کـە دەڵـێ " شـا حـەقی نیـە حکوومـەت بکـا. بـەڵکو تـەنیا حـەقی شـایەتی هەیە.وەسـەرۆك وەزیـر لەبەرامبـەر مـەجلیس و قـانون دا لێپرسـراوە وەمەسـئولیەتی هەیـە. شـایەتی مـەقامێکی تەشـریفایەتیەو تـەواوی وەزیران لەبەرامبەر سەرۆك وەزیردا مەسئولن نـەك لـە موقابل شـادا..") بیروباوەڕو کـردەوەی خـۆی بەدەرخسـت. هـەموو دونیـا شـاهیدبوون کەئیسـتعمارو شـا چـڵکاوخۆرەکانی کارەسـاتێکی خوێنـاوی و چەوت وچەپەڵـیان بەسـەر حکومـەتی میللیدکتۆر مصدق و گەلی ئێران هێنا.

جالێرەدا بەباشی و گرنگی ڕوون دەبێتـەوە کـە: هێنانەسـەرکاری حکومـەتێکی دیموکراتی لـەئێران بەستراوەتەوە بـە وەدیهێنـانی مـافی نەتـەوەکانی ئێـران وەئـەو دوو مافە لێك ناپسێندرێتەوە.

ئەگـەر هـاتوو بەچـاوێکی زانسـتی و کۆمەڵایـەتی لـەو بابەتـە بـڕوانین بەباشـی دەرئەکەوێ کەپاش دامەزراندنی حکومەتێکی یەکگرتووی نەتەوایەتی و دیموکراتی لەئێران، فەرزو پێویستە کەتـەواوی ئـەو هـەرێم و بەشـانەی ئێـران بـەکوردو فـارس و ئازربایجـانی و عـەرەب بـەگوێرەی هەڵوێسـت و وەزعـی تایبـەتی نەتەوایـەتی: –

(کەبریتیی‌یـــە لـــە: هاوبەشـــی زمـــانی‌و مێـــژوویی هاوبەشـــی ژیـــانی ئـــابوری‌و کۆمەڵایەتی– هاوبەشی سەرزەمین‌وعەرد – هاوبەشی‌ئاکارو سوننەت‌و کارو خەباتی نەتەوایەتی...)ئەی مافی حوکم دانان‌و حوکم کردنی ناوخۆیی– مافی دانانی یاساکانی ئابوری‌و کۆمەڵایەتی‌و سیاسی‌و فەرهەنگی‌و..هتد – بەسەربەستی‌و سەربەخۆیی نەتەوایەتی وەدی بێت.

هەروەهامافی هەڵبژاردنی ژمارەیەك لەنوێنەرانی ژیرو تێگەیشتوو خاوەن بیرو ڕاوێژ لەهەر نەتەوەیەك بۆ دانانی پارلمانێکی خۆ وڵاتی‌و حوکم ڕەوای نەتەوایەتی. چ بـــەنێوی حکومـــەتی ئوتۆنـــۆمی‌و چ بـــەنێوی حکومـــەتی فیدراڵی(یـــەکگرتوو) کاروباری سیاسی‌و کۆمەڵایەتی‌و فەرهەنگی‌و....نەتەوەی خۆی بەڕیوەبەریت. هەروەها نوێنەرانی تایبەتی ئەو نەتەوانە لەحکومەتی مەرکەزی‌و لە"پارلمانی گشتی نەتەوەکان" بەشدارو خاوەن مافی تایبەتی‌بن.

ڕێگـــای ڕزگـــاری‌و خـــۆش بـــەختی‌و بـــەرزێتی"ئێران" و تـــەواوی ئـــەو وڵاتـــە زڕنەتەوانە(کپیر الملە)بەلێك دانەوەو حەل کردنی "مەسەلەی میللی" بەو شوێن‌و ڕێبـــازە گرنگانـــەی ح.د.ك بەســـتراوەتەوە کەلـــەمادەکانی 4و5 پرۆگـــرام دا بڕیـــاری لەسەردراوە.

جابۆیـــە ح.د.ك لـــەکۆنگرەدا بـــۆی وەدەرکـــەوت لەمـــەڕ وەدی‌هێنـــان‌و ڕوونـــاك کردنەوەی ئەو حەقیقەتانەی سەرەوە. ئەبێ لەتەواوی حزب‌و دەستە سیاسیەکانی پێشـــــکەوتوو. وەلەگشـــــت گەلـــــەکانی ئێـــــران بگێڕێتـــــەوەوداوا بکاکـــــە: لەپێناوی‌پەیوەندیەکی پتەو وبنەڕەت داری نیشتمانی. وەتێ‌بینی‌و بیروڕاوێژێکی دونیا پەسند– دەستی شۆڕشێکی چەکدارانە بدەنە دەست یەکترو لەڕێگای هەڵوەشاندن‌و تێك‌وپێکدانی بناغەی زوڵم‌وزۆرداری حکومەتی ڕەش‌و چەپەڵی شاو ئیستعمار. هەل‌وفرسەت لەدەست نەدەن.

دووهەمین کونگرەی حزبی دیموکراتی کوردستان

کۆمیتەی ناوەندی

سەرماوەرزی 1343 (نوامبر 1964)

حیزبی دیموکراتی کوردستان حیزبێکی میللی و دیموکراتیە و بنەڕەتی لەسەرشانی زۆربەی خەڵکی کوردستانە و ڕیشەی قووڵ و مێژوویی لەناو جەرگەی نەتەوەکەماندا بنی بەستووە بۆ ئەوەی هێنانەی ڕزگاری و سەربەخۆیی پێنراوە و دامەزرێنەری کۆماری میللی و دیموکراتی کوردستانە کە حورمەت و پەرستشێکی گشتی جیهانی بەخۆیەوە گرتووە وە تا ئێستا لە پێناوی ڕەوتو ڕێبازی ناوەڕۆکە پێشکەوتووە مێژووییەکەیدا بەهەزاران ڕۆڵەی نەبەزو شەرافەتمەند گیانی شیرین و تەمەنی لاوەتیان بەختکرد و بوونەتە قوربانی نەتەوە نیشتمانەکەیان :

هەرچەند دام و دەزگای کۆنەپەرستان و داگیرکەران بە پشتیوانی ڕاستەوخۆی ئیمپریالیزمی جیهانی بۆ تێکدانی ڕیزی حیزب کە ئالا هەڵگری ئامانجی بەرزی نەتەوەکەمانە هەوڵو تەقەلایەکی بێ وێنەیان داوە : بەڵام بیروباوەڕی ڕاستەقینەی حیزبی دیموکراتی کوردستان وێرای بەکارهێنانی تاکتیک و ئامۆژگاریەکانی لەناو جەرگەی خەڵکی کوردستاندا ڕۆژ بەڕۆژ پتەو ترو بەهێز تر شەقامی پان و بەرینی تێکۆشانی بڕیوە وەلە هەمو هەلو کاتێکی ناسکدا پەیڕەکی مێژوویی خۆی هەستاوە هەر ئەوە بوو کە لەبەرهەمی ئەو خەباتو تێکۆشانە دەرفەتێکی هەرە لەبارو واقیعی لەساڵەکانی ٣٥ – ٣٧ بۆ حیزبمان خولقا بەم جۆرە :

بەنیسبەتی ناوخۆ

١– گەلەکەمان بەهۆی ستەمی نەتەوایەتی وە بێ بەشی لەتەواوی ژیانی پێویستی مرۆڤایەتی و چەوسانەوەی هەمە چەشنەیی هەستی هاتە جۆش وە بەعیشق و عەلاقەیەکی گەرمەوە پێشوازی لە بزووتنەوەی ڕزگاریخوازانە دەکرد هەروا ڕێکخراوەکانی حیزبمان ڕێکو پێک و پەرە گرتووتر لەجاران زۆربەی مەڵبەندەکانی نیشتمانی گرتەوە وەدام و دەزگای حکومەتی تاران بەو هەموو هێزەوە لەبەرامبەر بزووتنەوەی نەتەوەو حیزبمان دووش داما بوو .

بە نیسبەتی گشتی ئێران

٢– ئالەم حاڵەدا نەتەوەکانی فارس و ئازەری و کەمایەتیەکانی تر بەهۆی زاڵ بوونی دام و دەزگای (ساواک) و پەیمانی شەڕاوی سەنتۆ کەوتبوونە ژێر توند ترین باری ئازارو بەند و کوشتو بڕی دڕندانە لەهەر بارێکەوە بەجۆرێک کە مەیدانی بزووتنەوەیان بۆبەجێ هێنانی ئامانجەکانیان لێ وەتەنگ هاتبوو وەبەهیوایەکی زۆر چاویان بڕیبوە بزووتنەوەی نەتەوەکەمان کەببێتە سەرچاوەی جووڵانەوەی گشتی لەسەرتاسەری ئێراندا .

بەنیسبەتی جیهانی

٣– مەسەلەی مێژوویی نەتەوەی کورد و هەلومەرجی تایبەتی کوردستان کەبڕبڕەی پشتی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستە لەلایەکەوە وەلەلایەکی ترەوە بەهۆی زاڵ بوونی ئیمپریالیزم و نۆکەرانی وێرای قووت بوونەوەی پەیمانی شەڕاوی سێنتۆ کە گەورەترین مەترسی بۆ بەرەی میللەتان وەهەروا بزووتنەوەی ڕزگاری خوازانەیان پێکهێنابوو سەرنجی گشتی وڵاتانی دیموکراتی و هەروا کوڕو کۆمەڵەکانی پێشکەوتەی جیهانی ڕاکێشا بەجۆرێک کەلە هەموو ڕۆژنامەو ڕادیۆکانی عالەمدا خێرا یەپێش چاوو دەنگی دایەوە :

لەو سەردەمەدا دو (٢) مەسەلەی مێژوویی هەرەگرنگ بۆ حیزبمان هاتە گۆڕێ :

– ماویتی –

١- ئیمزاماتی ریپرسیفا ؟ وەکو دەرکردنی بەیان "گورگانی حیزب" نووسین و بڵاوکردنەوەی
مقالات لە رۆژنامەکانی بیگانەدا "تێلگرافاتی اعتراض بۆ سازمانی میللەل و باڵویزخانەکانی
ئێران و . . . . . .

٢- دانانی نەخشەو پیلان بۆ بەرگرتنەوەی سەنگەرەکانی حیزب وەبەجێ هێنانی بڕیارەکانی پێشووی
حیزب .

٣- دەنگدانەوەی ئەو بزوتنەوەیە لە هەندەران بۆ بەهێزی شیمن بونەوەی باری گرژی سەرنەتەوەکەمان
هەروا کەم کردنەوەی حوکم و ئازار دانی ئێرەکانمان لە بەندیخانەدا .

دیسان تاوانبار (ئەحمەد توفیق) کەوتە تەقەلا بۆ تێکدانی ئەو بنچینەیە بەدەلیل وهۆرتی لەبەزیوو
مەسلەحەت پەرستان هەروا بەیارمەتی سازمانی ئەمنی ئێران کە پەیوەندی بەو بەدەیزی لەگەڵدا بەستبو

بەرهەمی ئەو کردەوە نائاشنانە بوو بەهۆی بڵاو بوونەوەی لێک بڕانی هاوریانی هەریەکە بەجورێک .
دوا بەدوای پەرتەوازەیی و دەربەدەری برادەرانمان (کومیتەی ناتی) کەوتە هەوڵو تەقەلادان بەو
ئەوەی (ئەحمەد توفیق) بهێننە بەردەمی لێکۆڵینەوەو پرسیار بەپێی توانا حورمەت و گیانی حیزبە
پێشرەوەکەمان لە کەلبەی خوێناوی ئەو گورگە هارە بپارێزیت بەهەر قیمەتو هەولێک بوو تاوانبار سازکرا
بۆ ئەوەی بیتە کوری کوبونەوە بۆ لێکۆڵینەوەو حساب دەگەلا کردنی "لەرۆژی دیاری کراو کوبونـــەوە
دەستی پێکرد دوای (٨) رۆژ دریژەپێدان بەو کوبونەوەیە تاوانبار (ئەحمەد توفیق) بەمەرگـە
مەلەو پەلە قاژە کردنی بۆ هەلاتن و خۆ دزینەوە لەبەردەمی لێپرسینەوەی مێژوویی هیچ چارەسەرێکی
بۆ تەقلە بازی و خولندان نەماوەوە بێجگە لەوەی کەسەر شۆر بکات وەچاری پڕلەخەیانەتو تاوانبار ی
لە عەرزی بی دەنگی ببڕێ واستعفای لەهەموو مەسئولییەتێکی کە بەخۆیەوە دەبینی !! بە دەســـت
خەطی خوی تقدیم کرد کە ئێستا لە لامانە واله خوارەوە ئەیخەینە بەرچاو :

((هاوریانی بەریز بەریوەبەرانی ناتی ناوەندی حیزبی دیموکراتی کوردستان))

ویرای سلاوو حورمەت سەرەرای وەی کە دەزانم دەبوایە زور بەدریژی لەو نوسراوەدا بدوایم و —
نوسیبام بەلام چوندو چاوەکەم بەزار بوتان باس کرد ئیتر بە پێویستم زانی لیرەش لەسەری نـــەروم
دیارە دریژەی ئەو نوسراوە لە دوایی دا بە دریژی پیشکەشی دەکەم .
هەل و هەوایەکی کەوا ئێستا دەنێو هاوریان دا خولقاوە لە پێشدا بەزور بو نانەوەبەرامبەر مـــــن :
بەهەموو لاوسەریکەوە لێکم داوەتەوە (قوناغی) ئەرکی چول کردنی (کورسی) و مەسئولییەتی
خستوتە سەر ئەستوم وا بەدوای دوازدەسال ئەندامیەتی کومیتەی ناوەندی حیزب بەناوی گوزەشت
دەپیناوی قازانجی (قوناغی) دا لە مسئولیەتی ناوەندی اندامیەتی ناوەندی حیزبی دیموکراتی
کوردستان بو ماوەیەک لەکەنار دادەنیشم تاکوبونەوەی بە راست و بەرزی (گونگرە) حیزبی دیموکراتی
کوردستان بەم جورە لەو بروارەدا پیشکەشی دەکەم : دیسان سلاوو حورمەت .

هاوریتان عبداله اسحاقی
١١ی بانەمەری ١٣٤٠

جێگای سەرنجە کە بزانین خەیانەتکار (ئەحمەد توفیق) ئەو دەرچوون و گوشەنشینیەی بردەسەر !!
دەبی بلیین نە خیر " بەلکو دوای چەند روژیک لەبەسەر چوونی ناتی استعفاکەی دەستی کـردەوە
بەریزە ئاکاریکی ئەوتوکە لاپەرەی میژویی رەشی خایەنکاران لە بەخووە گرتنی ئەو کردەوانەی شەرم —
دەکات :

پاش ئەوەی خەیانەتکار (ئەحمەد توفیق) بوی دەرکەوت کە تەواوی کورو کومەلەسیاسیەکان هــەروا
زوربەی ئەندامانی حیزبمان هەستیان بەو ئاکارە تاوانباریانەی کردووە وەلە نیو ریزەکانی پیگەیشتووی
خەلکدا بیبکە لە تفو لەعنەت پی دەیەوی بو نەماوەتەوە ئەو بارراستەو خو خوی هاویشتە باوەشـی
قبیلەکای لە میژینەی (ئیمپریالیزم) ئەوەبوو بەهوی چەند زولە کوریکی سەر بە ئەمریکائیەکان دەگەل
(ویلیام ئیگلتن) بەریوەبەری دەرەبە (٢) ی دەزگای جاسوسی ئەمریکا لەروژهەلاتی ناوەراســت

پاشكۆی ژمارە: 3 بەیاننامەی كۆمیتەی ناوەندی حیزبی دیموكراتی كوردستانی ئێران •

• وەرگیراوە لە: پشكۆیەك لە خۆڵەمێش (بەشێكی گرنگ لە ژیاننامەی هۆمەر شێخ موس, ئامادەكردنی : نەوزاد عەلی ئەحمەد, چاپی یەكەم , سوید, 2010 , ل 403-404

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

کومیتەی ناوەندی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران

۱۳۵۸/۷/۱۵

۱۹۷۹/۱۰/۷